Phondaghat Education Society's,
ARTS AND COMMERCE COLLEGE, PHONDAGHAT.
Tal. Kankavli, Dist. Sindhudurg Pin - 416601
(महाराष्ट्र शासन मा.क्र. एनजीसी -३५९५/ नमवि/(१३७/९५)/मशि- ३ दिनांक ४ ऑगस्ट १९९५)
Recognised Under Section 2 f and 12 b of the UGC.
E-mail : accphondaghat1995@gmail.com / accp1995@yahoo.com
Affiliated to University of Mumbai

Ref. No. Date :

Number of research papers published per teacher in the Journals notified on UGC CARE list.

Title of paper	Name of the author/s	Department of the teacher	Name of journal	Calendar Year of publication	ISSN number
Year: 2023	Total: 16				
Dalit Atmakathanatil Dalit Vyakrirekhancha Annavyavhar	Dr S N Kamat	Marathi	Sanshodhak	2023	2394-5990
Harishankar Parsaiji ke Vyang ki Upalabdhiya	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Shodh	2023	0970-1745
Hindi Bhasha ke Vikas me Jain Kavya ka Yogdan	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Sanmati	2023	2395-5503
Anhinsa ke Pravartak Vardhaman Mahavir Swami	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Sanmati	2023	2395-5503
Translation Studies in Indian Literature	Prof. V. V. Patil	English	The Konkan Geographer	2023	2277-4858
Female Characters in Sudha Murthy's Novel	Prof. S. M. Akhade	English	The Konkan Geographer	2023	2277-4858
Rural Tourism and Community Development: A Case Study of Raghurajpur Odisha.	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2023	2277-4858
Analysis of Landslide Prone Area of Shahuwadi Tehsil Using Geo-informatics	Dr. R. B. Patil	Geography	Education and Society	2023	2278-6864
The Status of Educational Infrastructre in Selected Schools of Palghar District.	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2023	2277-4858
Analysis of Landslide Prone Area of Shahuwadi Tehsil Using Geo-informatics	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2023	2277-4858
Kabir ki Samajik evm Loktantrik Bhumika par Buddha ka Prabhav	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Akshara	2023	2582-5429
Samkalin Hindi Kahani me Vruddha Vimarsh	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Sangoshti	2023	2582-7359

ARTS & COMMERCE COLLEGE, PHONDAGHAT, TAL. KANKAVLI, SINDHUDURG ESTD. 1995

Scanned with CamScanner

21 vi Sadi ke Hindi Cinema Main Rashatriya Bhavana	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Samichin Traimasik Patrika	2023	2250-2335
Vaishwik Paripreksha main Hindi ka Mahatwa	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Shodh Disha	2023	0975-735X
Kokanchya Itihasachi Muk Sakshidar Ghonsari Mandir Parisaratil Virgal	Lt. Dr. R. B. Taderao	History	B Adhar	2023	2278-9308
Ratnagiri Jilhyatil Vadhatya Paryatanacha Shahari Vasahativar Honara Parinamacha Abhyas	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2023	2277-4858
Year: 2022	**Total: 24**				
A Review of India's Non Allignment Policy and Global Correlation	Dr. R. B. Taderao	History	Purana	2022	0555-7860
Growth and Urban Population Increase in Ratnagiri District	Dr. R. B. Patil	Geography	IJFANS	2022	2320-7876
Origin and spread of Tauktee Cyclone: Geographical Review of Arabian Sea and Westcoast of India	Dr. R. B. Patil	Geography	IJBPAS	2022	2277-4998
Post Independence Tourism Policy: Geographical Analysis	Dr. R. B. Patil	Geography	Sanshodhak	2022	2394-5990
Analysis of Tehsil wise Agriculture Land Distribution in Kolhapur District	Dr. R. B. Patil	Geography	International Journal of Health Science	2022	2550-696X
Study of Rainfall Variability in Sindhudurg District, Maharashtra	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2022	2277-4858
Web Based Library Services	Dr. V. S. Modi	Librarian	International Journal of Advance & Applied Research	2022	2347-7075
Changes in Communication and Technology in 21st Century	Dr. V. S. Modi	Librarian	Sanshodhak	2022	2394-5990
21 vya Shatakatil Shabdabandh Maumakshara	Dr S N Kamat	Marathi	Vidyawarta	2022	2319-9318
Swantantrottar Kalatil Aatmakathane Samaj Parivartanacha Dastaivaj	Dr S N Kamat	Marathi	Sanshodhak	2022	2394-599

ARTS & COMMERCE COLLEGE, PHONDAGHAT, TAL. KANKAVLI ESTD. 1995

Scanned with CamScanner

Jain Kathasahitya ani Parhind ch Kadavva Madhil Jain Jivandrushti	Dr S N Kamat	Marathi	Sanmati	2022	2395-5503
Hindi Sahitya main Majadur evam Kisan Vimarsh	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Akshara Multi Disciplinary Research Journal	2022	2582-5429
Swadhinta Andolan Aur Hindi Kavita	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Shodh Rootu Research Journal	2022	2454-6283
21 vi Sadi Main Sant Sahitya ki Upadeyata	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Vidyawartha	2022	2319-9318
Swantantryottar Hindi Patrakarita	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Sanshodhak	2022	2394-5990
Jansanchar Madhymo ka Samajik Sarokar	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Sanshodhak	2022	2394-5990
21 vi Sadi Main Sant Kabir ki Prasangikta	Dr. S.R. Raibole	Hindi	Sanshodhak	2022	2394-5990
Sant Raidas ke Kavya me Samajikata	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Sanshodhak	2022	2394-5990
Hindi Bhasha ke Unnayan me Maharashtra ke Baburav Vishnu Paradkar ki Patrakarita ka Yogdan	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Akshara Multidisciplinary Research Journal	2022	2582-5429
Krantiguru Lahuji Salve yanche Bhartiya Swatantrya Andolanatil Yogdan	Dr. R. B. Taderao	History	Itihas Darpan	2022	0974-3065
Bharatache Aliptavadi Dhoran Aani America Sahsambadhacha Aadhava (1947-2000)	Dr. R. B. Taderao	History	Sanshodhak	2022	2394-5990
Dr Punjabrao Deshmukh yancha Bharat Krushi Samaj: Ek Arthik Abhyas	Dr. B. A. Survase	Economics	Kavita Rati	2022	2278-9243
Bhartache Parrashtra Dhoran v Panchshil Karar: Ek Abhyas	Dr. B. A. Survase	Economics	Samichin	2022	2250-2335
Dr Punjabrao Deshmukh yancha Bharat Krushi Samaj: Ek Arthik Abhyas	Dr. B. A. Survase	Economics	Sanshodhak	2022	2394-5990
Year: 2021	**Total: 18**				
Role of Krantiguru Lahuji Salve in the Education of Untouchable Societies	Dr. R. B. Taderao	History	Journal of Research and Development	2021	2230-9578

ARTS & COMMERCE COLLEGE PHONDAGHAT, TAL. KANKAVLI SINDHUDURG ESTD. 1995

Scanned with CamScanner

Increasing Polution and Changing Land Use Pattern in Uran Taluka of Raigad District	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2021	2277-4858
Analysis of Forest Degradation by Using GIS and Remote Sensing: a Case Study of Chandoli National Park Kolhapur in Maharashtra	Dr. R. B. Patil	Geography	Intercontinental Geoinformation Days	2021	Mersin Turkey
Analysis of Financial Leverage of Selected Indian Corporate Groups	Dr. B. A. Survase	Economics	Vision Research Review	2021	2250-169X
Role of FDI in Banking in Generating Wealth to Indian Economy	Dr. B. A. Survase	Economics	Hi-Tech Research Journal	2021	2231-6671
Growth and Development of Non Banking Financial Companies in India	Dr. B. A. Survase	Economics	Universal Research Analysis	2021	2229-4406
Post Modern Feminism in Sudha Murthy's Gently Falls the Bukula	S. M. Akhade	English	Journal of Research and Development	2021	2230-9578
Digital Libraries and Its Challenges in the Present Scenerio	Dr. V. S. Modi	Librarian	Journal of Research Journey	2021	2348-7143
Striyanchya Unnativishayi Pariyar Ramswaminche Vichar	Dr S N Kamat	Marathi	Aayushi	2021	2349-638x
Marathi Gramin Kadambaryatil Dushkalache Chitran	Dr S N Kamat	Marathi	Aayushi	2021	2349-638x
Dalit Vanchitanchya Shikshanavishayi Dr Babasaheb Ambedkaranchi Bhumika	Dr S N Kamat	Marathi	B. Aadhar	2021	2278-9308
Nivdak Malvani Kavi ani Tyanchi Kavita	Dr S N Kamat	Marathi	Journal of Research and Development	2021	2230-9578
Rashtranirman Me Dr Babasaheb Ambedkarki Bhumika	Dr. S. R. Raibole	Hindi	B Adhar	2021	2278-9308
Sanjiv ke Fans Upanyas me Kisan Vimarsh	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Akshara Multidisciplinary Research Journal	2021	2582-5429
Hindi Upanyasomein Kinnar Vimarsh ka Samajik Yatharthta	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Journal of Research and Development	2021	2230-9578
Gramin Bhagatil Mahila Bachatgat v Swavlanban	Dr. B. A. Survase	Economics	Interlink Research Analysis	2021	0976-0377

ARTS & COMMERCE COLLEGE SINDHUDURG ESTD. 1995 PHONDAGHAT TAL. KANKAVLI

Scanned with CamScanner

Paryavaran Santulan Bhartiy Arthavyavasthesamoril Avhan	Dr. B. A. Survase	Economics	Interlink Research Analysis	2021	0976-0377
Ghatanakar Dr Babasaheb Ambedkar	Dr V S Modi	Librarian	Journal of Research and Development	2021	2230-9578
Year: 2020	**Total: 23**				
Geographical Analysis of Agricutlural Land Use Pattern of Kankavli Tehsil	Dr. R. B. Patil	Geography	Research Journey	2020	2348-7143
The Study of Groundwater Management & the Problems in Marathwada	Dr. B. A. Survase	Economics	Vision Research Review	2020	2250-169X
Agricultural Land Degradation in Maharashtra	Dr. B. A. Survase	Economics	Universal Research Analysis	2020	2229-4406
Role of Small Scale Industries in Economic Development	Dr. B. A. Survase	Economics	Research Growth	2020	2229-6190
Environmental Issue and Challenges in India	Dr. B. A. Survase	Economics	Juni Khyat	2020	2278-4632
Challenges Before India's Sustainable Development	Dr. B. A. Survase	Economics	Vidyavarta	2020	2319-9318
Present the Reality of Life through Howthorn's The Golden Touch	S. M. Akhade	English	Vidyavarta	2020	2319-9318
Train to Pakistan as a Postcolonial Novel	S. M. Akhade	English	Ajanta	2020	2277-5730
Arvind Adiga's The White Tiger: Study of Social Issues	S. M. Akhade	English	The Konkan Geographer	2020	2277-4858
Modernisation of Libraries	Dr V S Modi	Librarian	Ajanta	2020	2277-5730
Changes in Communication and Technology.	Dr V S Modi	Librarian	Vidyavarta	2020	2319-9318
Impact of Migration of Rural & Urban area in India	Prof. Radhika M. Sawant	Commerce		2020	2349-638x
Analysis of Management in Small Business	Prof. Radhika M. Sawant	Commerce		2020	2777-4858
Study of Bagasse Based Co-generation Power Project Affilited to Sugar Factory In Kolhapur District benefited to Sugar Factories	Dr. Bajirao Y. Dafale	Commerce		2020	2277-4848
21 vya Shatakatil Ambedkari Preranechi Kavita	Dr S N Kamat	Marathi	Vidyavarta	2020	2319-9318
Marathi Gramin Kadambaryatil Dushkalache Chitran	Dr S N Kamat	Marathi	The Kankan Geographer	2020	2277-4858
Ambedkari Vicharmulye ani Anna Bhau Sathe yanche Sahity	Dr S N Kamat	Marathi	Sambhashan	2020	Uni. Of Mumbai

ARTS & COMMERCE COLLEGE SINDHUDURG ESTD. 1995 PHONDAGHAT, TAL. KANKAVLI

Scanned with CamScanner

21vi Sadi me Navasanchar	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Shodh Ritu	2020	2454-6283
Stri Vimarsh avm Sanjiv ka Dhar Upanyas	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Vidyawartha	2020	2319-9318
Ratnagiri Jilhyatil Dalanvalanatil Mulbhut Suvidhancha ani Sadhanancha Vikas: ek Chikitsak Abhyas	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2020	2277-4858
Paschim Ghatatil Mahajaivvividhata ani Jaivvividhatecha Rhas: Bhougolik Abhyas	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2020	2277-4858
Bhartiy Krushi Kshetra aani Navin Krushi Kayade	Dr. B. A. Survase	Economics	Interlink Research Analysis	2020	0976-0377
Milavatya Saryajani v Vidya Bal	Dr V S Modi	Librarian	Arati	2020	
Year: 2020	**Total: 8**				
Economic Development of Sindhudurg Disrtrict Through Tourism	Dr. R. B. Patil	Geography	The Konkan Geographer	2019	2277-4858
Poverty Unemployment and Inflation and Major Challenges before India's Vision of Sustainable Development	Dr. B. A. Survase	Economics	Social Growth	2019	2229-6190
Role of Small Scale Industries in Economic Development	Dr. B. A. Survase	Economics	Social Growth	2019	2229-6190
Dive Gelele Divas Samkalin Rajkiy Ghadamodinche Vyamishra Chitran	Dr S N Kamat	Marathi	Saksham Samiksha	2019	2231-4377
Dalit Atmakathanatil Shaikshanik Sangharsh	Dr S N Kamat	Marathi	Electronic	2019	2277-8721
Samkalin Adivasi Kahaniya aur Sanjiv	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Research Journey	2019	2348-7143
Computer, Internet aur Web me Hindi	Dr. S. R. Raibole	Hindi	International E Research Journal	2019	2348-7143
Rashtravad Banam Sampradayikata	Dr. S. R. Raibole	Hindi	Ajanta	2019	2277-5730

ARTS & COMMERCE COLLEGE SINDHUDURG ESTD. 1995 PHONDAGHAT, TAL. KANKAVLI

PRINCIPAL
Arts & Commerce College
Phondaghat, Tal. Kankavli, Dist. Sindhudurg

Scanned with CamScanner

Impact Factor-8.632 (SJIF)

ISSN-2278-9308
(CDIX) 409
April -2023
Volumes-A

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

SPECIAL ISSUE ON
Konkan Gyanpeeth Uran College
of Commerce and Arts, Uran organised an

ICSSR SPONSORED

NATIONAL CONFERENCE

In association with

Department of History and

Indian Sculpture and Architecture Research Council

On

Exploring New Research Trends in Ancient Indian Iconography, Temples, Caves, Stupas, Chaityagraha and Rock Paintings.

I - SARC

Date : 20" & 21" March 2023

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande

Executive Editor
Dr Arvind Sontakke
Prof. Dr. Baliram Gaikwad

B.Aadhar

This Journal is indexed in :
Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
Cosmos Impact Factor (CIF)
International Impact Factor Services (IIFS)

or Details Visit To : www.aadharsocial.com Aadhar Publications Amravati (M,S)

Scanned with CamScanner

Impact Factor-8.632 (SJIF)

ISSN-2278-9308
(CDIX) 409
April -2023
Volumes-A

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

SPECIAL ISSUE ON
Konkan Gyanpeeth Uran College
of Commerce and Arts, Uran organised an

ICSSR SPONSORED

NATIONAL CONFERENCE
In association with
Department of History and
Indian Sculpture and Architecture Research Council
On

Exploring New Research Trends in Ancient Indian Iconography, Temples, Caves, Stupas Chaityagraha and Rock Paintings.

I - SARC

Date : 20th & 21st March 2023

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande

Executive Editor
Dr Arvind Sontakke
Prof. Dr. Baliram Gaikwad

B.Aadhar

This Journal is indexed in :
Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
Cosmos Impact Factor (CIF)
International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com Aadhar Publications Amravati (M,S)

Scanned with CamScanner

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.632, Issue NO, 409 (CDIX) A
ISSN : 2278-9308
April, 2023

INDEX-A

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	Analysis of the Trade Policy in Ancient India	Dr. A. R. Chavan	1
2	Buddhist Iconography in Sanghol Sculptures: A Sublime Cultural Ethos.	Ambalicka Sood Jacob	4
3	Government Policies And Tourism: A Case Study Of Karla Caves, Lonavala	Assist. Prof. Mr. Ananda Kishanrao Gaikwad	12
4	Potential of Cave Tourism in Maharashtra: A Special Reference to Elephanta Cave	Mrs. Anupama R. Kamble , Mr.Rajkumar D. Kamble	15
5	Assessing the Influence ofNagara Style in Early Chalukya Temples at Pattadakal, Karnataka	Aswathy A. S	18
6	Gujarat Ancient Temple Architecture	Pro. Jagdishbhai Bhagubhai Patel	25
7	Economic Impact of Architecture and Temples	Dr. Jagtap Hanumantrao Krishna	29
8	Bharhut Stupa a historical Sites of Buddhist Place	Assi. Prof. M. G. Lone	33
9	Nature of iconography in study of Economics and Economy	Mrs. Mohini Milind Deo	37
10	History Of Nalanda University Library	Dr. Muneshwar G.D	42
11	A Structural Rebuilt of Indian Temple :A case study of Somnath Temple	Niyati Sudhir Pansare	45
12	The Mine Of Cultural Glory Is The Historical Caves Of India!	Dr. Prakash Laxmanrao Dompale	50
13	A Review Study On Buddhist Stupa	Ramkrishna Tukaram Thaware	55
14	Shalabhanjika : An Identification of BhajeChaitya Yakshi	Samir Mankar , Dr. Ganesh Raut	60
15	यक्ष	अश्विनी पतंगे,	64
16	कोंकणच्या इतिहासाचे मूक साक्षीदार घोणसरी मंदिर परिसरातील वीरगळ	लेफ्ट. डॉ. राज ताडेराव	69
17	उदगीर परीसरातील मुर्तिशिल्पे : एक ऐतिहासिक विश्लेषण	डॉ. मारोती पोमा चव्हाण	73
18	मराठवाड्यातील चित्रकला : सातवाहनकालीन एक सिंहावलोकन	प्रोफेसर डॉ.राजू शिवाजी कोंडेकर	81
19	घारापुरी लेणीतील शैव मूर्तीशिल्पे : एक अभ्यास	डॉ. दत्ता पिल्लाप्पा हिंगमिरे	85
20	माहेश्वर ज्वर	डॉ शांता गीते (जाधवर)	89
21	वीरूपाक्ष मंदिराच्या छतावरील चित्रांमध्ये प्राणी व पक्षांचे मुख असलेल्या मानवाकृतींवर अभ्यास	डॉ. मिनल राजूरकर	94

Scanned with CamScanner

22-23

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page**

Impact Factor – 8.632 (SJIF)

ISSN-2278-9308
(CDIX) 409
April – 2023
Volumes – A

B. Aadhar

Peer – Reviewed & Refreed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

SPECIAL ISSUE ON
Konkan Gyanpeeth Uran College
of Commerce and Arts, Uran organised an

ICSSR SPONSORED
NATIONAL CONFERENCE
In association with
Department of History and
Indian Sculpture and Architecture Research Council
On
Exploring New Research Trends in Ancient Indian Iconography,
Temples, Caves, Stupas Chaityagraha and Rock Paintings.
Date : 20th & 21st March 2023

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Executive Editor
Dr. Arvind Sontakke
Prof. Dr. Baliram Gaikwad

This Journal is indexed in :
Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
Cosmos Impact Factor (CIF)

International Impact Factor Services (IIFS)
For Details Visit To : www.aadharsocial.com Aadhar Publications Amravati (M. S)

2. Content:

16. Silent witnesses of Konkan's history : 'Virghal' in the surrounding of Ghonsari Mandir – Dr. Raj Taderao. – 69

Scanned with CamScanner

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.632, Issue NO, 409 (CDIX) A
ISSN : 2278-9308
April, 2023

कोंकणच्या इतिहासाचे मूक साक्षीदार घोणसरी मंदिर परिसरातील वीरगळ

लेफ्ट. डॉ. राज ताडेराव
(इतिहास विभाग प्रमुख) कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय, फोंडाघाट जि. सिंधुदूर्ग- ४१६ ६०१
मो नं. ९४२०१८५७७२

गोषवारा:

प्रस्तुत शोधनिबंधात इतिहासाचे साधन म्हणून मान्यता पावलेल्या वीरगळ या विषयावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. सिंधुदुर्ग जिल्ह्यातील फोंडाघाट पंचक्रोशीतील घोणसरी या गावातील मंदिर परिसरात असलेल्या वीरगळाची माहिती देण्यात आली आहे. या वीरगळातून या परिसरातील पशुपालक समाज आणि त्यांची दैवते आणि प्राचीन वीरगळातून गावाच्या रक्षणासाठी स्वतःचे बलिदान देणाऱ्या वीर पुरुषांच्या अस्तित्वाची दखल घेऊन त्याचा वीरगळ निर्मितीमध्ये काय वाटा आहे हे दाखवलेले आहे. पूर्वीच्या प्रथेनुसार गावातील एखाद्या वीर तरुणांकडून गावावर आलेल्या संकटाचा सामना केला जाई. कारण त्या काळात गाई-गुरांना पळवून नेणाऱ्यां पासून त्याचप्रमाणे दरोडेखोरापासून गावाचे रक्षण केले जाई. यावेळी गावाच्या व समाजाच्या संरक्षणासाठी एखादा तरुण मरण पावला असेल तर त्याचे स्मारक उभारण्यात येई.

अशा प्रकारचे कोंकणच्या इतिहासाचे मूक साक्षीदार घोणसरी मंदिर परिसरातील अनेक वीराचे स्मारक म्हणजेच वीरगळ, सतीचे दगड मंदिराच्या प्रांगणात दिसून येतात. या वीरगळावर वीराचे नाव कोरण्याची प्रथा नाही किंवा युद्धाची माहिती लिहिलेला शिलालेखही आढळत नाही. असे असले तरी या वीरगळातून प्राचीन संस्कृतीचे दर्शन घडून येण्यास मदत होते. याचा थोडक्यात आढावा घेण्यात आलेला आहे.

१.१. प्रास्ताविक:

फोंडाघाट परिसरातील घोणसरी, हरकुळ, लोरे, कुर्ली, वाघेरी, डांबरे करुळ इत्यादी गावातील मंदिर परिसरात पशुपालक निदर्शक असलेली वीरगळ मोठ्या प्रमाणात आहेत. पशुपालक निदर्शक वीरगळ म्हणजे पशुच्या रक्षणाकरिता लढता लढता ठार झालेल्या गुराखी तरुणांची उभी केलेली स्मारक शिळा होय. कारण प्राचीन काळापासून पशुंच्या रक्षणाची जबाबदारी पशुपालकावर सोपवलेली दिसते. पशुंना काही इजा झाल्यास त्याबद्दल गुराख्याला जबाबदार धरण्यात येई व त्याला दंड ही केला जाई. त्याचप्रमाणे पशुंना जो मारील किंवा मारायला लावील त्याला मृत्युदंडाची शिक्षा दिली जाई. तसेच चोरांच्या हातून पशुंची सुटका करणाऱ्याला बक्षीसही दिले जाई. म्हणूनच पशू रक्षण हे महत्त्वाचे व जोखमीचे काम असे. अनेक प्राचीन वाङ्मयात गोधन सांभाळणे व त्यांचे चोरापासून रक्षण करणे हे काम श्रेष्ठ दर्जाचे असल्याचे सांगितलेले आहे.

मध्ययुगात यादव सत्तेचा नाश होऊन दिल्ली सुलतानशाहीची स्थापना झाल्यामुळे महाराष्ट्रामध्ये बरेच राजकीय चढउतार झालेले दिसून येतात. त्यातूनच गावाचे रक्षण, किल्ल्याचे रक्षण, पशुंचे रक्षण यासाठी लढाया होत असाव्यात म्हणून विविध प्रकारची वीरगळ या जिल्ह्यात मिळतात.[१] या भागात पशुपालक समाज मोठ्या प्रमाणात राहत असल्यामुळे त्यांच्या दैवतांना जसा मान होता. तसेच पशुरक्षणासारखे कर्तव्य सर्वश्रेष्ठ मानले होते. हे पशू निर्देशक वीरगळाद्वारे स्पष्ट होते. वीरगळ निर्मितीच्या अनेक कथा व निर्माण झालेली वीरगळ या काळात सर्वत्र दिसतात. यातून घोणसरी मंदिर परिसरातील वीरगळ निर्मितीसाठी पशुपालक समाज त्यांची दैवते, संस्कृती यांचा

Scanned with CamScanner

ISSN-2250-2335

समीचीन

(साहित्य-समाज-संस्कृति और राजनीति के खुले मंच की अर्द्ध वार्षिक-अव्यावसायिक पत्रिका)

पीयर रिव्यूड व यू. जी. सी. केयर लिस्ट में सम्मिलित जर्नल

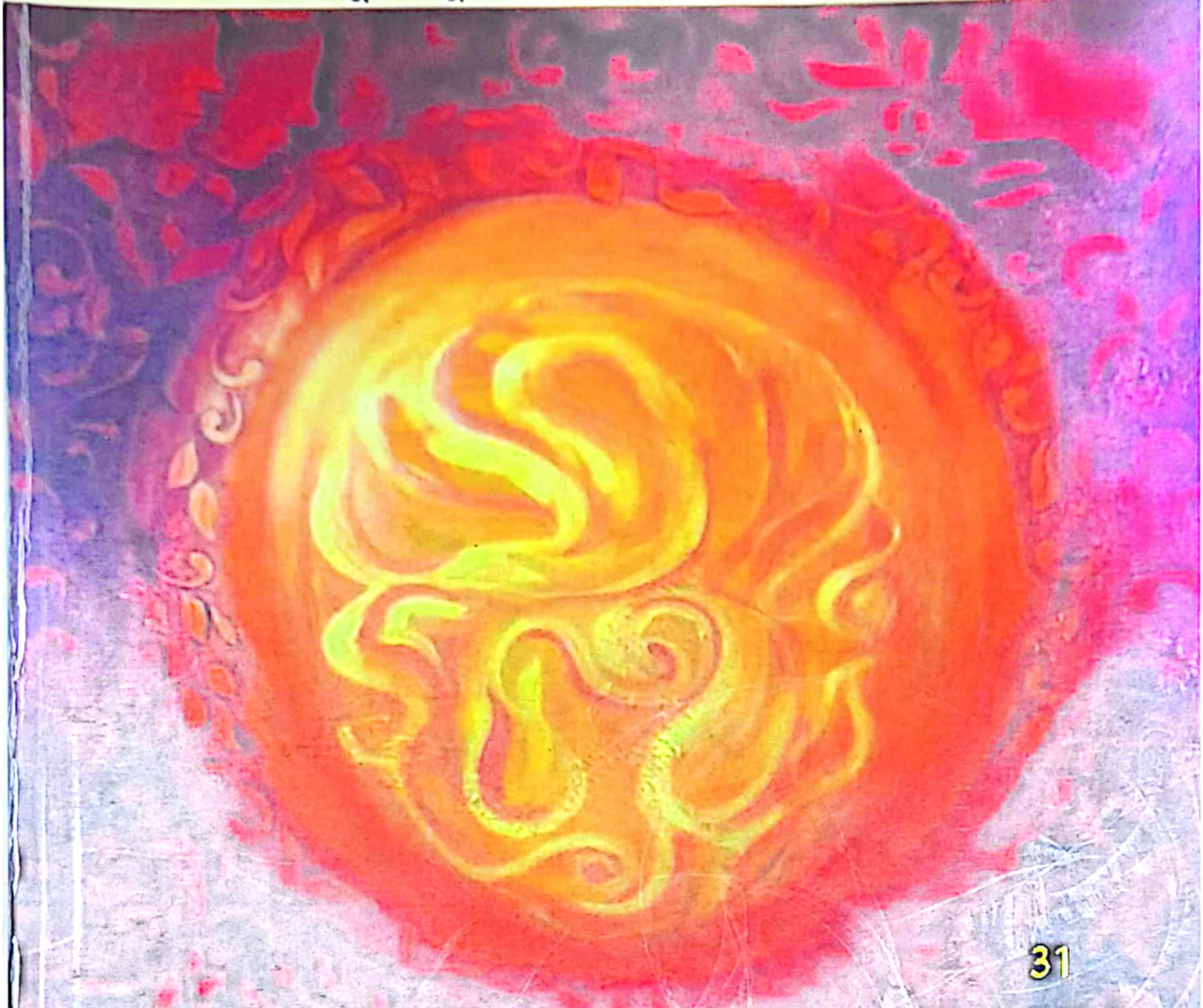

31

● वर्ष- 15 ● अंक-31 ● अप्रैल-जून 2022 ● पूर्णांक 69 ● मूल्य 100 रुपए

● प्रधान संपादक - देवेश ठाकुर ● संपादक - डॉ. सतीश पांडेय

Scanned with CamScanner

ISSN-2250-2335 Reg. No. MAHHIN / 2008 /26222

समीचीन

(साहित्य-समाज-संस्कृति और राजनीति के खुले मंच की त्रैमासिक-अव्यावसायिक पत्रिका)

पीयर रिव्यूड व यू. जी. सी. केयर लिस्ट में सम्मिलित जर्नल

प्रबंध संपादिका :
डॉ. रोहिणी शिवबालन
प्रधान संपादक-प्रकाशक :
डॉ. देवेश ठाकुर
संपादक :
डॉ. सतीश पांडेय
संयुक्त संपादक :
डॉ. प्रवीण चंद्र विष्ट
डिजिटल संपादक :
डॉ. मनीष कुमार मिश्रा

संपादकीय-संपर्क :
बी-23, हिमालय सोसाइटी, असल्फा,
घाटकोपर (प.), मुंबई-400 084.
टेलिफोन : 25161446
Email: sameecheen@gmail.com
website-www.http//:
sameecheen.com

विशेष :
'समीचीन' में प्रकाशित रचनाओं में व्यक्त विचार संबद्ध रचनाकारों के हैं। संपादक-प्रकाशक की उनसे सहमति आवश्यक नहीं है।-
सभी विवादों का न्याय-क्षेत्र मात्र मुंबई होगा।
सभी पदाधिकारी पूर्णरूप से अवैतनिक।

परीक्षक विद्वत मंडल : (Peer Review Team)

1) प्रोफेसर ताकेशी फुजिई
अध्यक्ष, हिंदी विभाग
टोक्यो यूनिवर्सिटी फॉर फॉरिन स्टडीज, टोक्यो।

2) प्रो. (डॉ.) देवेन्द्र चौबे
जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालय, नई दिल्ली।

3) प्रो. (डॉ.) वशिष्ठ अनूप
हिन्दी विभाग, काशी हिंदू विवि., वाराणसी, (उ.प्र.)

4) डॉ. नरेन्द्र मिश्र
प्रो. हिंदी, मानविकी विद्यापीठ, इग्नू मैदानगढ़ी, दिल्ली110068

5) प्रो. (डॉ.) करुणाशंकर उपाध्याय
प्रोफेसर, हिन्दी विभाग, मुंबई विश्वविद्यालय, मुंबई।

6) डॉ. अनिल सिंह
अध्यक्ष, हिन्दी अध्ययन मंडल, मुंबई विश्वविद्यालय, मुंबई।

7) प्रो. (डॉ.) सदानंद भोसले
प्रोफेसर, हिन्दी विभाग, सवित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे।

8) प्रो. (डॉ.) शरेशचंद्र चुलकीमठ
पूर्व अध्यक्ष, हिन्दी विभाग, कर्नाटक विश्वविद्यालय, धारवाड़।

9) डॉ. अरुणा दुवलिश
पूर्व प्राचार्य, कनोहरलाल महिला स्नातकोत्तर महाविद्यालय, मेरठ (उ. प्र.)

स्वामी, मुद्रक, प्रकाशक : देवेश ठाकुर ने प्रिंटोग्राफी सिस्टम (इंडिया) प्रा. लि., 13/डी, कुर्ला इंडस्ट्रियल एस्टेट, नारी सेवा सदन रोड, नारायण नगर, घाटकोपर (प.) मुंबई-400 086 में छपवाकर बी-23, हिमालय सोसाइटी, असल्फा, घाटकोपर (प.), मुंबई-400084 से प्रकाशित किया।

• वर्ष —15 • अंक— 31 • अप्रैल—जून 2022 • पूर्णक– 66 • मूल्य 100 रूपए

सहयोग : एक प्रति रु. 100/-, वार्षिक रु. 400/-, पंच वार्षिक रु. 2000/-

सीधे समीचीन के खाते में भेजने के लिए : खातेधारक का नाम : **समीचीन / sameecheen**

A/C No. 60330431138, Bank of Maharashtra,

Dr. Ambedkar Road, Dadar, Mumbai. IFSC : MAHB0000045

Scanned with CamScanner

अ. क्र.	शोधनिबंधाचे नाव	लेखकाचे नाव	पान नं.
१९.	स्वतंत्र भारतामध्ये कुपोषण :एक आव्हान	**सुदेवाड एस.व्ही.,** सहा.प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग, गोंडवाना विद्यापिठ, गडचिरोली **मार्गदर्शक : डॉ.श्याम खंडारे,** सहयोगी प्राध्यापक, समाजशास्त्र विभाग, गोंडवाना विद्यापीठ,गडचिरोली.	१०८-११५
२०.	ब्रिटिश शासनाचा भारतीय अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम तथा भारतीयांना वसाहतवादी शोषणाची झालेली जाणीव	**प्रा. श्रीखंडे अमोल सुदामराव,** इतिहास विभाग, श्री शिवाजी कॉलेज, कंधार जि. नांदेड	११६-१२०
२१.	कोविड -१९ लॉकडाऊनचा महाराष्ट्र हवा गुणवत्तेवरील परिणाम	**विनायक मारोती वागतकर,** सहा.अधिव्याख्याता, अर्थशास्त्र विभाग, डॉ. पतंगराव कदम आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज, ता.पेण जि.रायगड	१२१-१२६
२२.	सामाजिक चळवळीत जन नायक बिरसा मुंडा यांचे योगदान	**डॉ.सोमनाथ दत्तात्रय कदम,** इतिहास विभाग प्रमुख, कणकवली कॉलेज, कणकवली, जि.सिंधुदुर्ग, पिन-४१६६०२	१२७-१३१
२३.	नालंदा विद्यापीठाचा उदय व विकास	**डॉ. हनमंते साहेब दत्ता** राजीव गांधी महाविद्यालय, मुदखेड	१३२-१३६
२४.	महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या शैक्षणिक चळवळीत वस्ताद लहुजी साळवे यांचे योगदान	**प्रा डॉ दत्ता पिलाप्पा हिंगमिरे,** इतिहास विभाग, कोकण ज्ञानपीठ उरण वाणिज्य व कला महाविद्यालय, उरण - रायगड, नवी मुंबई	१३७-१३९
२५.	रत्नागिरी जिल्ह्यातील वाढते शहरीकरन आणि लोकसंख्या वाढीचा चिकित्सक अभ्यास	**प्रा. कांबळे राजकुमार डी.,** वीर वाजेकर ए. एस. सी. कॉलेज फुंडे, उरण जि. रायगड **प्रा. सौ. कांबळे अनुपमा आर.** कोकण ग्यानपीठ उरण कॉलेज ऑफ कॉमर्स & आर्ट्स उरण, जि. रायगड	१४०-१४४
२६.	भारताचे परराष्ट्र धोरण व पंचशील करार: एक अभ्यास	**डॉ. बालाजी अण्णासाहेब सुरवसे,** सहाय्यक प्राध्यापक, कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय, फोंडाघाट, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग, पिन-४१६६०१	१४५-१५०

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1 Cover Page

ISSN-2250-2335

Journal Name : Samichin (Half yearly non commercial journal from open platform of literature – society - tradition and politics)

Peer reviewed and UGC care listed journal.

Year – 15 Edition – 31 April – June 2022 Price – Rs. 100

Chief Editor – Devesh Thakur Editor – Dr. Satish Pandye

2 ISSN Page

ISSN-2250-2335 Reg. No. MAHHIN / 2008 /26222

Journal Name : Samichin (Half yearly non commercial journal from open platform of literature – society - tradition and politics)

3 Content :

26. India's International Policy and Panchashil Agreement : A Study – Dr. Balaji Annasaheb Survase (Assistant Professor, Arts and Commerce College, Phondaghat, Tal. Kankavli, Dist. Sindhudurg. – 416601 – Page 145 – 150

Scanned with CamScanner

भारताचे परराष्ट्र धोरण व पंचशील करार: एक अभ्यास

डॉ. बालाजी अण्णासाहेब सुरवसे,
सहाय्यक प्राध्यापक, कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय,
फोंडाघाट, ता. कणकवली, जि. सिंधुदुर्ग, पिन- ४१६६०१
Mail id : balajisurvase77@gmail.com
Mobile No. 9421237365, 7507471515

गोषवारा:

भारताचे पंतप्रधान या नात्याने भारतावर दोन महासत्तांपैकी कोणाच्याही दबावाखाली राहू नये आणि भारताचा स्वतंत्र आवाज आणि स्वतःची ओळख असावी अशी त्यांची इच्छा होती. मुद्द्यांच्या आधारे कोणत्याही महासत्तेवर टीका करण्याचे उदाहरणही त्यांनी दिले. हे महत्त्वाचे होते कारण तोपर्यंत जगातील अनेक देश भारताच्या स्वातंत्र्यावर विश्वास ठेवत नव्हते आणि त्यांना वाटत होते की ही ब्रिटिशांची खेळी आहे आणि भारतावर खरे नियंत्रण ब्रिटनचे असेल. नेहरूंच्या विधानांनी आणि विधानांमुळे भारत हे खरोखरच स्वतंत्र राष्ट्र आहे आणि आंतरराष्ट्रीय घडामोडींमध्ये त्याचे स्वतःचे मत आहे असा विश्वास त्या देशांना बसला. भारताने स्पष्टपणे सांगितले की त्याला दोन महासत्तांमधील भांडणात पडायचे नाही आणि स्वतंत्र राहायचे आहे. जरी हे तत्त्व नेहरूंनी सन १९५० च्या दशकाच्या सुरुवातीस लागू केले असले तरी, त्यांच्या राजकीय कारकिर्दीत १९५४ मध्ये पंचशील हा शब्द पुढे आला. चीन आणि भारत दोन देशांचे संबंध सुरळीत राहावेत म्हणून पाच तत्वांचे पालन करण्याचे निश्चित केले. ते आशिया आणि जगातील अन्य देशांच्या सोबत सुध्दा संबंध प्रस्थापित करताना या तत्वांचे अनुकरण करतील. याचा प्रयोग केवळ वेगवेगळ्या देशातच नाही तर सामान्यतः आंतरराष्ट्रीय संबंधाच्या बाबतीत केला गेला तर त्यामुळे शांती आणि सुरक्षिततेसाठी एक भक्कम असा आधार निर्माण होईल अशी अपेक्षा आहे.

Keywords: पंचशील सिद्धांताची तत्त्वे, भारताचे परराष्ट्र धोरण, पंचशील करार व आंतरराष्ट्रीय राजकारण.

१. प्रास्ताविक:

भारताचे पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरु यांनी भारतावर दोन महासत्तांपैकी कोणाच्याही दबावाखाली राहू नये आणि भारताचा स्वतंत्र आवाज आणि स्वतःची ओळख असावी म्हणून भारताच्या परराष्ट्र धोरणाचा एक महत्वाचा भाग म्हणजे पंचशील तत्त्वाच्या माध्यमातून मांडला. ज्यामध्ये राष्ट्रीय सार्वभौमत्व राखणे आणि इतर राष्ट्रांच्या कारभारात हस्तक्षेप न करणे यासारख्या पाच महत्त्वाच्या शांतता तत्त्वांचा समावेश होता. जगातील अनेक देश भारताच्या स्वातंत्र्यावर विश्वास ठेवत नव्हते आणि त्यांना वाटत होते की ही ब्रिटीशांची खेळी आहे आणि भारतावर खरे नियंत्रण ब्रिटनचे आहे. यासाठी जवाहरलाल नेहरु यांनी भारत हे खरोखरच स्वतंत्र राष्ट्र आहे आणि आंतरराष्ट्रीय घडामोडींमध्ये त्याचे स्वतःचे मत आहे असा विश्वास त्या देशांना करून दिला. पंडित नेहरूंनी पंचशील आणि असंलग्नता ही महत्त्वाची तत्त्वे मांडली एक, हे धोरण तत्त्वांवर आधारित होते, त्यामुळे अनेकदा पाश्चात्य देशांना सार्वजनिक धोरणांचा नैतिक प्रचार केल्यासारखे वाटायचे. त्यामुळे आंतरराष्ट्रीय स्तरावर भारताला मित्र मिळत नव्हते आणि भारताशी थेट कोणी जोडले जात नव्हते. दुसरा कमकुवतपणा असा होता की, तत्त्वांवर आधारित असल्याने, हे धोरण थेट राष्ट्रीय सुरक्षा आणि आर्थिक विकासाशी संबंधित नव्हते.

२. संशोधनाचे उद्देश:

१) पंडित नेहरूंची पंचशील आणि असंलग्नता या तत्त्वांची मांडणी करणे.

२) पाश्चात्य देशात भारतीयांच्या सार्वजनिक धोरणांचा नैतिक प्रचार करणे.

३) परराष्ट्र धोरण भारतातील लोकांच्या आर्थिक विकासाला हातभार लावणे.

४) आंतरराष्ट्रीय मंचावर भारताला एक स्वतंत्र राष्ट्र म्हणून स्थापित करणे.

Scanned with CamScanner

2022-23

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

● वर्ष : ९० ● डिसेंबर २०२२ ● पुरवणी विशेषांक १०

आज़ादी का अमृत महोत्सव

स्थापना : ९ जानेवारी १९२७

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

Scanned with CamScanner

(42)

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

पायल

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

॥ संशोधक॥

पुरवणी अंक १० – डिसेंबर २०२२ (त्रैमासिक)

• शके १९४४ • वर्ष : ९० • पुरवणी अंक : १०

संपादक मंडळ

• प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे • प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा • प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

• डॉ. प्रमोद एस. मेश्राम • डॉ. बळवंत टी. दाभाडे • डॉ. मनोहर आर. कोंडागुर्ले

*** प्रकाशक ***

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

मूल्य रु. १००/-
वार्षिक वर्गणी रु. ५००/-, आजीव वर्गणी रु. ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने 'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिंत्रे, वारजे-माळवाडी, पुणे ५८.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

ISSN No. 2394-5990

१५. २१ व्या शतकातील बदलती अर्थव्यवस्था

- प्रा.सौ.ज्योती दगा जाधव ७६

१६. २१ व्या शतकातील स्वातंत्र्योत्तर भारताच्या बहुजन समाजाच्या उत्थानात बॅरि. राजाभाऊ खोब्रागडे यांचे शैक्षणिक योगदान

- श्री. जयंतकुमार हिरामन रामटेके, प्रा. डॉ. रूपेश एम. मेश्राम ८४

१७. २१ व्या शतकातील महिला सक्षमीकरणाचे बदलते स्वरूप

- कु. कुंभार प्रियांका राजेंद्र ८९

१८. एकविसाव्या शतकातील पत्रकारिता

- प्रा. संतोष लक्ष्मण राणे ९३

१९. २१ व्या शतकातील अत्याधुनिक शेती तंत्राचा अभ्यास

- प्रा. डॉ. मधूकर बाबूराव अनंतकवळस ९९

२०. २१ व्या शतकातील स्त्री समस्यांचे प्रतिबिंब

- डॉ.स्निग्धा कांबळे १०३

२१. वाजपेयी ते मोदींच्या काळातील भारताचे परराष्ट्र धोरण

- प्रा. कविता हरिश्चंद्र मांजे, प्रा. डॉ. स्वप्ना हेमंत समेळ १०७

२२. राजर्षी शाहू महाराजांचे कृषी धोरण : २१ व्या शतकाच्या संदर्भाने

- भाग्यवंत हिरामण लोणारे, डॉ. रुपेश एम. मेश्राम १११

२३. २१ व्या शतकातील पर्यटन धोरणे

- प्रा. जया यशवंत बाविस्कर, डॉ. दिलीप तुकाराम कदम ११५

२४. २१ व्या शतकातील महिला सक्षमीकरणाचे बदलते स्वरूप

- डॉ. उज्वला यशवंत सामंत १२०

२५. २१ व्या शतकातील ग्रंथालये: आव्हाने आणि फायदे

- सौ. मनीषा गोपाळ सावंत, डॉ.विद्या शरद मोदी, श्री. मंगेश प्रकाश चापडे १२४

२६. २१ व्या शतकातील आंध आदिवासींच्या दंडार लोकनाट्याचे स्वरूप

- डॉ. भीमराव खं. वानोळे १२९

२७. २१ व्या शतकातील बदलते शैक्षणिक धोरण

- प्रा.सौ.ज्योती दगा जाधव १३३

२८. २१व्या शतकातील पर्यटनाच्या दृष्टिकोनातून माणदेशातील ऐतिहासिक बाणूरगड किल्ल्याचा अभ्यास

- प्रा. सतिश सावता फुले १४१

२९. एकविसाव्या शतकातील भारतीय परराष्ट्र धोरण

- डॉ. निलिमा राजाराम मिरजकर १४५

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1 Cover Page

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990
Journal Name : Sanshodhak
Year : 90
December 2022
Edition 10
Publication:
Itihasacharya v. k. Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule

2 ISSN Page

Quarterly magazine of
Itihasacharya v. k. Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule
Journal Name: Sanshodhak
Supplement Edition No. 10 – December 2022 (Quarterly)
Shake 1944 Year : 90 Supplement Edition : 10

Editorial Board
Principal Dr. Sarjerav Bhamare Prof. Dr. Mrudula Varma Prof. Shripad Nandedkar

Guest Editor
Dr. Pramod S. Meshram Dr. Balavant T. Dabhade Dr. Manohar R. Kondagurle

Publisher
Mr. Sanjay Mundada
Working Chairman, E. V. K. Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule 424001
Office Time
Morning 9.30 to 1.00, Evening 4.30 to 8.00
Price Rs. 100/-
Annual Fee Rs. 500/-, Lifetime Fee Rs. 5000/- (14 Years)
Important Note: Subscription amount of Quarterly magazine 'Sanshodhak' should send to 'Sanshodhak Traimasik Rajvade Mandal, Dhule' in cheque or draft.
Typesetting : Mrs. Sima Shintre, Varaje – Malwadi. Pune 58.
Maharashtra State Literature and Tradition Committee provide subsidy to publish this magazine.
Thoughts of writer in this magazine are not promoted by organization or government

Content:

25. Libraries in 21st Century : Challenges and Benefits. – Dr. Vidya Modi
Page 124

Co. authors: Mrs. Manisha Samant
Mr. Mangesh Chapade.

Scanned with CamScanner

२१ व्या शतकातील ग्रंथालये: आव्हाने आणि फायदे

सौ. मनीषा गोपाळ सावंत
सहाय्यक ग्रंथपाल, मत्स्य महाविद्यालय,
शिरगाव, रत्नागिरी
Mob. No. 7028809459
manishasawant2624@gmail.com

डॉ.विद्या शरद मोदी
ग्रंथपाल, आर्टस् अँड कॉमर्स कॉलेज,
फोन्डाघाट , सिंधुदुर्ग
Mob. No. 9156904386
vmodi018@gmail.com

श्री. मंगेश प्रकाश चापडे
ग्रंथालय सहाय्यक, मत्स्य महाविद्यालय, शिरगाव, रत्नागिरी
Mob. No.9096601599
mangeshchapadelib3@gmail.com

गोषवारा :

ग्रंथालये ही प्रत्येक वाचकासाठी महत्वाची भूमिका बजावत असतात. २१ वे शतक हे माहिती तंत्रज्ञानावर आधारित युग आहे. या २१ व्या शतकात माहिती तंत्रज्ञानामध्ये मोठ्या प्रमाणात बदल झाले आहेत आणि अजूनही होत आहेत. ग्रंथालय क्षेत्रात, नवनवीन आधुनिक तंत्रज्ञानामुळे आमुलाग्र बदल घडून आले व त्याचा परिणाम पारंपारिक ग्रंथालयावर होऊन त्यांचे स्वरूप पूर्णपणे बदलले. माहिती तंत्रज्ञान व ग्रंथालय यांची अत्याधुनिक सांगड म्हणजे अर्ध मानवी व अर्ध यांत्रिक(Semi-automatic) माहिती सेवाक्षेत्र असे समीकरण झाले आहे. माहिती तंत्रज्ञानामध्ये झपाट्याने वाढ होत असल्यामुळे पारंपारिक ग्रंथालयांच्या संकल्पनेला या परिणामांना सामोरे जावे लागत असले, तरी माहिती तंत्रज्ञानामुळे नाविन्यपूर्ण (ळपर्पीरींळींश) व परिपूर्ण ग्रंथालये तयार होऊ लागली व तशा स्वरूपाची सेवा उपभोक्त्यांना मिळू लागली. त्यात आमूलाग्र बदल झाला असला तरी ग्रंथालयांचे महत्व मात्र कमी झालेले नाही. परंतु कोव्हीड १९ या जागतिक स्तरावरच्या भयंकर महामारीत २१ व्या शतकातील डिजिटल व आभासी ग्रंथालयांनी मोलाची कामगिरी केली आहे हे उपभोक्ते व ग्रंथालयांना ज्ञात आहे.

प्रस्तावना :

ग्रंथालयांचा मूळ उद्देश ज्ञानाचा आणि माहितीचा संग्रह जतन करणे हा आहे. अभ्यास, संशोधन, संदर्भ किंवा वाचन या सर्व गोष्टींसाठी सर्व उपभोक्त्यांना उपयुक्त ठरावे असे हस्तलिखित, मुद्रित ग्रंथ यांचा संग्रह म्हणजे मफ्ग्रंथालयफ्र अशी ग्रंथालयाची सर्वसाधारण व्याख्या केली जाते. या सर्वांचे जतन करणारा, पालन करणारा तो म्हणजे मग्रंथपालफ्र ग्रंथाचा सांभाळ करणे, जतन करणे हेच मुख्य काम ग्रंथपालांचे होते. ग्रंथपाल हा भांडारपाल म्हणून ओळखला जात असे. परंतु कालमानाप्रमाणे ग्रंथालय व ग्रंथपाल यांच्या व्याख्येतही बदल झाले. २१ व्या शतकात ग्रंथपाल हा माहिती व उपभोक्ता यांच्यातील मुख्य दुवा ठरला आहे. ग्रंथांप्रमाणेच चित्रे, शिल्प, शिलालेख, ताम्रपट, जुनी नाणी, नकाशे, वृत्तपत्रे, गाण्यांच्या ध्वनिमुद्रिका, जुन्या ग्रंथांच्या मायक्रोफिल्म यांचा देखील आधुनिक ग्रंथालयांच्या ग्रंथसंग्रहालयात समावेश केला आहे. त्या दृष्टीने ग्रंथालय शब्दाची व्याख्या अधिक व्यापक झाली आहे. या सर्व प्रकारचा ग्रंथसंग्रह म्हणजे माणसाने संपादन केलेला व भावी पिढ्यांसाठी जतन करून ठेवलेला वारसा आहे. प्रत्येक जिज्ञासुला या ग्रंथ व ग्रंथेतर साहित्यामुळे ज्ञानप्राप्ती होत असते. म्हणून याही साहित्याचा ग्रंथालयाच्या संग्रहामध्ये समावेश होतो. प्रस्तुत लेखात २१ व्या शतकातील ग्रंथालयांचा आढावा घेताना २१ व्या शतकापूर्वीच्या ग्रंथालयांची स्थित्यंतरे व त्यांचा विकास याचा अंतर्भाव केला

२१ व्या शतकापूर्वीची ग्रंथालये :

लिपीचा शोध लागला नव्हता त्या काळात प्रत्येक विद्वान व्यक्तीला काव्य व शास्त्र यांचे ज्ञान वाचकांना मौखिक रित्या द्यावे लागे आणि ज्ञानाची गरज असलेल्या वाचकांना ते मुखोदगत करावे लागे. लिपीचा शोध लागल्यानंतर ग्रंथ लेखनास सुरुवात झाली आणि ग्रंथालयाची भुमिका महत्वाची ठरली. लेखन कलेचा शोध सुमेरिया व मिसर या देशात प्रथम लागला असल्याच्या नोंदी भारतीय संस्कृतीकोशात आढळून येतात. त्यानंतर ग्रंथ हे हस्तलिखित स्वरूपात येऊ लागले.

Scanned with CamScanner

Reg. No. MAHHIN / 2008 / 26222
ISSN-2250-2335

समीचीन

(साहित्य-समाज-संस्कृति और राजनीति के खुले मंच की अर्द्ध वार्षिक-अव्यावसायिक पत्रिका)

पीयर रिव्यूड व यू. जी. सी. केयर लिस्ट में सम्मिलित जर्नल

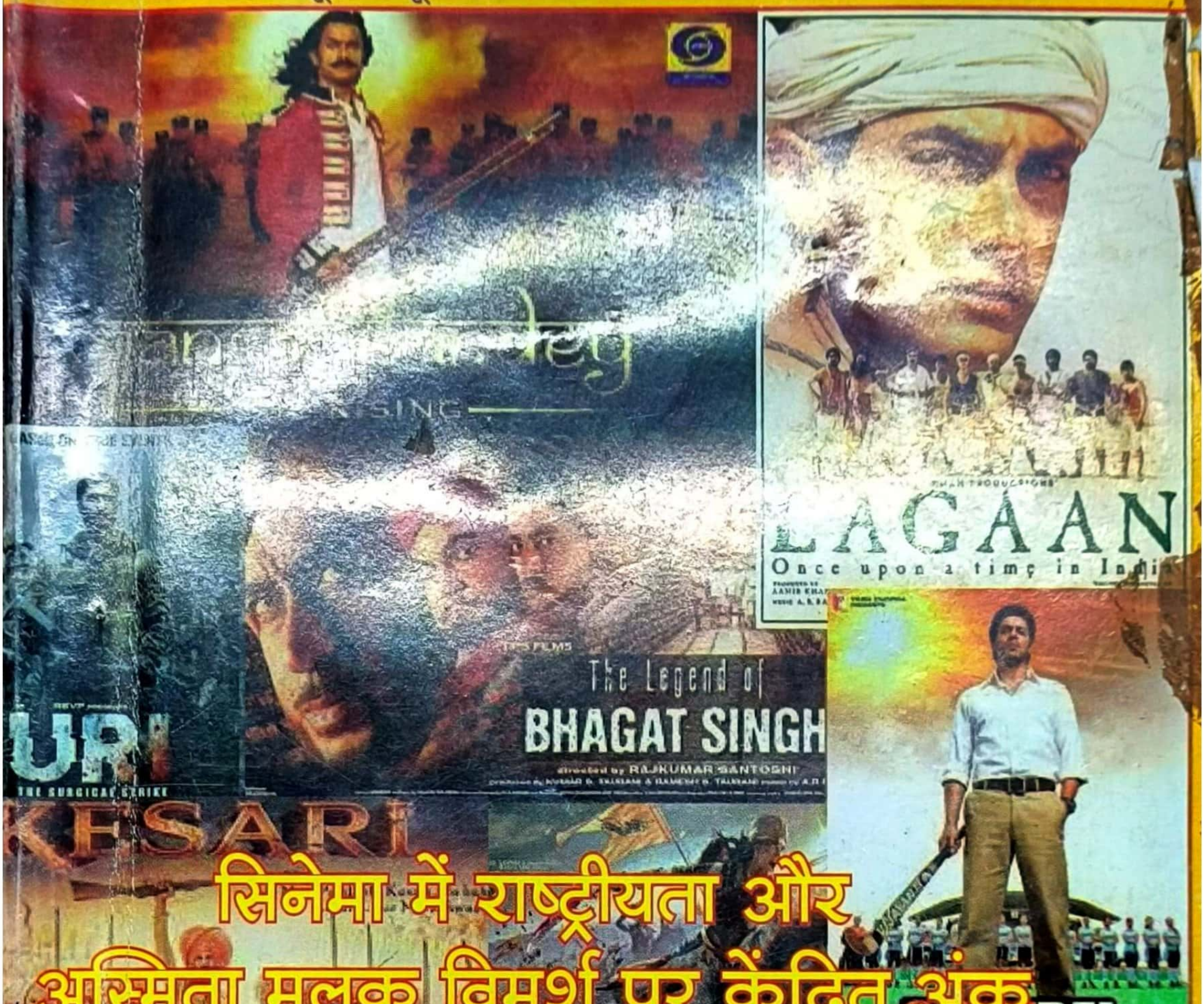

Scanned with CamScanner

42

ISSN-2250-2330 Reg. No. MAHHIN/2008/26222

समीचीन

(साहित्य-समाज-संस्कृति और राजनीति के खुले मंच की त्रैमासिक-अव्यावसायिक पत्रिका)
पीयर रिव्यूड व यू. जी. सी. केयर लिस्ट में सम्मिलित जर्नल

प्रबंध संपादिका :
डॉ. रोहिणी शिवबालन
प्रधान संपादक-प्रकाशक :
डॉ. देवेश ठाकुर
संपादक :
डॉ. सतीश पांडेय
संयुक्त संपादक :
डॉ. प्रवीण चंद्र बिष्ट
डिजिटल संपादक :
डॉ. मनीष कुमार मिश्रा

संपादकीय-संपर्क :
बी-23, हिमालय सोसाइटी,
असल्फा,
घाटकोपर (प.), मुंबई-400 084.

Email: sameecheen@gmail.com
website-www.http//:
sameecheen.com

विशेष :
'समीचीन' में प्रकाशित रचनाओं में व्यक्त विचार संबद्ध रचनाकारों के हैं। संपादक-प्रकाशक की उनसे सहमति आवश्यक नहीं है। सभी विवादों का न्याय-क्षेत्र मात्र मुंबई होगा। सभी पदाधिकारी पूर्णरूप से अवैतनिक।

परीक्षक विद्वत मंडल : (Peer Review Team)

1) डॉ. राम प्रसाद भट्ट
भारत-विद्या विभाग,
हैम्बर्ग विश्वविद्यालय, हैम्बर्ग, जर्मनी
2) प्रो. (डॉ.) देवेन्द्र चौबे
जवाहरलाल नेहरू विश्वविद्यालय, नई दिल्ली
3) प्रो. (डॉ.) वशिष्ठ अनूप
हिन्दी विभाग, काशी हिंदू विवि.,
वाराणसी, (उ. प्र.)
4) डॉ. नरेन्द्र मिश्र
प्रो. हिंदी, मानविकी विद्यापीठ, इग्नू मैदानगढ़ी,
दिल्ली110068
5) प्रो. (डॉ.) करुणाशंकर उपाध्याय
प्रोफेसर, हिन्दी विभाग, मुंबई विश्वविद्यालय,
मुंबई
6) प्रो. (डॉ.)अनिल सिंह
अध्यक्ष, हिन्दी अध्ययन मंडल, मुंबई
विश्वविद्यालय, मुंबई
7) प्रो. (डॉ.) सदानंद भोसले
प्रोफेसर, हिन्दी विभाग, सवित्रीबाई फुले पुणे
विद्यापीठ, पुणे
8) प्रो. (डॉ.) शरेशचंद्र चुलकीमठ
पूर्व अध्यक्ष, हिन्दी विभाग, कर्नाटक
विश्वविद्यालय, धारवाड़
9) डॉ. अरुणा दुबलिश
पूर्व प्राचार्य, कनोहरलाल महिला स्नातकोत्तर
महाविद्यालय, मेरठ (उ. प्र.)

स्वामी, मुद्रक, प्रकाशक : देवेश ठाकुर ने प्रिंटोग्राफी सिस्टम (इंडिया) प्रा. लि., 13/डी, कुर्ला इंडस्ट्रियल एस्टेट, नारी सेवा सदन रोड, नारायण नगर, घाटकोपर (प.) मुंबई-400 086 में छपवाकर बी-23, हिमालय सोसाइटी, असल्फा, घाटकोपर (प.), मुंबई-400084 से प्रकाशित किया।

• वर्ष-16 • अंक 34 • जनवरी-मार्च-2023 • पूर्णांक 71 • मूल्य 100 रुपए
सहयोग : एक प्रति रु. 100/-, वार्षिक रु. 400/-, पंच वार्षिक रु. 2000/-

सीधे समीचीन के खाते में भेजने के लिए : खातेधारक का नाम : **समीचीन** / sameecheen
A/C No. 60330431138, Bank of Maharashtra,
Dr. Ambedkar Road, Dadar, Mumbai. IFSC : MAHB0000045

Scanned with CamScanner

(संदर्भ -चक दे इंडिया और गदर : एक प्रेमकथा)-प्रा. अजित दादू फाळके 113-115
23. हिंदी काव्य में राष्ट्रीय भावना- निलेश सखाराम डागरे 116-119
24. 21वीं सदी की हिंदी कविता में राष्ट्रीय भावना-डॉ. अशोक गरळे 120-122
25. २१ वीं सदी के हिंदी सिनेमा में राष्ट्रीय भावना-डा. संतोष रायबोले 123-127
26. जयभारत नाटक में राष्ट्रीय भावना-प्रा. जेलित कांबळे 128-131
27. 'लौटे हुए मुसाफिर' में प्रतिपादित राष्ट्रीय भावना
गीतु दास (शोध छात्र), डॉ. जी. शान्ति (शोध निर्देशिका) 132-136
28. डॉ. परशुराम शुक्ल के बाल साहित्य में राष्ट्रीय चेतना-प्रा. आनंद र. बक्षी 137-139
29. 21वीं सदी के हिंदी बाल साहित्य की कविता में राष्ट्रीय चेतना
डॉ. पंडित बन्ने, डी. लिट् 140-144
30. अज्ञेय के काव्य साहित्य में चित्रित राष्ट्रीय जीवन
प्रा. डॉ. शिवाजी उत्तम चवरे 145-151
31. इक्कीसवीं सदी के भारतीय सिनेमा में राष्ट्रीय चेतना
प्रा. बहिरम देवेंद्र मगनभाई 152-154
32. 21वीं सदी के हिन्दी साहित्य में नारी चेतना-प्रा. डॉ. भारत बा. उपाध्य 155-157
33. 'हम एक हैं' नाटक में प्रतिबिंबित राष्ट्रीय एकता
प्रा. भिमाशंकर लक्ष्मण गायकवाड 158-161
34. 21 वीं सदी के हिंदी फिल्मी गीतों में राष्ट्रीय भावना-डॉ. जे. ए. पाटील 162-165
35. '21 वीं सदी की हिंदी फिल्मों में राष्ट्रीय भावना'-प्रा. एस. ए. वनिरे 166-169
36. 21वीं सदी में हिंदी सिनेमा और राष्ट्रीय भावना-डॉ. सौदागर साळूंखे 170-172
37. 21 वीं सदी के हिंदी सिनेमा में राष्ट्रीय भावना-डॉ. प्रकाश विठ्ठल शेटे 173-175
38. हिंदी साहित्य और सिनेमा-गौरी त्यागी, शोधार्थी 176-180
39. 21वीं सदी की हिंदी कविता में राष्ट्रीय भावनाः उत्तरआधुनिकता
बोध के परिप्रेक्ष्य में - डॉ. आर. पी. भोसले 181-185
40. सुरेश शुक्ल 'चंद्र' के 'वतन के तीन सिपाही' नाटक में राष्ट्रीय भावना
लेफ्टिनेंट डॉ. रविंद्र पाटील 186-189
41. 'कृष्णा सोबती के उपन्यासों में राष्ट्रीय भावना'-प्रा. व्ही. एच. वाघमारे 190-191
42. मोहनदास नैमिशराय के उपन्यासों में राष्ट्रीय भावना
प्रा. अशोक गोविंदराव उघडे 192-198
43. 21 वीं सदी की हिंदी फिल्मों में राष्ट्रीय भावना-डॉ. मारोती यमुलवाड 199-202
44. 'घुटन भरी जिंदगी' में राष्ट्रीय भावना-डॉ. गोरख निळोबा बनसोडे 203-208
45. नरेंद्र नागदेव के कहानी साहित्य में राष्ट्रीय भावना
('उन्नीस सौ चवालीस' एवं 'छलांग' कहानी के विशेष संदर्भ में)
नीलेश वसंतराव जाधव (अनुसंधाता) 209-213
46. दलित साहित्य की अवधारणा और चिंतन
अखिलेश जैसल (शोधार्थी), डॉ. व्ही. डी. सूर्यवंशी (शोध निर्देशक) 214-215
47. गुजराती साहित्य में नारी चेतना-डॉ. हेतल पी. बारोट 216-218
48. 'दोहरा अभिशाप' में व्यक्त क्रांति चेतना-प्रो. अंजना विजन 219-222
49. मुंबई से सटी येऊर पहाड़ी पर बसी वारली और ठाकुर जनजातियाँ
(आदिवासी जीवन पर केंद्रित आलेख) - डॉ. जयश्री सिंह 223-225

Scanned with CamScanner

/

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1Cover Page

ISSN-2250-2335

Journal Name : Samichin

(Half yearly non commercial journal from open platform of literature – society - tradition and politics)

Peer reviewed and UGC care listed journal.

Year – 15 Edition – 31 April – June 2022 Price – Rs. 100

Chief Editor – Devesh Thakur Editor – Dr. Satish Pandye

2 sISSN Page

ISSN-2250-2335 Reg. No. MAHHIN / 2008 /26222

Journal Name : Samichin (Half yearly non commercial journal from open platform of literature – society - tradition and politics)

3 Content :

25. National Sentiment in 21st century Hindi Cinema- Dr. Santosh Raibole Page 123 - 127

Scanned with CamScanner

२१ वीं सदी के हिंदी सिनेमा में राष्ट्रीय भावना

डा. संतोष रायबोले

फिल्म निर्देशक अपनी अलग कल्पनात्मक उड़ान के बूते साहित्यकार का भी अतिक्रमण करता है। वह स्वस्थ मनोरंजन के साथ-साथ बुनियादी प्रश्न और राष्ट्रीयता को मद्देनजर रखते हुए देश को एकसूत्र में बाँधने का मौलिक कार्य करता है। 14 मार्च 1931 'आलम आरा' भारत की पहली बोलती फिल्म है। तब से ही हिंदी सिनेमा राष्ट्रीयता का लोकदूत बनकर योगदान दे रहा है। देशभक्ति, वीरता और बलिदान की भूमिका निर्देशक के लिए अहम् रही है। एलओसी कारगिल (2003), टैंगो चार्ली (2005), शौर्य (2008), गाजी अटैक (2017) आदि फिल्में देशभक्ति और सेना की महत्ता को दर्शाती है।

राष्ट्रवाद की भूमिका केवल युद्ध के द्वारा निर्धारित नहीं की जाती बल्कि खेल के द्वारा अधिक सशक्तता के साथ पेश की जा सकती है। इसे लगान (2001) फिल्म क्रिकेट मॅच जीतकर राष्ट्रीयता का परिचय करवाती है। हॉकी खेल के द्वारा 'चक दे इंडिया' (2007)देशभक्ति के नए पैमाने प्रस्तुत करता है। दौड के द्वारा 'भाग मिल्खा भाग' (2013)के साथ सारा भारत जैसे दौड का हिस्सा बना। कुस्ती द्वारा 'दंगल' (2016)लडाकू तेवर और वह भी स्त्रियों के द्वारा वीरांगना की ललकार साबित होता है। भगत सिंह के जीवन पर बनी तीनों फिल्में 'द लिजेंड ऑफ भगत सिंह', शहीद और शहीद-ए-आजम देश के प्रति फिल्मकारों की रुझान को बयान करती हैं। 'नेताजी सुभाष चन्द्र बोस : द फॉर्गाटन हीरो' (2004) की फिल्म सब को चौंकाती है। वर्तमान में फिल्मी दुनिया की मुख्य प्रवृत्ति राष्ट्रवाद ही रही है। इस अवधारणा को प्रस्तुत शोधालेख के द्वारा दर्शाना प्रयोजन है।

आधुनिक भारत के चिंतन में फिल्मों की भूमिका प्रभावी है। इनका झुकाव अक्सर राष्ट्रीयता की ओर रहा है। क्रांतिकारियों के जीवन चरित्र पढ़ने की अपेक्षा लोग फिल्मों को देखना पसंद करते हैं। देश निर्माण और राष्ट्रभक्ति किताबों की अपेक्षा फिल्मों के द्वारा अधिक उम्दा तरीके से प्रस्तुत की जाती है। फिल्म की रोचकता और मनोरंजक ढंग शिक्षित और अशिक्षित दोनों वर्गों को प्रेरित करता है। पौराणिक और धार्मिक कथानकों की भरमार आरंभिक फिल्मों में झलकती है। देशव्यापी जनजागृति का जादू सिनेमा की ही देन है। ब्रिटिश शासन के खिलाफ बगावती तेवर निर्मिति के इरादे फिल्मों ने पुख्ता किये। फिल्मों की संचार शक्ति ने व्यवसाय की अपेक्षा स्वराज्य की भावना को अधिक उर्जा प्रदान की। स्वतंत्रता के कई आंदोलन फिल्मों का परिणाम हैं। 21वीं सदी की अधिकतम फिल्में राष्ट्र को सर्वोपरि रखती हैं। लाला लाजपत राय की हत्या, गांधी का सत्याग्रह, भगत सिंह, राजगुरू, सुखदेव की फाँसी, नेताजी सुभाष बाबू की 'तुम मुझे खून दो, मैं तुम्हें आजादी दूँगा' वाली ललकार हिंदी फिल्मों की राष्ट्रीय जमीन तैयार करती है।

स्वातंत्र्योत्तर कई फिल्में देश-विभाजन की विभीषिका का यथार्थ अंकन हैं। स्वाधीनता का अलख और देशभक्ति के मशाल की आग सिनेमा ने सुलगाई। अहिंसा और हिंसक प्रतिरोध दोनों तरह की फिल्मों का मूल मकसद स्वतंत्रता और देश-निर्माण ही है। 'रास्ते

Scanned with CamScanner

[Vol. LXIV, No. 1 (II)] [2022]

पुराणम्

PURANA

(Half-yearly Bulletin)

Scanned with CamScanner

Journal on
PURANA (पुराणम्)
ISSN No.: 0555-7860

Vol. LXIV, No. 1 (II), 2022
(Special Issue)
January-June, 2022
Impact F. : 6.1

Copyright:

@All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording and/or otherwise, without the prior written permission of the published.

Disclaimer:

All views expressed in the journal are those of the individual contributors. The editor and publisher are not responsible for the statements made or the opinions expressed by the authors.

Managing Editor & Publisher:
ALL-INDIA KASHIRAJ TRUST
FORT, RAMNAGAR, VARANASI (INDIA)

Scanned with CamScanner

55. CHANGING TREND IN HOSPITALITY INDUSTRY - 'ECOTEL' 387-396
By Mr. Vinay Vinod Indulkar, Prof. V.S. Indulkar

56. A STUDY OF APPLICATION OF GREEN ACCOUNTING IN PRIVATE COMPANIES AT TALOJA MIDC 397-401
By Prof (Dr.) S. B. Yadav, Ms. Mruthula M Nair

57. CONTRIBUTION OF AGRICULTURE AND INDUSTRY SPHERES IN NATION BUILDING 402-405
By Asst. Prof. Hanumantrao K. Jagtap

58. IMPACT OF GST ON MICRO SMALL AND MEDIUM ENTERPRISE (MSME) 406-415
By Riyaz Nawabullah Pathan, Kishor Atmaram Shama

59. PANDIT JAWAHARLAL NEHRU AND HIS CONTRIBUTION TO FOREIGN POLICY OF INDIA A REVIEW 416-420
By Dr. Maroti G. Lone, Prof. K. A. Shama

60. A REVIEW OF INDIA'S NON-ALIGNED POLICY AND GLOBAL CORRELATION 421-426
By Dr. Taderao Raj Bhujangrao

61. ANOMALOUS ENVIRONMENT AN ALARM TO TRAUMA : A CRITICAL ANALYSIS ON AMITAV GHOSH "THE HUNGRY TIDE" 427-433
By Mrs. Poonam Pandit

Scanned with CamScanner

A REVIEW OF INDIA'S NON-ALIGNED POLICY AND GLOBAL CORRELATION

Dr. Taderao Raj Bhujangrao
(Head of Department of History), Arts & Commerce College, Phondaghat, Tal. Kankvali Dist. Sindhudurg – 416 601.

Abstract
After World War II, the United States of America and Soviet Russia emerged as two world powers. The United States supported a democratic and capitalist economy, while Soviet Russia advocated a communist ideology. The two superpowers were at odds. The policy of non-alignment adopted by India was also found useful by the emerging nations. Because of this policy, the newly independent countries would be able to gain their friendship and cooperation by remaining independent from these two powers. India's policy of non-alignment has made it easier for it to seek technical and financial assistance from any nation for national development without being under pressure from any group. India received financial and technical assistance from Russia and the United States, as well as from various nations under their influence. But we have not compromised or changed our basic policy of non-alignment. Not only that, but if the donor nations tried to impose some sanctions, India would only refuse to help them. India's foreign policy has been going through a period of change for the last few years. Speaking at the Raisina Dialogue in Delhi in 2019, the Indian Foreign Secretary said, "India has emerged from the past of non-alignment and today is building relations with other countries in the world with its own interests in mind." It is noteworthy that at present India is showing its presence in almost all the forums of the world and its position in multilateral institutions is getting stronger.

Keywords: Democracy, Imperialism, Colonialism, Communism, Globalization, liberalization and privatization.

Introduction

Independent India chose to stay away from the politics of two conflicting world powers. This was not India's policy of neutrality, dictatorship or authoritarianism. Nor has India isolated itself from the world or relinquished its international responsibilities. Not only the politics of the alliance but also on the basis of issues analyzed the merits of each issue on the basis of India's interest. This was the beginning of the direction towards strategic autonomy that the country has always needed. Because we want to develop India as we wish.

Based on the achievements made in the first 40 years after independence, Indian foreign policy has been able to take important steps to achieve its basic objectives since 1990. This is because India pursued a policy of ensuring a peaceful neighborhood and an environment free from the politics of power and sought to maintain good relations with all the major world powers. Not only that, but the door was opened for China and the Soviet Union, so India had to face the wrath of the West.[1]

Scanned with CamScanner

ISSN 2250-169X

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education For All Subjects

VISION RESEARCH REVIEW

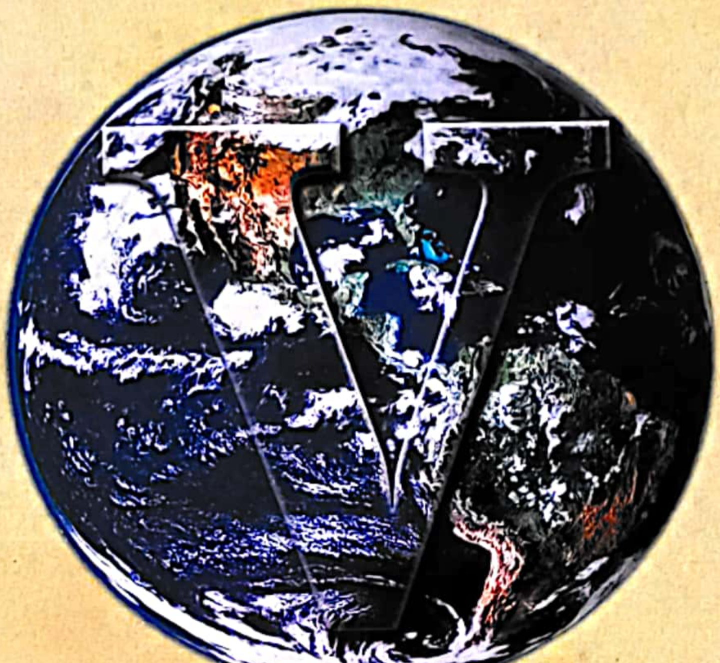

CHIEF EDITOR

DR. BALAJI KAMBLE

Scanned with CamScanner

IMPACT FACTOR 6.20

ISSN 2250-169X

International Registered & Recognized
Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

VISION RESEARCH REVIEW

UGC APPROVED, REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue - XXI, Vol. - V
Year-XI, Bi-Annual(Half Yearly)
(June 2021 To Nov. 2021)

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 -241913
9423346913 / 7276301000
9637935252 / 9503814000

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published By :
Jyotichandra Publication
Latur, Dist. Latur - 413531. (M.S.)

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Professor & Head,
Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar College,
Latur, Dist. Latur. (M.S.)India.

SPECIAL EDITOR

Dr. E. Sivanagi Reddy
'Sthapathi'
Dept of Archaeology & Museums,
Hyderabad (A.P.)

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Sachin Napate
Pune, Dist. Pune .M.S.

Verena Blechinger Talcott
Director, Dept. of History
& Cultural Studies,University of Berlin.
Berlin. (Jermany)

Michael Strayss,
Director,
International Relation & Diplomacy,
Schiller International University,
Paris. (France)

Dr. Deelip S. Arjune
Professor, Head, Dept. of History
J. E. S. Mahavidyalaya,
Jalna, Dist. Jalna (M.S.)

Dr. Nilam Chhangani
Dept. of Economics,
S.K.N.G. College,
Karanja Lad, Dist. Sashim(M.S.)

Dr. Rajendra R. Gawhale
Head, Dept. of Economics,
G. S. College,
Khamgaon, Dist. Buldana (M.S)

DEPUTY EDITORS

Dr. Rajendra Ganapure
Professor,Head, Dept. of Economics,
S. M. P. Mahavidyalaya,
Murum, Dist. Osmanabad (M.S.)

Dr. B. K. Shinde
Professor, Head, Dept. of Economics,
D. S. M. Mahavidyalaya,
Jintur, Dist. Parbhani (M.S.)

Dr. Vijay R. Gawhale
Head, Dept. of Commerce,
G. S. Mahavidyalaya,
Khamgaon, Dist. Buldana (M.S.)

Bhujang R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Institute, Hyderabad. (A.P.)

Dr. Mahadeo S. Kamble
Dept. of History
Vasant Mahavidyalaya,
Kaij, Dist. Beed (M.S.)

Dr. S. R. Patil
Professor, Dept. of Economics,
Swami Vivekanand Mahavidyalaya,
Shirur Tajband, Dist. Latur(M.S.)

CO- EDITORS

Dr. Allabaksha Jamadar
Professor, Head, Dept. of Hindi,
B.K.D. College,
Chakur, Dist. Latur (M.S.)

Dr. Murlidhar Lahade
Dept. of Hindi,
Janvikas Mahavidyalaya,
Bansarola, Dist. Beed.(M.S.)

Dr. Shyam Khandare
Dept. of Sociology,
Gondawana University,
Gadhciroli, Dist. Gadchiroli (M.S.)

Dr. M. Veeraprasad
Dept. of Political Science,
S.K. University,
Anantpur, Dist. Anantpur (A.P.)

Scanned with CamScanner

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
1	A brief Review and Application of Group Theory to Living things at Molecular Level **Ravindra Rachappa Jojan**	1
2	Analysis of Financial Leverage of Selected Indian Corporate Groups **Dr. Balaji A. Survase**	16
3	From Diagnosis to Therapy: a Journey ThroughArmah's Novels **Sanjaykumar B. Deshmukh**	23
4	A Quest For Female Identity In Shashi Deshpande's 'A Matter Of Time **Bhimrao Shaligram Jambharunkar**	27
5	Teaching Language through Literature **Dr. M. S. Mane**	32
6	Internet: History And Its Applications In Libraries **Ratna Palkar**	40
7	A Study of the leading Saints of the Chambhar Community **Dr. Yogesh Singh, Dr. Dinkar Umberkar, Snehal R. Khandare**	46
8	भीष्म साहनी के उपन्यासों में व्यक्त नारी समस्याएँ **डॉ. गोपाळ शंकरराव भोसले**	52
9	महिला क्रीडा शिक्षण : महाराष्ट्राची परंपरा आणि वर्तमान प्रवाह **ए. ए. माजीद ए. रशिद**	58

Scanned with CamScanner

2

Analysis of Financial Leverage of Selected Indian Corporate Groups

Dr. Balaji A. Survase
Head, Dept. of Economics,
Arts, Commerce College,
Phondaghat, Dist. Sindudurg

Research Paper - Economics

ABSTRACT

The paper focused to study the behavior of elected Indian corporate groups regarding their financial leverage. For this purpose 21 corporate groups consisting 103 companies are selected and debt equity ratios of these corporate groups are used as proxy of financial leverage for the year 2014. The study found that there is no difference in corporate houses regarding financial leverage. Only 14% of financial leverage is associated with corporate house characteristics.

Introduction:

If a person or business is using debt along with their own capital to enhance the earning from the project or event then we can say they are using financial leverage. In initial stage financial leverage obviously increases the earning or outcome, but use of financial leverage after certain level creates financial distress and bankruptcy problem. So use of financial leverage should be always with care. There are many theories in finance which are saying something about financial leverage. But, real practice says something different. There are vast amount of theoretical and empirical work till today testing these theories. But these studies are done in order to infer the industry nature, size, proprietary or other aspects. Further, we can found that there are most companies doing business in different sectors are of a single parent corporate group. These corporate

Scanned with CamScanner

National - Journal
Registration No. 3341/2010

IIFS Impact Factor (*IIFS*) 5.25
Vol. No. 26 June/July 2021
ISSN No. 2277-4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary Peer Review Refereed National Research Journal

Half-Yearly

KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA

Co-Editor
Dr. S. A. Thakur

Chief-Editor
Dr. R. B. Patil

KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA
SINDHUDURG, MAHARASHTRA - 416602

Scanned with CamScanner

Journal Volume No. 26, June/July 2021
THE KONKAN GEOGRAPHER
ISSN No.2277-4858, Impact Factor IIFS 5.25
National Interdisciplinary Peer Review Refereed Research Journal of the
KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA

INDEX

Sr. No.	Name of the Research Paper	Author	Page No.
1	Geomorphic Landforms and its Analysis of The Ajodhya Hills, Purulia, West Bengal.	Mr. Vivek Chandra Dr. Abhay K.Singh	1
2	Ruined Cultural Heritages of the Ancient Venkundranadu Kingdom Site of Palakkad District, Kerala State, India	Dr. V. Sanalkumar	15
3	Impact of Shangrila Waterpark Resort- Bhivandi Maharashtra.	Mrs. Nisha Deodar Dr. S. A. Thakur	20
4	A Review of the Geographical Concerns of Municipal Solid Waste (MSW) for Mumbai Megacity.	Dr Chandani Bhattacharjee	28
5	Soil Based Cottage Industries in the District of Purulia, West Bengal with Special Reference to its General Problems.	Dr. Falguni Gupta Dr. Satyapriya Mahato Dr. Surajit Dutta	38
6	Sustainable Environmental Management And Floriculture	Ranjana Rathod Dr. Balu Rathod	53
7	Increasing Population and Changing Land use Pattern in Uran Taluka of Raigad District Maharashtra	Rajkumr Kamble Dr.Rajaram Patil	57
8	Raja Rao's Kanthapura as Post-Colonial Novel	Santosh M. Akhade	66
9	Drinking Water and Sanitation Facility in India: Inter State Analysis	Dr. Babasaheb K. Wani Dr. Ramakant N. Kaspate	69
10	नाशिक जिल्ह्यातील तहसीलनिहाय लोकसंख्येच्या घटकाचा अभ्यास	प्रा .डॉ बाळासाहेब चकोर, प्रा. डॉ.आशाली खारके	78
11	रत्नागिरी जिल्ह्यातील जमिनीचा वापर आणि जलशिनाचानाच्या साधनाचा : चिकित्सक अभ्यास	प्रा. सौ. अनुपमा आर. कांबळे प्रा. राजकुमार डी. कांबळे	84
12	फलोत्पादन विपणन संधी आणि आव्हाने	डॉ. बी. डी. इंगवले	90

Scanned with CamScanner

THE KONKAN GEOGRAPHER
Interdisciplinary Peer Reviewed/Refreed Research Journal
Vol. No. 26th Jun/July, 2021

Increasing Population and Changing Land use Pattern in Uran Taluka of Raigad District Maharashtra

Dr. Rajaram Patil Head, Department of Geoghraphy Arts, Comerce College Phondaghat, Tal- Kankavli, Dist : Sindhudurg
Mr. Rajkumar Kamble, Department of Geoghraphy, Assistanat Professor, Veer Wajekar, Arts Commerce & Science College , Phunde, Uran, Dist: Raigad

Research Paper Accepted on 04-05-2021 Edited on 09-06-2021

Abstract :

The rapid population growth in Raigad District especially Uran Taluka in clude the process of urbanization that have resulted into changing land-use pattern. Uran Region is one of the fastest growing region of Raigad District. Its Urban population increased from 22.2 percent again 2001 to 43.3 percentage in 20011 (Census of Raigad District 2011 Due to growing population pressure the total Land use areaas well as Construction. On the other hand, are asunder forest cover has declined from30 percent in 1971 to 27 percent in 1991 and is expected to it declines further to 22 percent by 2011. Using various demographic and spatial analysis techniques, this paper attempts to shows the effect of population growth on land-uses Pattern. and subsequently on the regional environment. It also evaluates critically the development plan of the region. The dates it goes the study have obtained from the Mumbai Metropolitan Region Development Authority and Census of India.

Key Words : Population Growth, Environment, Urbnisation,Land Utilization

Introduction :

The rapid growth of population is the process of urbanization have resulted in an increasing demand for land in urban settlements. A city grows not only by population density but also by changes in spatial dimensions. The prime factors of increasing spatial dimension of the city are also the population growth and related requirements of urban life, such as development of transport and communication and others infrastructure facilities.

The mismatch use between the supply and demand of land leads to the degradation of land. The law of cities is an uncontrolled arrangement of the population in the built-in life. Infrastructure comes under strain. It also has the irreversible consequences of infrastructure, cultural systems and open spaces. The cost of urban planning, food exploration, storage and purchase of the main remaining land is high.

The pattern of city growth and its spatial structure are determined by various historical, economic, social and ecological forces that influence urban land-useImproper use of land near urban areas is causing serious damage in all countries. Because land

Scanned with CamScanner

National - Journal
Registration No. 3341/2010

IIFS Impact Factor (*IIFS*) 5.25
Vol. No. 26 June/July 2021
ISSN No. 2277-4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary Peer Review Refereed
National Research Journal

Half-Yearly

KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA

Co-Editor
Dr. S. A. Thakur

Chief-Editor
Dr. R. B. Patil

KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA
SINDHUDURG, MAHARASHTRA - 416602

Scanned with CamScanner

Journal Volume No. 26, June/July 2021
THE KONKAN GEOGRAPHER
ISSN No.2277-4858, Impact Factor *IIFS 5.25*
National Interdisciplinary Peer Review Refereed Research Journal of the
KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA

INDEX

Sr. No.	Name of the Research Paper	Author	Page No.
1	Geomorphic Landforms and its Analysis of The Ajodhya Hills, Purulia, West Bengal.	Mr. Vivek Chandra Dr. Abhay K.Singh	1
2	Ruined Cultural Heritages of the Ancient Venkundranadu Kingdom Site of Palakkad District, Kerala State, India	Dr. V. Sanalkumar	15
3	Impact of Shangrila Waterpark Resort- Bhivandi Maharashtra.	Mrs. Nisha Deodar Dr. S. A. Thakur	20
4	A Review of the Geographical Concerns of Municipal Solid Waste (MSW) for Mumbai Megacity.	Dr Chandani Bhattacharjee	28
5	Soil Based Cottage Industries in the District of Purulia, West Bengal with Special Reference to its General Problems.	Dr. Falguni Gupta Dr. Satyapriya Mahato Dr. Surajit Dutta	38
6	Sustainable Environmental Management And Floriculture	Ranjana Rathod Dr. Balu Rathod	53
7	Increasing Population and Changing Land use Pattern in Uran Taluka of Raigad District Maharashtra	Rajkumr Kamble Dr.Rajaram Patil	57
8	Raja Rao's Kanthapura as Post-Colonial Novel	Santosh M. Akhade	66
9	Drinking Water and Sanitation Facility in India: Inter State Analysis	Dr. Babasaheb K. Wani Dr. Ramakant N. Kaspate	69
10	नाशिक जिल्ह्यातील तहसीलनिहाय लोकसंख्येच्या घटकाचा अभ्यास	प्रा .डॉ बाळासाहेब चकोर, प्रा. डॉ.आशाली खारके	78
11	रत्नागिरी जिल्ह्यातील जमिनीचा वापर आणि जलशिनाचानाच्या साधनाचा : चिकित्सक अभ्यास	प्रा. सौ. अनुपमा आर. कांबळे प्रा. राजकुमार डी. कांबळे	84
12	फलोत्पादन विपणन संधी आणि आव्हाने	डॉ. बी. डी. इंगवले	90

Scanned with CamScanner

THE KONKAN GEOGRAPHER
Interdisciplinary Peer Reviewed/Refreed Research Journal
Vol. No. 26th Jun/July, 2021

Raja Rao's Kanthapura as Post-Colonial Novel

Santosh M. Akhade Assistant Professor, Dept. of English, Arts and Commerce College, Phondaghat, Dist-Sindhudurg (M.S)

Research Paper Accepted on 22-05-2021 Edited on 11-06-2021

Abstract :

Post-colonial literature emphasis the political as well as cultural independence of colonized societies. Post-Colonial literature centralized the interactions between different kinds of world's movement in literary studies. In the second half of 20th century, the post colonization develops the cultural and social productions. It focuses upon the scientific views in the post-colonial literature. Vernacular language influences the culture and tradition of particular area.

Kanthapura is the first novel of Raja Rao which was written in France. It emphasis the realistic picture of the Gandhi a Freedom struggle. He is one of the famous Indian novelists writing in the English language. HE makes the fusion of western art from with an Indian theme and the Indian way of treating it. It has a greater impact on the men and women of kanthapura.

Keywords: *Colonized society, scientific view, Vernacular Freedom, Struggle, Kanthapura, Civil disobedience struggle.*

Introduction

Raja Rao's kanthapura represents the attitude of social as well as political history during the freedom struggle of Mahatma Gandhi. The social reformation happened because of freedom movement in country. Raja Rao rightly pointed out the typical Hindu culture as well as the social temper of the age.

Post- colonial Approach

In the novel Raja Rao focused up on the village Kanthapura as a model village representing rural political excitement. The hero's mother cannot like the idea of corruption of her son. Education gives information to the peoples about remarriage of widows. The leader moorthy is shown as a social reformer as well as political worker. He influenced by the Gandhi a though for the freedom of the country. He gives practical form to the Gandhi an program me of swadeshi and importance of charka. As an idealist he gives respect to mother India then his old mother Narsamma.

Mahatma Gandhi's Social, political, as well as philosophical aspect depicts in the novel. The need of freedom comes thoroughly in the country against the colonial slavery.

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page**

ISSN : 0974 - 3065

History Mirror

Year: January 2022

Publisher:
Research Journal Of Akhil Bhartiya Itihas Sankalan Yojana
Apte Bhawan, Keshav Kunj, Jhandewala, New Delhi - 110 055

2. **ISSN Page**

History Mirror
ISSN : 0974 - 3065
Page Size : Both Side (8.5 x 11)
Chief Editor: Prof. Satishchandra Mittal.
(Retired, History Department, Kurukshetra University)
2 C / 2631, Vivek Vihar, Shastri Nagar, Saharanpur.

Editor : Dr. Ratnesh Kumar Tripathi
Assistant Professor, History Department.
Satyavati College, University of Delhi, Delhi.

Dr. Narendra Shukl
Research Head,
Neharu Smarak Sangrahalay and Library, Tinmurti Chouwk, Delhi.

Publication Date: First Date of Hindu Year. (Half Yearly Journal)
Publication Year: 1994
Publication Medium : Hindi, Sanskrit and English
Publisher : Akhil Bhartiya Itihas Sankalan Yojana
Place : Baba Saheb Apte Smruti Bhavan, Keshav Kunj, Zandewala,New Delhi - 110055
Tel. No. : 011 - 23385670
E-Mail. : darpan.itihas@gmail.com, abisy84@gmail.com, info@abisy.org
Website : www.abisy.org , www.abisy.org/itihas-darpan/
Members: Lifetime Membership
Membership Fee: Organisational Fee Rs. 5000/- and Individual Fee Rs. 3000/-

3. **Content:**

14. Contribution of Great Reformer Lahuji Salave in Indian Independence Campaign.
Dr. Raj Taderao **89 - 97**

Scanned with CamScanner

ISSN : 0974-3065

द्वितीय अंक

इतिहास दर्पण
ITIHAS DARPAN

विक्रमाब्ध २०७९, युगांब्ध ५१२४
जानेवारी २०२२

अखिल भारतीय इतिहास संकलन योजना की शोध पत्रिका
आपटे भवन, केशव कुंज, झंडेवाला, नई दिल्ली - ११० ०५५

RESEARCH JOURNAL OF AKHIL BHARTIYA ITIHAS SANKALAN YOJANA
Apte Bhawan, Keshav Kunj, Jhandewala, New Delhi - 110 055

Scanned with CamScanner

इतिहास दर्पण

नाम	-	इतिहास दर्पण
आई.एस.एस.एन.	-	0974-3065
पृष्ठ आकार	-	डबल डिमाई (8.5 X 11)
पृष्ठ संख्या	-	160-200
प्रधान सम्पादक	-	**प्रो. सतीशचन्द्र मित्तल** **(सेवानिवृत्त, इतिहास विभाग, कुरूक्षेत्र विश्वविद्यालय)** **2 सी / 2631, विवेक विहार, शास्त्री नगर, सहारनपुर**
सम्पादक	-	**डॉ. रत्नेश कुमार त्रिपाठी** **सह आचार्य, इतिहास विभाग** **सत्यवती महाविद्यालय, दिल्ली विश्वविद्यालय, दिल्ली** **डॉ. नरेन्द्र शुक्ल** **शोध प्रमुख,** **नेहरू स्मारक संग्रहालय एवं पुस्तकालय, तीनमूर्ति चौक, दिल्ली**
प्रकाशन तिथि	-	वर्ष प्रतिपदा एवं विजयदशमी (अर्द्धवार्षिक शोध-पत्रिका)
प्रकाशन वर्ष	-	1994
प्रकाशन माध्यम	-	हिन्दी, संस्कृत एवं अंग्रेजी
प्रकाशक	-	अखिल भारतीय इतिहास संकलन योजना
स्थान	-	बाबा साहेब आपटे स्मृति भवन, केशव कुंज, झण्डेवाला, नई दिल्ली-110055
दूरभाष	-	011-23385670
ई-मेल	-	darpan.itihas@gmail.com, abisy84@gmail.com, info@abisy.org
वेवसाइट	-	www.abisy.org www.abisy.org/itihas-darpan/
सदस्यता	-	आजीवन सदस्यता
सदस्यता राशि	-	संस्थागत राशि रू. 5000/- एवं व्यक्तिगत राशि रू. 3000/-

Scanned with CamScanner

ISSN: 0974-3065

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	शोधनिबंधांचे नाव	लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्रमांक
१	यशवंतराव होळकर यांची लष्करी व्यवस्था	महेशकुमार भगवानराव चौरे	१-८
२	जनाबाई माधवराव रोकडे कार्य आणि कर्तृत्व	डॉ. सपकाळ रामेश्वर विक्रम	९-१४
३	बंगालचा नवाब सिराजउद्दौला आणि ब्रिटीश	डॉ. सचिन उत्तमराव हंचाटे सहयोगी	१५-२८
४	महाराष्ट्रातील स्त्रियांचे नेतृत्व आणि स्त्रीवादी चळवळीचे योगदान	डॉ. पी. बी. सिरसाट	२९-३३
५	भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील महाराष्ट्रातील वृत्तपत्रांचे योगदान	श्री. दराडे नवनाथ एकनाथ डॉ. सविता गंगाधरराव मुंढे	३४-४०
६	महानुभाव संप्रदायाच्या भाषिक व सामाजिक परिवर्तनाचा अभ्यास	सतिष उत्तमराव रिंढे	४१-४५
७	भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यात महिलांचे योगदान विशेष संदर्भ : बीड जिल्हा	प्रा. डॉ. प्रशांत साबळे	४६-५४
८	मुंबईतील ब्रिटिश कालीन कामगार क्षेत्रातील स्त्रियांची स्थिती	प्रा. दिलीप भिमराव गिन्हे	५५-६०
९	भक्ती चळवळीची सामाजिक फलश्रुति	डॉ. नवनाथ ज्ञानोबा पवळे	६१-६४
१०	भारतीयांचे इंग्रजांविरुद्ध सशस्त्र लढे एक : ऐतिहासिक अध्ययन	प्रा. डॉ. नाईक एन. डी.	६५-६९
११	रायगड जिल्यातील आद्यक्रांतिकारक वासुदेव बळवंत फडके यांचे कार्य	प्रा. डॉ. पाथरकर एस. व्ही.	७०-७५
१२	स्वातंत्र्यपूर्व काळातील शेतकरी चळवळ : विशेष संदर्भ पारनेर तालुका	गवारी विश्वास रोहिदास डॉ. उत्तम अप्पासाहेब पठारे	७६-८३
१३	1857 चा स्वातंत्र्य समर आणि मराठवाडा	प्रा. डॉ. शिंदे अनंत नामदेवराव	८४-८८
१४	क्रांतिगुरू लहुजी साळवे यांचे भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील योगदान	प्रा. डॉ. ताडेराव राज भुजंगराव	८९-९७
१५	राष्ट्रीय आंदोलनातील महाराष्ट्राचा सहभाग	प्रा. डॉ. सखाराम मारुती वांढरे	९८-१०५
१६	लोकशाहिर अण्णा भाऊ साठे आणि	डॉ. बादलशाहा डोमाजी चव्हाण	१०६-११३

Scanned with CamScanner

क्रांतिगुरू लहुजी साळवे यांचे भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनातील योगदान

प्रा. डॉ. ताडेराव राज भुजंगराव
(इतिहास विभाग प्रमुख)
कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय,
फोंडाघाट जि. सिंधुदुर्ग
ईमेल rajtaderao@gmail.com
मोबाइल नंबर 9420185772

प्रस्तावना :

भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनात क्रांतिगुरू लहुजी साळवे यांचे योगदान उल्लेखनीय असून त्यांनी भारतातील ब्रिटिश सत्तेचा प्रतिकार करण्यासाठी सर्वप्रथम लष्करी केंद्र उभारून तरुणांना लष्करी विद्येचे शिक्षण दिले. लहुजी साळवे यांचे पूर्वज शिवकाळापासून लष्करात महत्त्वाच्या पदावर कार्यरत होते. पुरंदरसारख्या महत्त्वपूर्ण अशा किल्ल्यांच्या संरक्षणाची जबाबदारी त्यांच्यावर होती. तसेच अनेक विजयांत या पराक्रमी घराण्याचे योगदान असल्यामुळे छत्रपती शिवाजी महाराजांनी आपल्या राज्याभिषेक दिनी 'राऊत' ही मानाची पदवी देऊन या घराण्याचा सन्मान केला होता.[१] पेशवेकाळात इ.स. १८१७ मध्ये खडकी, जि. पुणे येथे झालेल्या लढाईत लहुजी साळवे यांचे वडील राघोजी साळवे ब्रिटिश सत्तेच्या विरोधात लढताना धारातीर्थी पडले. तेव्हा आपल्या वडिलांच्या मृत्यूस ज्याप्रकारे ब्रिटिश सत्ता कारणीभूत आहे त्याचप्रमाणे पेशव्यांची पलायनवादी भूमिकाही तितकीच कारणीभूत आहे. त्यामुळे ही परकीय राजवट या देशातून नष्ट झाली पाहिजे ही भावना लहुजी साळवे यांच्या मनात निर्माण झाली होती. त्यामुळे त्यांनी स्वराज्याच्या पुर्नस्थापनेसाठी 'जगेन तर देशासाठी, मरेन तर देशासाठी' ही शपथ घेऊन आजीवन ब्रह्मचर्य स्वीकारून स्वतःला देशसेवेसाठी समर्पित केले.

लहुजी साळवे यांचे क्रांतिकारी कार्य हे दुहेरी शस्त्राप्रमाणे होते. एकीकडे त्यांनी ब्रिटिश सत्तेच्याविरूद्ध लढा दिला. त्याचप्रमाणे देशातील जातीयता, अस्पृश्यता, स्त्रीदास्य व विषमतामूलक व्यवस्था नष्ट करण्यासाठी भारतीय कर्मठ सनातनी व्यवस्थेविरूद्ध लढा देऊन देशात समतेवर आधारित व्यवस्था निर्माण करण्यासाठी कार्य केले.

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. Cover Page :

Sanshodhak

UGC Care Listed
ISSN No. 2394 - 5990
Year 90
March 2022
Special Edition 09

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.

2. ISSN Page

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.
Edition : March 2022 (Quarterly)
Year : SAke 1944   Years Completed : 90 Editions 9

Editorial Board :
Principal Dr. Sarjerao Bharmare , Prof. Dr. Mrudula Varma , Prof. Shripad Nandedkar
Guest Editors:
Prof Dr. R. B. Mhaske , prof. Dr. Dipali Bhave, Prof. Prafulla Rajuhwade.

Publisher: Mr. Sanjay Mundada, Working President, E. V. K. Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule - 424001.
Tel. No. (02562) 233848, 9404577020
Office Time: Morning 9.30 to1.00 Evening 4.30 to 8.00
Price Rs. 100/-
Yearly Fee: Rs. 500 , Life time Membership : Rs. 5000/- (14 Years)
Special Note: Subscription Fee of Sanshodhak Quarterly Magazine should send using cheque or draft to ' Sanshodhak Traimasik Rajavade Mandal, Dhule.)

Typesetting : Anil Sathaye, Bavdhan, Pune 21.

Maharashtra State Board of Literature and Culture has given grant for the publication of this magazine. The board and the government do not necessarily agree with the views of the writers in this magazine.

3. Content:

70. Dr. Panjabrao Deshmukh's 'Indian Agriculture Community : A Financial Study'
Dr. Balaji Annasahen Survase, Phondaghat **295**

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

• वर्ष :९० • मार्च २०२२ • पुरवणी विशेषांक ०९ 21-22

इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
।। श्री विश्वनाथो विजयते ।।
स्थापना : ९ जानेवारी १९२७

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक – मार्च २०२२ (त्रैमासिक)

● शके १९४४ ● वर्ष : ९० ● पुरवणीअंक : ९

संपादक मंडळ

● प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे ● प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा ● प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

● प्रा.डॉ.बी.आर.मस्के ● प्रा.डॉ.दिपाली भावे ● प्रा.प्रफुल राजुरवाडे

✻ प्रकाशक ✻

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

मूल्य ₹ १००/-
वार्षिक वर्गणी ₹ ५००/-; आजीव वर्गणी ₹ ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे 21.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

ISSN No. 2394-5990

६१ ओ.बी.सी समाजाची आरक्षण धोरणाबाबत राजकीय अनभिज्ञता
- डॉ.सुशांत चिमणकर, नागपूर ------------------------------------ २५६

६२ आधुनिक भारताच्या जडणघडणीत स्त्रीवादी साहित्याचे योगदान
- डॉ.सुशिला लाखे, उमरेड, जि.नागपूर . -------------------------------- २६३

६३ ब्रिटिशकालीन भारतीय रेल्वे आणि तिचे दुष्परिणाम (इ.स.१८५३-१९१४)
- डॉ.यु.ए.पठारे, नारायणगाव, जि.पुणे -------------------------------- २६८

६४ माहिती तंत्रज्ञान युगात मूल्याधिष्ठीत समाज व मानवी संसाधन निर्मितीमध्ये माहितीची आवश्यकता : एक दृष्टीक्षेप - डॉ.विजय बर्फे, शहादा, जि.नंदुरबार, --------------- २७३

६५ स्वातंत्र्यलढ्यात राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे नेतृत्व आणि लोकसहभाग
- डॉ.विजय राऊत, नारखेड, जि.नागपूर . -------------------------------- २७६

६६ आधुनिक भारताच्या निर्मितीत राजा राममोहन रॉय यांचे योगदान - डॉ.विमल राठोड, नागपूर -- २८०

६७ नवकवी बा.सी.मर्ढेकर- स्वातंत्र्योत्तर कविता - डॉ.विशाखा कांबळे, नागपूर ------------- २८३

६८ सेनापती बापट यांचे भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील विविध क्षेत्रांतील योगदान
- डॉ. व्ही.आर.गवारी, अहमदनगर. ---------------------------------- २८६

६९ कोण म्हणतं टक्का दिला (नाटक) - डॉ.रमेश बलभीम जाधवर, कळंबोली, नवीमुंबई ------ २९१

७० डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचा 'भारत कृषी समाज' : एक आर्थिक अभ्यास
- डॉ.बालाजी अण्णासाहेब सुरवसे, फोंडाघाट, ता.कणकवली, जि.सिंधुदुर्ग ------------ २९५

७१ महात्मा गांधी यांचे नेतृत्त्व आणि चळवळ - डॉ. रेखा जाधव, नागपूर --------------- ३००

♦♦♦

Scanned with CamScanner

ISSN No. 2394-5990

डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचा 'भारत कृषी समाज' : एक आर्थिक अभ्यास

डॉ. बालाजी अण्णासाहेब सुरवसे
असिस्टंट प्रोफेसर
आर्टस् ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, फोंडाघाट, ता.कणकवली, जि.सिंधुदुर्ग.
मो. ९४२२२७७३६५, ७५०७४७१५१५. ईमेल : balajisurvase77@gmail.com

प्रस्तावना :

भारतामध्ये ब्रिटिशांची सत्ता स्थापन झाल्यानंतर भारतीय अर्थव्यवस्थेत फार मोठ्या प्रमाणात बदल करण्यात आला. भारत हा कृषीप्रधान देश असल्यामुळे ब्रिटिशांनी सर्वप्रथम येथील कृषी क्षेत्राकडे आपले लक्ष केंद्रित केले. कृषी क्षेत्रातून जास्तीत जास्त महसूल गोळा करण्यासाठी त्यांनी जमीनदारी, महालवाडी व रयतवाडी यासारख्या शोषणकारी पद्धती लागू करून शेतकऱ्यांचे आर्थिक शोषण केले. तसेच इंग्लंडमध्ये औद्योगिक क्रांती घडून आल्याने कारखान्याला लागणाऱ्या कच्च्या मालाची पुर्तता करण्यासाठी पारंपरिक शेतीचे रुपांतर वाणिज्यिक शेतीमध्ये केले. शेतीतील कच्चा माल स्वस्त दराने विकत घेऊन इंग्लंडला पाठवत व इंग्लंडच्या कारखान्यातील पक्का माल भारतीय बाजापेठेत मोठ्या दराने विक्री करत असे. अशा असंतुलित व्यापाराने भारतीय शेतकरी दारिद्री बनत गेला. त्यामुळे ब्रिटिश काळातच सर्वात जास्त आर्थिक शोषण भारतीय शेतकऱ्यांचेच झाले. इंग्रजांबरोबर भारतातील सावकार, व्यापारी, अडते-दलाल इत्यादींनी सुद्धा शेतकऱ्यांचे मोठ्या प्रमाणात आर्थिक शोषण केले. यातूनच भारतामध्ये स्वदेशीची चळवळ उभी राहिली. त्यात भारतातील एक तिशील महान व्यक्तिमत्व म्हणून डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचा उल्लेख केला जातो. त्यांची कर्मभूमी विदर्भ असल्यामुळे त्यांच्या कर्तृत्वाचा ठसा वैदभियांच्या अंत:करणावर उमटलेला आहे. आजचा विदर्भ हा डॉ.पंजाबराव देशमुखांच्या कर्तृत्वाचे फळ आहे. 'भारत कृषी समाज' या संघटनेच्या माध्यमातून सर्वसामान्यांच्या जीवनाला वळण लावून त्यांची मनं साकार करण्यात त्यांचा सिंहाचा वाटा आहे. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांनी जे कार्य केले ते सर्व जनतेसाठी केले होते. ते एक समाज प्रवर्तक, थोर शिक्षणतज्ज्ञ व शेतकऱ्यांचे उद्धारकर्ते होते. अष्टपैलू नेतृत्वाच्या कुशल व्यक्तिमत्वाला 'सामाजिक क्रांतीचा उद्गाता' म्हणून समाजाने मान्यता दिली होतो. या शोध निबंधातून डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचा आर्थिक विकास व 'भारत कृषी समाज' या संघटनेची याची भूमिका स्पष्ट करण्यात आलेली आहे.

१. संशोधनाचे उद्देश :

१. आर्थिक विकास करण्यासाठी भारत कृषी समाजाचे कार्य समजून घेणे.

२. शेतकऱ्यांच्या समस्या सोडविण्यासाठी व त्यांची आर्थिक प्रगती साधण्यासाठी निरंतर कार्य केले.

३. आर्थिक क्रांतीतूनच भारतातील सामाजिक, राजकीय आणि वैचारिक क्रांती घडून आणली.

४. भारत कृषी समाजाचा कार्यक्रम व योजनांची माहिती घेणे.

२. संशोधनाची गृहितके :

१. 'भारत कृषी समाज' या संघटनेच्या माध्यमातून सर्वसामान्यांच्या जीवनात परिवर्तन झाले आहे.

२. 'भारत कृषी समाज' या संघटनेतून आर्थिक विकासाचा मार्ग मोकळा झाला.

३. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांच्या आर्थिक विकासातून शेतकऱ्यांचे जीवनमान उंचावले आहे.

४. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांच्या भारत कृषी समाजाचे कार्य भारतीयांना प्रेरणादयी ठरते.

३. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचे पूर्वचरित्र.

पंजाबराव शामराव देशमुख हे महाराष्ट्रातील एक शिक्षणप्रेमी, तळमळीचे सामाजिक कार्यकर्ते व भारताचे कृषिमंत्री होते. त्यांचा जन्म अमरावती जिल्ह्यातील पापळ या खेड्यात एका शेतकरी कुटुंबात २७ डिसेंबर १८९८ रोजी झाला.[१] त्यांचे मूळ घराणे वतनदार देशमुखांचे आणि आडनाव कदम हे होते. पण देशमुखी वतनामुळे देशमुख हे आडनाव रूढ झाले. त्यांच्या वडीलाचे नाव शामराव आणि आईचे नाव राधाबाई होते. पंजाबरावांचे प्राथमिक शिक्षण पापळ येथेच झाले. अमरावतीला इ.स.१९१८ मध्ये हिंदू हायस्कूलमध्ये मॅट्रिक होऊन ते पुण्यात फर्ग्युसन महाविद्यालयात दाखल झाले परंतु पदवी घेण्यापूर्वीच ते इ.स.१९२० मध्ये उच्च शिक्षणासाठी इंग्लंडला गेले. इंग्लंडमध्ये त्यांनी एम. ए.(एडिंबरो), डी. फिल. (अक्सफर्ड) आणि बार अट ल या पदव्या मिळविल्या.[२] 'वैदिक वाङ्मयातील धर्माचा उद्गम आणि विकास'

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. Cover Page :

ISSN : 2278 - 9243

Kavita - Rati

Year (Edition No.) : 37th : Number 2nd
Edition 2022

2 ISSN Page :

A biomonthly magazine devoted to poetry, poetic thought, poetry review
In the memory of poet and editor Purushottam Patil.

Journal Name: Kavita Rati

Founder Editor: Purushottam Patil   Editor : Ashutosh Ramesh Patil

Year : 2022
March April 2022
Edition No. 37

ISSN NO.: 2278-9243

Publisher : Sujay Prakashan

3 Content:

25. Dr. Panjabrao Deshmukh's 'Indian Agriculture Community: A Financial Study'
Dr. Balaji Annasahen Survase, Phondaghat **157 - 164**

Scanned with CamScanner

ISSN : 2278-9243

कविता-रती

वर्ष (अंक क्रमांक) : ३७ वे: अंक (संख्या) २ रा

अंक २०२२

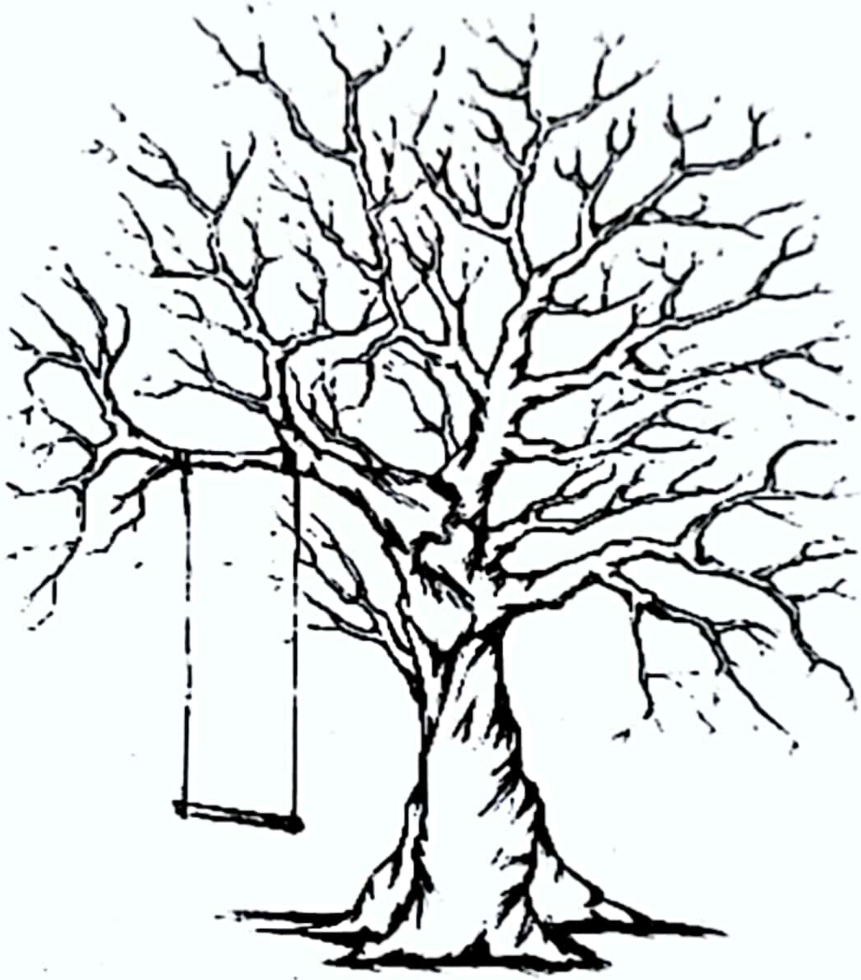

Scanned with CamScanner

कवी आणि संपादक पुरुषोत्तम पाटील यांच्या स्मरणार्थ
काव्य, काव्यविचार, काव्यसमीक्षा व कविविमर्श यांना वाहिलेले द्वैमासिक

कविता-रती

संस्थापक संपादक : पुरुषोत्तम पाटील संपादक : आशुतोष रमेश पाटील

अंक २०२२

मार्च-एप्रिल २०२२

वर्ष (अंक क्रमांक) : ३७ वे : अंक (संख्या) २ रा

ISSN No: २२७८-९२४३

प्रकाशक

" सुजय प्रकाशन "

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

अनुक्रमांक	लेखाचे शीर्षक	लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्रमांक
१९	स्वातंत्र्यलढ्यात राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे नेतृत्व आणि लोकसहभाग	प्रा. डॉ. विजय राऊत	१२०-१२५
२०	आधुनिक भारताच्या निर्मितीत राजा राममोहन रॉय यांचे योगदान	प्रा. डॉ. विमल राठोड	१२६-१३०
२१	नवकवी बा.सी.मर्ढेकर. स्वातंत्र्योत्तर कविता	डॉ. विशाखा संजय कांबळे	१३१-१३६
२२	पं. जवाहरलाल नेहरू : स्वातंत्र्योत्तर भारतातील शैक्षणिक धोरणाचे शिल्पकार	डॉ. अभिलाशा राऊत	१३७-१४४
२३	अर्वाचीन योगसाहित्य: ध्यान विमर्श	डॉ. अरुण पवार	१४५-१५०
२४	आंबेडकरोत्तर भूमिहीन सत्याग्रहात समता सैनिक दलाचे योगदान	डॉ. बि. आर. मस्के	१५१-१५६
२५	डॉ. पंजाबराव देषमुख यांचा 'भारत कृशी समाज' : एक आर्थिक अभ्यास	Dr. Balaji Annasaheb Survase	१५७-१६४
२६	राजश्री शाहु महाराजांचे कृषी क्षेत्रातील योगदान	प्रा. डॉ. देविदास ग्यानोजी गाडेकर	१६५-१६९
२७	१८५७ च्या उठावतील आदिवासी क्रांतिकारक रानी अवन्तीबाईचे योगदान	डॉ. लक्ष्मण न. गोरे प्रदीप सुधाकर चव्हाण	१७०-१७७
२८	भारतीय स्वातंत्र्य लढयातील क्रांतिकारी स्त्रियांचे योगदान : दुर्लक्षित महिलांच्या	डॉ. प्रज्ञा कामडी	१७८-१८५

Scanned with CamScanner

ISSN : 2278-9243
(UGC-CARE Group-I Journal)

डॉ. पंजाबराव देषमुख यांचा 'भारत कृशी समाज' : एक आर्थिक अभ्यास

Dr. Balaji Annasaheb Survase
Assistant Professor, Arts and Commerce College, Phondaghat, Tal. Kankvali Dist. Sindhudurg Pin. 416601.

भारतामध्ये ब्रिटिशांची सत्ता स्थापन झाल्यानंतर भारतीय अर्थव्यवस्थेत फार मोठ्या प्रमाणात बदल करण्यात आला. भारत हा कृषीप्रधान देश असल्यामुळे ब्रिटिशांनी सर्वप्रथम येथील कृषी क्षेत्राकडे आपले लक्ष केंद्रित केले. कृषी क्षेत्रातून जास्तीत जास्त महसूल गोळा करण्यासाठी त्यांनी जमीनदारी, स्त्री महालवाडी व रयतवाडी यासारख्या शोषणकारी पद्धती लागू करून शेतकऱ्यांचे आर्थिक शोषण केले. तसेच इंग्लंडमध्ये औद्योगिक क्रांती घडून आल्याने कारख्यान्याला लागणाऱ्या कच्च्या मालाची पुर्तता करण्यासाठी पारंपरिक शेतीचे रुपांतर वाणिज्यिक शेतीमध्ये केले. शेतीतील कच्चा माल स्वस्त दराने विकत घेऊन इंग्लंडला गठवत व इंग्लंडच्या कारखान्यातील पक्का माल भारतीय बाजापेठेत मोठ्या दराने विक्री करत असे. अशा असंतुलित व्यापाराने भारतीय शेतकरी दारिद्र बनत गेला. त्यामुळे ब्रिटिश काळातच सर्वात जास्त आर्थिक शोषण भारतीय शेतकऱ्यांचेच झाले. इंग्रजांबरोबर भारतातील सावकार, व्यापारी, अडते–दलाल इत्यादींनी सुद्धा शेतकऱ्यांचे मोठ्या प्रमाणात आर्थिक शोषण केले. यातूनच भारतामध्ये स्वदेशीची चळवळ उभी राहिली. त्यात भारतातील एक कृतिशील महान व्यक्तिमत्व म्हणून डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचा उल्लेख केला जातो. त्यांची कर्मभूमी विदर्भ असल्यामुळे त्यांच्या कर्तृत्वाचा ठसा वैदभियांच्या अंतःकरणावर उमटलेला आहे. आजचा विदर्भ हा डॉ. पंजाबराव देशमुखांच्या कर्तृत्वाचे फळ आहे. 'भारत कृषी समाज' या संघटनेच्या माध्यमातून सर्वसामान्यांच्या जीवनाला वळण लावून त्यांची मनं साकार करण्यात त्यांचा सिंहाचा वाटा आहे. डॉ. पंजाबराव देशमुख यांनी जे कार्य केले ते सर्व जनतेसाठी केले होते. ते एक समाज प्रवर्तक, थोर शिक्षणतज्ञ व शेतकऱ्यांचे उद्धारकर्ते होते. अष्टपैलू नेतृत्वाच्या कुशल व्यक्तिमत्वाला 'सामाजिक क्रांतीचा उद्गाता' म्हणून समाजाने मान्यता दिली होतो. या शोध निबंधातून डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचा आर्थिक विकास व 'भारत कृषी समाज' या संघटनेची याची भूमिका स्पष्ट करण्यात आलेली आहे.

1. संशोधनाचे उद्देश

1. आर्थिक विकास करण्यासाठी भारत कृषी समाजाचे कार्य समावून घेणे.
2. शेतकऱ्यांच्या समस्या सोडविण्यासाठी व त्यांची आर्थिक प्रगती साधण्यासाठी निरंतर कार्य केले.
3. आर्थिक क्रांतीतूनच भारतातील सामाजिक, राजकीय आणि वैचारिक क्रांती घडून आणणे.

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1 Cover Page :

SJIF Impact Factor - 5.54 E - ISSN 2582 - 5429

Akshara

Multidisciplinary Research Journal
Peer - Reviewed & Refereed International Research Journal
October December 2021, Vol. 03 Issue. II

Chief Editor: Dr. Girish S. Koli, AMRJ
More Details Visit To - www.aimrj.com

Publication:
Akshara Publication.

2 Content:

Farmer's discussion in Sanjeev's novel Phans –
Dr. Santosh Raibole - **111**

Scanned with CamScanner

SJIF Impact Factor - 5.54

E- ISSN 2582-5429

AKSHARA

Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

October December 2021, Vol. 03 Issue. II

Chief Editor : **Dr. Girish S. Koli**, AMRJ
For Details Visit To - www.aimrj.com

Akshara Publication

Scanned with CamScanner

Akshara Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

October- December 2021

Vol. 03 Issue. II

Scientific Journal of Impact Factor (SJIF) Impact-5.54

Scientific Journal Impact Factor

TOGETHER WE REACH THE GOAL

International Impact Factor Services

iiS

International Society for Research Activity (ISRA)
Journal-Impact-Factor (JIF)

ISRA JIF

Digital Online Identifier-
Database System

An International Digital and Virtual Library

Akshara Publication

Plot No 143 Professors colony,
Near Biyani School, Jamner Road, Bhusawal Dist Jalgaon Maharashtra 425201

Scanned with CamScanner

E- ISSN 2582-5429

Akshara Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

October- December 2021 Vol. 03 Issue. II SJIF Impact- 5.54

Sr No	Title of the Paper	Author's Name	Pg.No
29	संजीव के 'फांस ' उपन्यास में किसान विमर्श	डॉ. संतोष रायबोले	111
30	ममता कालिया के कथासाहित्य में चित्रित नारी	प्रा.अच्युत साधू शिंदे	114
31	मनोविश्लेषणवाद	डॉ.भरत के.मायलिया	117
32	प्रसाद के नाटकों में राष्ट्रीय चेतना	तितिक्षा जी वसावा	119
33	भारतीय स्वतंत्रता संग्राम में हिंदी पत्रकारिता का योगदान	प्रा. डॉ. राजेंद्र काशिनाथ मानिस्कर	123
34	मन्नू भण्डारी की कहानियों में आर्थिक विपन्नता का यथार्थ चित्रण	डॉ. कृष्ण बिहारी रॉय	127
35	जनसंख्या वृद्धि के स्थानिक स्वरूप का विश्लेषणात्मक अध्ययन जिला भिण्ड	डॉ. राजकुमार सिंह तोमर आलोक नरवरिया	130
36	मराठवाड्यातील रस्ते सुविधांचा अभ्यास	डॉ. ज्ञानेश्वर जिगे	135
37	प्राचीन विहीर-कायर व कटकनेर : वैशिष्ट्यपूर्ण संस्कृती	डॉ.विशाखा संजय कांबळे	140
38	मराठी विज्ञान साहित्य संकल्पना आणि स्वरुप	रजनीगंधा कंठीराम खिरटकर प्रा. डॉ. सुदर्शन दिवसे	142
39	सामान्य माणसातल्या हृदयातला देव शोधणारा 'सूर्यासाहेब'	डॉ. जितेंद्र शामसिंग गिरासे	147
40	शास्त्रोक्त शेती व्यवस्थापन - काळाची गरज	डॉ. शशिकांत लक्ष्मणराव भोज	150
41	तरुणांमध्ये वाढती व्यसनाधिनता	प्रा. साहेबराव किसन राठोड	155
42	दहशतवाद : कारणे आणि परिणाम	प्रा.दिपकराव बाबुराव देवरे प्रो. डॉ. एस. पी. ढाके	159
43	भारतीय अर्थव्यवस्थेतील महिला रोजगाराचा प्रश्न : एक अभ्यास	प्रा.डॉ. विशाल वाणी	163
44	कृषी पर्यटन : ग्रामीण विकासाचा नवा मार्ग	डॉ. जयश्री पुरुषोत्तम सरोदे	167
45	आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार , स्वर्गीय वसंतरावजी नाईक एक विचार	प्रा. डॉ. दिलीप हरसिंग राठोड	171
46	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे सामाजिक कार्य व विचार	डॉ.ताराचंद माधव सावसाकडे	175

Scanned with CamScanner

AMRJ
Akshara Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
October- December 2021 Vol. 03 Issue. II
E- ISSN 2582-5429
SJIF Impact- 5.54

29

संजीव के 'फाँस' उपन्यास में किसान विमर्श

डॉ. संतोष रायबोले
(हिंदी विभागाध्यक्ष)
कला एवं वाणिज्य महाविद्यालय फोंडाघाट जि.सिंधुदुर्ग (महाराष्ट्र)

प्राक्कथन :- किसानों की आत्महत्याओं को केंद्र में रखकर लिखा गया फाँस उपन्यास हिंदी कथा साहित्य में मील के पत्थर का काम कर रहा है। जय जवान-जय किसान और जय विज्ञान के घोषवाक्य दिखावा मात्र है। किसान खेत में जवान सीमा पर और अध्यापक, वैज्ञानिक सरकारी नीतियों के शिकार बने है। किसानों के प्रति प्रेम केवल छलावा है। महाराष्ट्र के विदर्भ में इसका यथार्थ दर्शन होता है। फाँस उपन्यास भारत के किसानों की दुर्दशा का यथार्थ अंकन करता है। आंध्रप्रदेश, कर्नाटक यों कहें की सभी इलाकों के किसानों की मुस्तैदी से पैरवी करता हुआ उपन्यास किसानों की बर्बादी का आलम पूरे इमानदारी और प्रतिबध्दता से परोसता है। इस उपन्यास में शामिल परिवार केवल परिवार न होकर भुक्तभोगी सभी किसान और प्रभावित इलाकों का जायजा लेता है। पिछले दो दशकों से किसानों की हालत दिन-ब-दिन पतली होती जा रही है।

सरकारी पूंजीवादी नीति के कारण किसान हाशिये पर फेंका गया है। संजीव दुनिया के अन्नदाताओं की खस्ता हालत, अन्नदाता की मजबूरी परकाया प्रवेश के द्वारा फाँस उपन्यास का नायबपन से दर्शाते है। संजीव का 'फाँस' उपन्यास प्रत्येक्ष सर्वे का अन्वेषण है। यवतमाल जिले पर केंद्रित यह उपन्यास सरकार और सत्ताओं की कुटिलता को दर्शाती है। संजीव ने किसानों के साथ प्रत्येक्ष साक्षात्कार और मुलाकातें करके उनके घरों में रह बसकर सब जाना और समझा है।फसल की लागत और उत्पाद मूल्य की विषमता किसानों को कर्ज तलें डूबो रही है। पहले वे महाजनी के शिकार थे आज बैंक के। प्रकृति की मार, सूखे का कहर और सिचाई की अवस्था के कारण किसान आत्महत्याओं की ओर अग्रेसर होता दिखाई देता है। प्रेमचंद के 'गोदान' उपन्यास के पश्यात । फाँस हिंदी के कृषक विमर्श का दधकता दस्तावेज है । फाँस में संजीव केवल पुस्तकालय में बैठकर कल्पनात्मक रचना कि अपेक्षा विदर्भ में फिल्डवर्क करके यथार्थता दर्शाते है ।

लडकियों के शिक्षा का सनातनी नजरिया यहाँ खलता है। पिता शिबू स्वयं की लड़की के सांस्कृतिक समारोह में शामिल होने को लेकर आपत्ती दर्ज करता है। पढाई को लेकर क्या बॅरिस्टर बनेगी, जैसा तंज कसकर पाठशाला बंदी का फरमान जारी करता है। लड़के-लड़कियों के शिक्षा और जीवन जीने की पद्धति को लेकर भेदाभेद किया जाता है। तमाम तरह की घोषणाओं के पश्चात लडकियों का जीवन ग्राम में दोयम दर्जे का है। आज भी कई ग्रामों में मलाला इसुफजई और कैलास सत्यार्थी की अनिवार्यता महसूस होती है। सावित्रीबाई फुले और महात्मा फुलेजी के महाराष्ट्र में ऐसी सोचनिय स्त्री शिक्षा की दशा है तो और क्या कहें ? किसान का परिवार केवल बाल-बच्चो तक को दो वक्त की रोटी खिलाने मे असमर्थ है।तो शिक्षा का हाल क्या होगा। फसल असमय ही प्रकृति या सरकारी नीति की शिकार हो जाती है| मकटू कि माँ के गुजर जाने के पश्चात उसकी दुसरी गाय लेने की इच्छा तो बहुत थीं पर संभव न हो सका। आज किसान कर्ज में और लालू बैल किचड में फँसा है। पूरा एडी-चोटी का जोर लगाकर भी वे इससे बाहर निकलने कि नाकाम कोशिश कर रहे हैं। उपन्यास बैल और किसान के मर्मांतक यातना को पूरे होश- ह्वाश में बया करता है।

किसानों के साथ सरकारी कारिंदों की बदतमीजी सर्वश्रुत है। आदिवासियों के संसाधनों की सरेआम लुट कि जा रही है। उनके पुरखोंने जिस जमीन को पहाड खोद-खोद कर, पत्थर हटा-हटा कर अन्वेषित किया आज उसी जमीन और पेड-पौधों पर किसानों का मालिकाना हक अधिकार नहीं है। आदिवासियों को टोटली डिप्राइव किया गया है। मुआवजा भी उतना की उँट के मुँह में जीरा । आज आदिवासीयों के वारिस अपनी ही जमीन पर खडे पेड़-पौधों से दातून तक तोड नहीं सकतें । उपन्यास का सुनिल तमाम तरह के अवरोधों, अन्याय-अत्यायार के पश्चात जीवन में आशावादिता और उत्साह का संचार करते दिखाई देता है। कर्ज और आत्महत्या की खिलाफत उपन्यास की हुंकार है- " खबरदार जो किसीने कर्ज लिया, खवरदार जो किसीने आत्महत्या की तरफ कदम बढ़ाए। कोई भी यमराज के पास नहीं जायेगा ।"[1] क्योंकि जिंदगी सुनिल के काका की तरह सीधी और सपाट होती तो सुनील का उपरोक्त संदेश क्या है? पर जमीनी हकीकत से अनमेल दर्शाता है। एक तो यही खुद सुझाव कई सवाल खड़े करता है। कर्ज न ले तो कैसे गुजारा होगा। पर बकाया का क्या करे|

पिता शिबू को लड़की के विवाह की चिंता सता रही है। अभाव और सामाजिक मान्यताओं के चलते पहले पाठशाला प रोक लगा दी और आज विवाह की चिंता, खेती की बर्बादी और कर्ज का पहाड उसे गले में फंदा बांधने के लिए ललचा रहा है

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1 Cover Page :

Impact Factor - 7.675 (SJIF) ISSN-2278-9308

ISSUE No. (CCCXVIII) 318 (D) September -2021

B. Aadhar

Peer - Reviewed & Refreed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

Thoughts and Works of Dr. Babasaheb Ambedkar

Editor
Prof. Virag S. Gawade
Dr. Pramod s. Meshram
Director
I/C Principal

2. Content :

52. Role of Dr. Babasaheb Ambedkar in Nation Building –
Dr. Santosh Raibole - **241**

Scanned with CamScanner

Impact Factor-7.675 (SJIF) ISSN-2278-9308
ISSUE No- (CCCXVIII) 318 (D) September-2021

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

Thoughts and Works of Dr. Babasaheb Ambedkar

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director

Editor
Dr. Pramod S. Meshram
I/c Principal,

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar Publications

Scanned with CamScanner

Impact Factor – 7.675 ISSN – 2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

September-2021

ISSUE No- (CCCXVIII) 318

Thoughts and Works of Dr. Babasaheb Ambedkar

Chief Editor
Prof. Virag.S.Gawande
Director
Aadhar Social Research &, Development Training Institute, Amravati.

Editor
Dr. Pramod S. Meshram
I/c Principal,
Shri M. H. K. College of Arts & Comm. Pachal

Aadhar International Publication
For Details Visit To : www.aadharsocial.com

© All rights reserved with the authors & publisher

Scanned with CamScanner

	डॉ. सखाराम डाखोरे	
37	'घडई' कादंबरीतील आंबेडकरी विचार डॉ. संजय शामराव पाटोळे	172
38	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे कामगार विषय विचार व कार्य संताजी महादेव गायकवे	176
39	ध्यासपुरुष डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि त्यांची पत्रकारिता श्री. संतोष मारुती लोंढे	179
40	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विचारांचा भारतीय साहित्यावरील प्रभाव प्रा. डॉ. शरद खांडेभराड	183
41	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर प्रणित स्त्री मुक्ती लढा आणि भटक्या विमुक्त जाती जमातीतील स्त्रीया - एक अवलोकन प्रा. सौ. शेख. एस. एम	187
42	स्त्री उद्धारक डॉ भीमरावरामजी आंबेडकर प्रा.बाजुळगे शिवराज पुरुषोत्तम	193
43	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांची प्रेरक पत्रकारिता डॉ.शोभा डहाळे	200
44	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे कृषीविषयक धोरण आणि कृषी संपन्न संपन्नतेसाठी मांडलेल्या उपायोजना डॉ.सीताराम म्हस्के	204
45	'उत्थानगुंफा'तून प्रतिबिंबित झालेले आंबेडकरी तत्वज्ञान डॉ.उषा सोरते	211
46	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर व समतेसाठीचे सत्याग्रह डॉ. उत्तम छाजू राठोड	217
47	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शिक्षणविषयक विचार व कार्य डॉ. वैभवी प्रकाश देहूकर	222
48	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे शैक्षणिक कार्य : एक चिकित्सक अभ्यास" डॉ. विनोद संभाजी सोनवणे	228
49	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर आणि हिंदू कोड बील प्रा.डॉ. व्ही. जी.भास्कर	232
50	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर व कामगार सुधारणा प्रा.डॉ.शारदा गोविंदराव बंडे	235
51	दलित वंचितांच्या शिक्षणाविषयी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची भूमिका डॉ. सतीश कामत	238
52	राष्ट्रनिर्माण में डॉ. बाबा साहब आंबेडकर की भूमिका डॉ. संतोष रायबोले	241
53	महार वतन बील - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा समाजशास्त्रीय व अर्थशास्त्रीय दृष्टिकोन डॉ. सरवदे संघमित्रा विठ्ठलराव	246
54	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा महिलाविषयक दृष्टीकोन व कार्य प्रा. सौ. रश्मी रमेश देसाई	250

Scanned with CamScanner

ISSN : 2278-9308
September, 2021

राष्ट्रनिर्माण में डॉ. बाबा साहब आंबेडकर की भूमिका

डॉ. संतोष रायबोले
कला एवं वाणिज्य महाविद्यालय फोंडाघाट, जि.सिंधुदुर्ग
Mob- 9420741520, mail- santosh.raibole@gmail.com

दुनिया के इतिहास से यह स्पष्ट होता है कि पहले सामाजिक क्रांति का आगाज होता है फिर राजनैतिक क्रांति की पहल। दुनिया का चेहरा आज जो दिखाई दे रहा है उसका श्रेय दुनिया क्रांतिकारियों और लडाकू तेवर के क्रांतिदर्शियों को जाता है। रुसमें पहले मार्क्स का जनजागरण होता है और फिर मार्क्सवादी क्रांति का फल चखा जाता है। मार्क्स ने मजदुरों के शोषण के लिये पुंजीपतियों की शोषक व्यवस्था को जिम्मेदार बताया है। फ्रेंच में भी पहले रुसो होल्टेयर आदि होते है फिर फ्रेंच राज्यक्रांति। अमरिका और ब्रिटन का भी यही इतिहास रहा है। दुनिया में कई विषमताएँ और भेदाभेद वाली अमानवीय प्रथाएँ प्रचलीत है। उसमें वर्ण विद्वेष सर्वोच्च था। दक्षिण आफ्रिका या पाश्यात्य देशोंमें पहले किंग मार्टिन ल्युथर का अविर्भाव होता है तब जाकर दक्षिण आफ्रिका के पहले श्याम वर्ण राष्ट्राध्यक्ष नल्सेन मंडेला बनते है या अमरिका के बराक ओबामा। दुनिया का क्रांति इतिहास भारत में पहले उदय होता है। बुद्ध की क्रांति के पश्यात सम्राट अशोक का प्रकाश फैलता है।

बाबा साहब दुनिया और भारत के इतिहास से वाफीक थें। इसलिये उन्होंने भारतीय समाज के बदलाव के लिए यों कहें परिवर्तन के लिए जनआंदोलनों का रास्ता अपनाया। राजनैतिक सत्ता की अपेक्षा भी सामाजिक परिवर्तन को वे अधिक तुल देते थें। सत्ताएँ आती है और चली जाती है समाज जस का तस बना रहता है। इसलिए सत्ता समाज में घुसपैठ करके बदलाव के पक्ष में नही होती तो समाज का परिवर्तन ही सत्ता परिवर्तन की नींव रखता है। इसलिए बाबा साहब विदेश से उच्च शिक्षा ग्रहण करके जब भारत लौटते है तो जनआंदोलनों का रास्ता अपनाते है। जिसमें अमरावती के अंबाबाई मंदीर के सत्याग्रह से वे यह जाहिर करते है कि अछूत भी हिंन्दू धर्म कि इकाई है तो फिर उन्हें मन्दिर प्रवेश से क्यो रोका जाता है। इस आंदोलन में डॉ. पंजाबराव देशमुख और कई गैरअछूत जो परिवर्तनकामी थे उन्होंने बाबा साहब का साथ दिया।

दुसरा आंदोलन पुणा के पार्वती मंदिर का सफल किया। तीसरा महाड का आंदोलन है। महाड का पानी आंदोलन केवल पानी का संघर्ष नहीं है। क्योंकि इसके पिछे बाबा साहब की समानतावादी भुमिका थी। बाबा साहब महाड जनआंदोलन के संदर्भ में कहते है। हमारे पुरखोंने महाड के तालाब का पानी नही पिया इसलिए वे नही मरें। और अगर हम इस पानी को पिते है तो हमें अमरत्व नही मिलेगा। पर हम भी अन्य इन्सानों कि तरह इन्सान है। जिस तालाब पर कुत्ते-जानवर पानी पि सकते है उसके लिये अछुतों को रोकना गैरकानूनी और अमानवीय है। महाड की अपेक्षा पानी का आन्दोलन अन्य जगहों पर किया जा सकता है ऐसा बहिष्कृत हितकारणी सभा में सुर गुँजने लगा था। जैसे रत्नागिरी, गणपती पुले, अलीबाग इन स्थानों पर जल आन्दोलन किया जाए। यह तीनों स्थान समंदर से सटे हुए है। इन आंदोलानों को फिर महाराष्ट्र और देश में फैलाया जा सकता है। पानी समस्या जो अछुतों के अस्मिता का प्रश्न बना है उसे नष्ट किया जा सकेगा।

महाड को ही चुनने के पीछे बाबा साहब का ऐतिहासिक सिद्धांत था। महाड रायगड का हिस्सा है। रायगड किले पर शिवाजी महाराज का राज्यरोहण के समय अपमान किया गया था उस अवमानना का बदला बाबा साहब महाड सत्याग्रह से लेते है जो विषमता के विरुद्ध एल्गार था। इस आन्दोलन के पश्यात संपूर्ण देश में शोषित लोग

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page:**

Shodh Rityu

Quarterly Magazine

PEER Reviewed & Refereed JOURNAL

ISSUE - webinar special VOLUME ISSN-2454-6283 21 Sept, 2021

Impact Factor - (IIJIF-7.312) SIJF-6.586 IIFS-4.125,

In association with

An International Multi-Disciplinary Research Journal

Universal Hindi Association, New Delhi,

Arts College, Bidikin and

Arts and Science College Shivajinagar, Gadhi, Maharashtra

Chairperson
Principal Dr. Vishwas Kadam
Arts and Science College Shivajinagar Gadhi

Hosting Chairman
Principal Dr. Nitin Aaher
Arts College, Bidikin

One Day E- National Conference

Position and Direction of Hindi Language

Date 21st September, Time : 4.00 pm

Key Speaker
Dr. Santosh Kulkarni
Head of Department (Hindi)
Saraswati Music Arts College, Latur
Secretary, Universal Hindi Assosiation, New Delhi.

Chief Guest
Dr. Sukanya Meri J
Principal
Shri. Purnpradnya Sandhya Mahvidyalay
Udupi – 576101, Karnatak

Editor : Dr. Sunil Jadhav

Technical Editor: Mr. Anil Jadhav

Webinar Guest Lecturer : Dr. Mukhtyar Shekh.

Dr. Santoshkumar Yashavantkar.

2 ISSN Page

Shodh Rityu (Quarterly Journal)

ISSUE - webinar special VOLUME ISSN-2454-6283 21 Sept, 2021

Impact Factor - (IIJIF-7.312) SIJF-6.586 IIFS-4.125,

Communication Address:

Maharana Pratap Housing Society, Opposite Hanuman Gadh Kaman , Nanded – 431605

www.shodhritu.com PEER Reviewed & Refereed shodhrityu 78@yahoo.com

3 Content :

63. Official Language Hindi -
Dr. Santosh Raibole – 171

Scanned with CamScanner

32

शोध-ऋतु

Shodh-Rityu तिमाही शोध–पत्रिका
PEER Reviewed & Refereed JOURNAL

ISSUE- webinar special VOLUME ISSN-2454-6283 21 Sept., 2021
IMPACT FACTOR - (IIJIF-7.312) SJIF-6.586, IIFS-4.125,
AN INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL

सम्पादक
डॉ.सुनील जाधव

तकनीकी सम्पादक
श्री.अनिल जाधव

वेबिनार अतिथि सम्पादक
डॉ.मुखत्यार शेख
डॉ.संतोषकुमार यशवंतकार

विश्व हिंदी संगठन नई दिल्ली,
कला महाविद्यालय, बिडकिन और
कला एवं विज्ञान महाविद्यालय शिवाजीनगर, गढी
महाराष्ट्र के संयुक्त तत्वाधान में आयोजित..

अध्यक्ष
प्रधानाचार्य डॉ. विश्वास कदम
कला एवं विज्ञान महाविद्यालय शिवाजीनगर, गढी

स्वागताध्यक्ष
प्रधानाचार्य डॉ. नितिन आहेर
कला महाविद्यालय, बिडकिन

एक दिवसीय ई-राष्ट्रीय संगोष्ठी

हिंदी भाषा की दशा और दिशा

21 सितंबर
दोपहर 04 : 00 बजे

मुख्य वक्ता
डॉ. संतोष कुलकर्णी
हिंदी विभागाध्यक्ष
सरस्वती संगीत कला महाविद्यालय, लातूर
सचिव, विश्व हिंदी संगठन नई दिल्ली

प्रमुख अतिथि
डॉ. सुकन्या मेरी जे.
प्रधानाचार्य एवं मुख्यस्थ,
श्री पूर्णप्रज्ञ संध्या महाविद्यालय,
उडुपी-576101, कर्नाटक।

Scanned with CamScanner

Shodh-Rityu तिमाही शोध–पत्रिका

PEER Reviewed & Refereed JOURNAL

ISSUE- webinar special VOLUME ISSN-2454-6283 21 Sept., 2021

IMPACT FACTOR - (IIJIF-7.312) SJIF-6.586, IIFS-4.125.

AN INTERNATIONAL MULTI-DISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL

सम्पादक

डॉ.सुनील जाधव ,नांदेड

9405384672

तकनीकी सम्पादक

अनिल जाधव, मुंबई

पत्राचार हेतु पता–

महाराणा प्रताप हाउसिंग सोसाइटी, हनुमान गढ़ कमान के सामने, नांदेड–431605

Scanned with CamScanner

प्रकाशन / प्रकाशक
डॉ सुनील जाधव
नव साहित्यकार
पब्लिकेशन, नांदेड-महाराष्ट्र

मुद्रण / मुद्रक
तन्मय प्रिंटर्स,नांदेड
डॉ सुनील जाधव,नांदेड

मेल पता shodhrityu78@yahoo.com
वेबसाइट www.shodhritu.com

''शोध-ऋतु '' तिमाही पत्रिका में आलेख लेखक निम्न बिन्दुओं पर अवश्य ध्यान दें ।
फॉण्ट-कृति देव 10 वर्ड फाइल मे ही सामग्री स्वीकृत की जायेगी ।
आलेख पेज की मर्यादा चार पेज होगी ।
आलेख विशेषज्ञों द्वारा चयन किये जायेंगे ।
चयनित आलेख की सूचना मेल द्वारा आलेख लेखक को दी जायेगी ।
चयनित आलेख के लिए 1000रु प्रोसेसिंग शुल्क लिया जायेगा ।
लेखक मौलिक शोधपरक एवं वैचारिक आलेख ही भेजे ।
व्हाट्स एप-9405384672

बैंक विवरण

NAME	SUNIL GULABSING JADHAV
BAINK	BANK OF MAHARASHTRA, WORKSHOP CORNER, NANDED, MAHARASHTRA
ACCOUNT NO.	2015 8925 290
IFSC CODE	MAHB0000720

Scanned with CamScanner

–धृतिकीर्ति सिंह.....141
51.भारत देश की संपर्क भाषा हिंदी.....144
–डॉ सुधा.....144
52.आजादी के 75 साल और राजभाषा हिंदी.....146
–डॉ सुधीरकुमार गौतम.....146
53.हिन्दी भाषा की दशा और दिशा.....147
–डॉ सुकन्या मेरी जे.....147
54.विज्ञापनों में हिंदी.....150
–डॉ सुनीता बुंदेले.....150
55.हिंदी भाषा में रोजगार की संभावनाएँ.....152
–डॉ अनघा तोडकरी.....152
56.हिन्दी भाषा के विकास में विभिन्न संस्थाओं का योगदान.....154
–उषा कुमारी.....154
57.वैश्विकरण में हिंदी भाषा की भूमिका.....156
–प्रा.विजय गणेशराव वाघ.....156
58.हिंदी भाषा के विकास में विभिन्न संस्थाओं का योगदान.....158
–विजय एम. राठोड.....158
59.हिंदी भाषा और रोजगार.....161
–डॉ मारोती यमुलवाड.....161
60.भूमण्डलीकरण के परिप्रेक्ष्य में हिन्दी की वैश्विक स्थिति.....163
–डॉ यशोदा मेहरा.....163
61.हिंदी भाषा की दशा और दिशा.....166
–डॉ. यशवंतकर संतोषकुमार लक्ष्मण.....166
62.हिंदी भाषा का महत्व.....168
–डा इरफाना. डी.एम .एस चल्लकेरे.....168
63.राजभाषा हिंदी.....171
–डा.संतोष रायबोले.....171
64.हिंदी भाषा और भविष्य.....173
–डॉ चांदणी लक्ष्मण पंचांगे.....173
65.वैश्विकपरिदृश्य में हिंदी भाषा की भूमिका.....175
–डॉ. प्रीति के.....175
66.भूमंडलीकरण के दौर में हिंदी.....178
–डॉ ज़हीरुद्दिन र. पठान.....178
67.सूरीनाम में हिंदी भाषा.....181

Scanned with CamScanner

63.राजभाषा हिंदी

–डा.संतोष रायबोले
कला एवं वाणिज्य महाविद्यालय, फोंडाघाट, जि.सिंधुदुर्ग

भारत बहु–भाषी देश होते हुए भी विभिन्नता में एकता के दर्शन होते है ।भारत में कई भाषाएँ, उपभाषाएँ और बोलीयों का प्रचलन है । भारत की एकता और अखंडता के लिए विभिन्न भाषाओं का योगदान महत्वपूर्ण है ।भारतीय संविधान की अष्टम अनसूची में उल्लेखित 22 भाषाएँ यही कार्य कर रही है।काश्मीर से लेकर कन्याकुमारी तक तथा गुजरात से लेकर नागालैंड तक हिंदी साँझा संस्कृति, स्नेह, भाईचारे की मीसाल स्थापित करती है ।भारतीय जन मानस की सम्पृक्ति का सशक्त माध्यम हिंदी बनी है।समाज की नई–नई आवश्यक्ताओं की पूर्ती का वह बायस बनी है ।भारतीय स्वतंत्रता का पैगाम हिंदी में ही दिया गया था।स्वतंत्रता–प्राप्ति के पश्चात14 सितम्बर, 1949 में 'संविधान परिषद' द्वारा हिंदी को 'राजभाषा' (अर्थात् 'राजकाज की भाषा') के रूप में स्थापित किया गया।महात्मा गांधी ने स्वतंत्रता संग्राम में जन– सामान्यों को हिंदी के द्वारा ही जोड़ा ।असल में वह सम्पर्क भाषा बनकर जन–जन की सम्वेदना बनी ।हिन्दूओं की हिंदी और मुसलमानों की उर्दू ऐसा भाषाई भेद अंग्रेजों की फुट डालों और राज करों का ही एक पैतरा था पर हिंदी ने हिन्दू और मुसलमानों को अपना बनाया।राजभाषा का सरल अर्थ प्रशासन के कामकाज से है। इसे प्रशासनिक प्रयोजनों के लिए प्रयुक्त किया जाता है। राजभाषा हिंदी भारत के सर्वतोन्मुखी विकास में कारक बनी है ।प्रशासन के पत्र–व्यवहार राजभाषा केद्वारा सम्पन्न होते हैं। हिंदी क्षेत्रीय कार्यालयों, जिला कार्यालयों या केंद्रीय कार्यालयों का सम्पर्क सेतू बनी है।हिंदी राजभाषा के कारण प्रशासन का कार्य आसान बना है। हिंदी मंत्रालय और अधनिस्थ कार्यालयों में समन्वय स्थापित कर रही है।

भारतीय आजादी का आन्दोलन 'स्वदेशी' के व्दारा चलाया गया ।आजादी के पश्चात राष्ट्रीय झंडा, राष्ट्रीय चिन्ह और एक राजभाषा के रुपमें हिंदी को स्वीकृती प्रदान कि गई। हिंदी राष्ट्रभाषा बनी तोजाहीर है वही राजभाषा भी बननी थीं। हिंदी को राजभाषा स्वीकार करने के पिछे सबसे महत्वपूर्ण तर्क यह थाकि वह अधिकतर लोगों की भाषा हों। भारत की अन्य भाषा अपने–अपने राज्यतक ही सीमित थी। अंग्रेजी तो केवल दो प्रतिशत लोगों तक हि पहूँची थी। जपान में जपानी, चीन में चीनी, रुस में रूसी वैसे भारत में हिंदी परिनिष्ठितमानी गई है। भारत में 1200 भाषाएँ/बोलीयाँ है। जिसमे से 325 की औपचारिक खोजबीन की गई है। राजभाषा हिंदी का स्वप्नराजाराम मोहन रॉय, स्वामी दयानंद सरस्वती, महात्मा गांधी, डा.बाबासाहब आंबेडकर और सुभाष चंद्र बोस, सुब्रमण्य भारती आदी व्दारा देखा गया था। जिसको स्वतंत्रता प्राप्ती के पश्चात मूर्त रूप प्रदान किया गया।

आज भारतीय राजकीय कार्यो में हिंदी का सबसे अधिक सुचारू प्रयोग किया जा रहा है। आचार्य नन्ददुलारे वाजपेयी राजभाषा के संदर्भ में कहतेहै–"जिस भाषा का प्रयोग केंद्रीय और प्रादेशिक सरकार व्दारा पत्र– व्यवहार, राजकाज और सरकारी लिखा–पढी में किया जाये उसे राजभाषा कहा जाता है।"हिंदी कार्य राजभाषा के रुपमें कार्यालयो में प्रयुक्त राजकाज से है। इस भाषा के कुछ गुण है जिसमें अन्य भाषा और शब्दों को समाहित करने की क्षमता है। राजभाषा हिंदी को समझना और लिखना अन्य भाषाओं की तुलना में सहज और सरल है। हिंदी को जैसे लिखा जाता है वैसे ही पढा जाता है। इसके विस्तारक्षेत्र और बोलने वालों की संख्या अधिक है। काफी विचार विमर्श और वाद–विवादों के बावजूद भारतीय संविधान के भाग 17 के अध्याय की धार343(1) में निहित किया गया साथहिं बताया गया है कि राष्ट्र की राजभाषा हिंदी और लिपि देवनागरी होगी।हिंदी को राजभाषा के रूप में स्थापित करने के कारण दक्षिण भारत के लोगों के विरोध को देखते हुए हिंदी के साथ–साथ अंग्रेजी को हिंदी के साथ राजभाषा के रूपमें रखना पडा । अंग्रेजी विदेशी भाषा के रूपमें हि रही वह हिंदी के समान भारतीय जनमानस केह्दय में स्थान निर्माण नही कर सकी । पूरब में हिंदी का प्रचलन काफी समय से रहा हैं । भक्तिकाल का स्वर्णयुग संत और भक्त कवियों के जनजागरण की मिसाल बना हैं । इनकी रचनाओं का व्यापक फलक हिंदी को महत्व प्रदान करता हैं । धीरे–धीरे हिंदी अधिकांश भारतीयों के लोक व्यवहार संस्कृती और सभ्यता कि कुंजी बनी । परिणाम 1917 में गुजरात के सम्मेलन में महात्मा गांधी ने इसे राजभाषा स्वीकारणे कि अपिल कि थी । गांधी का कहना था कि हिंदी हीऐसी एक मात्र भारतीय भाषा हैं जिसका विस्तार फलक व्यापक हैं । जो संपूर्ण देश में आपसी सम्पर्क, संवाद–संचार,विचार –विमर्श,जीवन –व्यवहार का माध्यम बनी हैं ।

हिंदी पत्रकारिता ने स्वतंत्रता आंदोलनको बल प्रदान किया । इस दौर के सारे रचनाकारों ने अपनी रचनाओं का प्रथम लक्ष्य स्वतंत्रता को माना । जैसे भारतेंन्दू हरिश्चंद्र, मैथिलीशरण गुप्त, महावीर प्रसाद द्विवेदी, निराला, प्रसाद, पंत, नागार्जुन आदि का योगदान महत्वपूर्ण रहा है । हिंदी सम्पर्क अथवा बोलचाल की भाषा से कई पायदानों को पार करते हुए आज सूचना प्रौद्योगिकी

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1Cover Page

SJIF Impact Factor – 5.54 E-ISSN 2582-5429

Akshara

Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
January 2022 Special Issue 04 Volume III

Maharashtra's contribution in the promotion of the world Hindi language

Executive Editor
Dr. Kamble Asha Dattatray
Head of Hindi Department

Guest Editor
Dr. Tushar Patil
I/C Principal

Kai. S. D. Patil alias Baburav Dada Arts, Commerce
and
Kai. Bhausaheb M. D. Sisode Science College, Shindkheda

Assistant Editor
Dr. Dipak Vishwasrao Patil

Assistant Editor
Dr. Rahul Suresh Bhadane

Kai. S. D. Patil alias Baburav Dada Arts, Commerce and
Kai. Bhausaheb M. D. Sisode Science College, Shindkheda

2 Content :

1 Journalistic Contribution of Baburao Vishnu Paradkar of Maharashtra in the promotion of Hindi Language –
Dr. Santosh Raibole – **64**

Scanned with CamScanner

SJIF Impact Factor - 5.54

E- ISSN 2582-5429

AKSHARA

Multidisciplinary Research Journal

Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

January 2022 Special Issue 04 Volume III

विश्व हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र का योगदान

* कार्यकारी संपादक *

डॉ. कांबळे आशा दत्तात्रय

हिंदी विभाग प्रमुख

कै.शं.दे.पाटील उर्फ बाबुराव दादा कला, वाणिज्य तथा

कै. भाऊसाहेब म.दि.सिसोदे विज्ञान महाविद्यालय, शिंदखेडा

* अतिथि संपादक *

डॉ. तुषार पाटील

(प्र. प्राचार्य)

कै.शं.दे.पाटील उर्फ बाबुराव दादा कला, वाणिज्य तथा

कै. भाऊसाहेब म.दि.सिसोदे विज्ञान महाविद्यालय, शिंदखेडा

* सह-संपादक *

डॉ. दिपक विश्वासराव पाटील

* सह-संपादक *

डॉ. राहूल सुरेश भदाणे

कै.शं.दे.पाटील उर्फ बाबुराव दादा कला, वाणिज्य तथा

कै. भाऊसाहेब म.दि.सिसोदे विज्ञान महाविद्यालय, शिंदखेडा

Chief Editor : Dr. Girish S. Koli, AMRJ

For Details Visit To - www.aimrj.com

Akshara Publication

Scanned with CamScanner

E- ISSN 2582-5429
Akshara Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
January 2022 Special Issue 04 Volume III SJIF Impact- 5.54

Akshara Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal

विश्व हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र का योगदान

कार्यकारी संपादक
डॉ. कांबळे आशा दत्तात्रय
हिंदी विभाग प्रमुख
कै.शं.दे.पाटील उर्फ बाबुराव दादा कला, वाणिज्य तथा
कै. भाऊसाहेब म.दि.सिसोदे विज्ञान महाविद्यालय, शिंदखेडा

अतिथि संपादक
डॉ. तुषार पाटील
(प्र. प्राचार्य)
कै.शं.दे.पाटील उर्फ बाबुराव दादा कला, वाणिज्य तथा
कै. भाऊसाहेब म.दि.सिसोदे विज्ञान महाविद्यालय, शिंदखेडा

सह-संपादक
डॉ. दिपक विश्वासराव पाटील

सह-संपादक
डॉ. राहूल सुरेश भदाणे

कै.शं.दे.पाटील उर्फ बाबुराव दादा कला, वाणिज्य तथा
कै. भाऊसाहेब म.दि.सिसोदे विज्ञान महाविद्यालय, शिंदखेडा

Akshara Publication
Plot No 143 Professors colony,
Near Biyani School, Jamner Road, Bhusawal Dist Jalgaon Maharashtra 425201

Scanned with CamScanner

E- ISSN 2582-5429
AMRJ
Akshara Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
January 2022 Special Issue 04 Volume III SJIF Impact- 5.54

Index

Sr.No	Title of the Paper	Author's Name	Pg.No
1	हिंदी के उन्नयन में महाराष्ट्र का योगदान	प्रो. गजानन चव्हाण	06
2	राष्ट्रभाषा प्रचार समिति	डॉ. हेमचन्द्र वैद्य	14
3	हिंदी भाषा के विकास में महाराष्ट्र का संस्थात्मक योगदान	प्रो.रणजीत जाधव	18
4	हिंदी के प्रचार–प्रसार में डॉ. अंबादास देशमुख जी का योगदान	डॉ. आशा दत्तात्रय कांबले	24
5	हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र के संतों, क्रांतिकारियों ,समाज सुधारकों,कलाकारों एवं साहित्यकारों का योगदान	प्रा. डॉ. गौतम कुवर	27
6	हिंदी भाषा के उन्नयन में खान्देश का योगदान (डॉ. मधुकर खराटे एवं डॉ. शिवाजी देवरे के विशेष संदर्भ में)	डॉ. अशफ़ाक़ इब्राहिम सिकलगर	30
7	मालती जोशी का हिंदी साहित्य में योगदान	डॉ. सुनीता नारायणराव कायळे	34
8	हिंदी भाषा के विकास में अहिंदीभाषी कवियों का योगदान	डॉ. आर. के. जाधव	37
9	विश्वभाषा हिंदी के उन्नयन में महाराष्ट्र का योगदान	डॉ.सूर्यकांत शिंदे	41
10	हिंदी भाषा के विकास में श्री. शि. वि. प्र. संस्था का साहित्य एवं वाणिज्य महाविद्यालय, धुले का योगदान	प्रा. डॉ. अभयकुमार रमेश खैरनार	44
11	हिन्दी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र का योगदान	प्रा. डॉ. वनिता त्र्यंबक पवार - निकम	49
12	विश्वभाषा हिंदी के उन्नयन में राजभाषा समितियों का योगदान	प्रा. डॉ. सुषमा कोंडे	52
13	हिंदी भाषा के उन्नयन में कवि दामोदर मोरे का योगदान	डॉ. संजय रणखांबे	55
14	कवि मनोज सोनकर का हिंदी साहित्य में योगदान	डॉ. मनोहर हिलाल पाटील	60
15	हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र के बाबूराव विष्णु पराडकर की पत्रकारिता का योगदान	डॉ. संतोष रायबोले	64
16	मराठी संतों का साहित्य और भक्ति आंदोलन	प्रा. रामहरि काकडे	67
17	डॉ. सतीश यादवजी का रचनाकार्य	प्रा. नयन भादुले–राजमाने	71
18	हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र के साहित्यकार संत विनोबा भावे का योगदान	प्रा. डॉ. राजेंद्र काशिनाथ बाविस्कर	75
19	हिन्दी भाषा के उन्नयन में संत नामदेव का योगदान	डॉ. भारती वळवी (वाघ)	79
20	हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र राज्य हिंदी साहित्य अकादमी का योगदान	प्रो. कॅप्टन शिंदे अनिता मधुकर	82
21	व्यक्ति एवं रचनाधर्मिता : डॉ. सूर्यनारायण रणसुभे	डॉ.बालाजी गायकवाड	84
22	संत नामदेव का हिंदी काव्य में योगदान	डॉ. निंबा लोटन वाल्हे	88
23	हिंदी भाषा के विकास में डॉ. अभयकुमार का योगदान	डॉ. विनोद विश्वासराव पाटील	90
24	हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र के विविध संस्थाओं का योगदान	डॉ. मारोती यमुलवाड	94

Scanned with CamScanner

E- ISSN 2582-5429
AMRJ
Akshara Multidisciplinary Research Journal
Peer-Reviewed & Refereed International Research Journal
January 2022 Special Issue 04 Volume III SJIF Impact- 5.54

15

हिंदी भाषा के उन्नयन में महाराष्ट्र के बाबूराव विष्णु पराडकर की पत्रकारिता का योगदान

डॉ. संतोष रायबोले
कला एवं वाणिज्य महाविद्यालय, फोंडाघाट जि. सिंधुदुर्ग
मोबा. 9420741520 Email. santosh.raibole@gmail.com

बाबूराव विष्णु पराडकर की पत्रकारिता क्रांतिकारी और प्रतिबध्द थी। आप हिंदी के जाने-माने पत्रकार हैतलवार की तरह उन्होंने हिंदी दैनिक 'आज' का सम्पादन किया। भारतीय आजादी आन्दोलन और सामाजिक जनजागरण को केंद्र में रखकर पत्रकारिता को दिशा दी। पराडकर के लिए पत्रकारिता केवल मनोरंजन और प्रसिध्दि अथवा पैसा कमाने का माध्यम न रहकर वह मीशनबनाथा। मराठी भाषी पराडकर युगांतकारी पत्रकारिता की नींव हिंदी में रखते है। पराडकर निर्भिक पत्रकारिता के लिए प्रसिध्द है। वे न तो जेल जाने से कतराते है नाहि पत्र की बंदी परा।अपनी प्रतिबध्द और लडाकू लेखनी से ये 'रणभेरी', 'आज', 'संसार' जैसे पत्रों के द्वारा हिंदी भाषा को एक मुकाम प्रदान करते है। तमाम जिंदगी वे अभावों का शिकार बने रहे पर इसकी कतई पर्वा उन्हें नहीं थीं।वे देश और समाज के लिए डंके की चोट पर लिखते रहे। देश की आजादी उनके लेखन का मकसदथा। आजादी के बाद वे सामाजिक और आर्थिक वैषम्य को लेकर लिखते रहे। आर्थिक गुलामी उन्हें बेचैन करती है।

समाज और राष्ट्र की तमाम विसंगतियों पर वे अपनी धारदार लेखनी चलाते है। ब्रिटीश शासन की दमननीति, गोलीकांड, लाठी चार्ज, गिरफ्तारी और कठोर दमन की यंत्रनाओं का वे दमखम से विरोध करते है। परिणामत 1916 ई. में राजद्रोह के संदेह में गिरफ्तार होकर साढे तीन वर्ष तक उन्हें नजरबंद किया गया। 1906 में वे'हिंदी बंगवासी' के सहायक संपादक और 'हितवार्ता' के संपादक बनें जिससे हिंदी पत्रकारिता के युग में उन्हें अलग पहचान मिली। पराडकर महाराष्ट्र के सिंधुदुर्ग जिले के 'पराड' गांव से थे। बंगाल नॅशनल कॉलेज में वे हिंदी और मराठी पढाते थे। एक जागरूक चिन्तक पत्रकार के रूप में भी उन्हें यश प्राप्त हुआ है।

'आज' अपने समय की श्रेठ पत्रिका बनी साथहिं वह नवीन साहित्यिक आन्दोलनों और चिन्तन धाराओं का सशक्त स्त्रोत बनी। आपके संपादन में 'आज'एक प्रकार से वैचारिक मंच बन गई थी। पराडकर के महत्वाकांक्षीपत्रकारिता ने भारतीय हिंदी साहित्य को गतिशील और विराट बनाने में अहंम भुमिका का निर्वहन किया। हिंदी पत्रकारिता का आरंभ कलकत्ता से हुआ। जेम्स आगस्टस हिकी ने 29 जनवरी, 1780 में भारत के प्रथम समाचारपत्र 'बंगाल गजट: 'केलकटा जनरल एडवरटाइजर' की स्थापना में वे भारतीय पत्रकारिता के आदर्श और भाविष्य के सन्दर्भ में प्रथम अंक में जो लिखते है। वह पराडकर की पत्रकारिता में शत-प्रतिशत पाया जाता है, "मुझे अपने मन और आत्मा के लिए स्वतंत्रता मोल लेने का अपने शरीर को दास बनाने में प्रसन्नता होती है' और पत्र के शीर्षक में नीचे लिखा गया था- 'राजनीतिक और व्यापारिक साप्ताहिक खुला तो सब पार्टीयो के लिए है पर प्रभावित किसी से नही।"[1]पराडकर ने इसी को आदर्श मानकर अपनी पत्रकारिता को चलाया।

पराडकर की पत्रकरिता कडी आलोचना से भरी पडी रहती थीं। अंग्रेजी हुकूमत उससे अप्रसन्न रहतीं थीं। पर वे इन बातों को तुल नही देते थे कौन प्रसन्न है और कौन खपा। वे पत्रकारिता के लिए जनता के जवाबदेही समझते थे। अपनी पत्रकरिता के माध्यम से समाज में परिवर्तन लाना चाहते थे। 'आज' इस दौर की ऐसी पत्रिका थीं, जो परिवर्तन के प्रति प्रतिबध्द थीं। पराडकर के पत्र जनता के विकास, उसके सुख:दुख, आशा-निराशा, हर्ष-विषाद, सामाजिक शक्तियों के उदय, गरीब मजदूरों-किसानों के संबंध में सोचने के साथ-साथ आजादी उनका प्रथम लक्ष्य था। और वे प्रखर देशभक्त थें। समाज-सुधार को वे अधिक महत्व देते है जैसेबालविवाह, अंग्रेजी फैशनपरस्ती, टैक्स, चुंगी, फुट, हत्या, भेदा-भेद का वे खुलकर विरोध करते है। पुरस्कार और सम्मान प्राप्त करने के लिए चाटूकरिता की अपेक्षा हिंदी सेवा में अपने आदर्शों और सिद्धान्तों के साथ जुडे रहे। पराडकर की पत्रकारिता लोकतांत्रिक और दायित्वबोध से लबालब भरी है जिसको अकबर इलाहाबादी के शब्दों में बया किया जा सकता है "खींचो न कमान न तलवार निकालो / जब तोप मुकाबिल हो तो अखबार निकालो। "[2]
पराडकर की पत्रकरिता इसका जिता-जागता दस्तावेज है।

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1 Cover Page :

Sanshodhak

UGC Care Listed
ISSN No. 2394 - 5990
Year 90
March 2022
Special Edition 09

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.

2 ISSN Page

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.

Edition : March 2022 (Quarterly)

Year : SAke 1944 Years Completed : 90 Editions 9

Editorial Board :
Principal Dr. Sarjerao Bharmare , Prof. Dr. Mrudula Varma , Prof. Shripad Nandedkar

Guest Editors:
Prof Dr. R. B. Mhaske , prof. Dr. Dipali Bhave, Prof. Prafulla Rajuhwade.
Publisher: Mr. Sanjay Mundada
Working President, E. V. K. Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule - 424001.
Tel. No. (02562) 233848, 9404577020
Office Time: Morning 9.30 to1.00 Evening 4.30 to 8.00
Price Rs. 100/-
Yearly Fee: Rs. 500 , Life time Membership : Rs. 5000/- (14 Years)
Special Note: Subscription Fee of Sanshodhak Quarterly Magazine should send using cheque or draft to ' Sanshodhak Traimasik Rajavade Mandal, Dhule.)

Typesetting : Anil Sathaye, Bavdhan, Pune 21.

Maharashtra State Board of Literature and Culture has given grant for the publication of this magazine. The board and the government do not necessarily agree with the views of the writers in this magazine.

2 Content:

9. Post Independence Hindi Journalism –
Dr. Santosh Raibole – 47

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

● वर्ष : ९० ● मार्च २०२२ ● पुरवणी मराठी विशेषांक ०७

स्थापना : १ जानेवारी १९२७

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

।। संशोधक ।।

पुरवणी अंक – मार्च २०२२ (त्रैमासिक)

● शके १९४४ ● वर्ष : ९० ● पुरवणीअंक : ७

संपादक मंडळ

● प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे ● प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा ● प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक :

● डॉ. प्रमोद एस. मेश्राम ● डॉ.बळवंत टी. दाभाडे ● श्री.मनोहर आर. कोंडागुर्ले

✲ प्रकाशक ✲

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

मूल्य ₹ १००/-

वार्षिक वर्गणी ₹ ५००/-; आजीव वर्गणी ₹ ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने 'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे 21.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

१ स्वतंत्रता के बाद बौद्धो के जीवन में सामाजिक परिवर्तन
– डॉ.प्रमोद मेश्राम, पाचल, ता.राजापूर, जि.रत्नागिरी ---------------------- १०

२ स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील साहित्य प्रवाहाची वाटचाल
– डॉ. विकास पाटील, पाचल, ता.राजापूर, जि.रत्नागिरी ------------------ १५

३ स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील मराठी साहित्यातील दलित नाटक
– डॉ.बळवंत दाभाडे, पाचल, ता.राजापूर, जि.रत्नागिरी ------------------- २१

४ स्वातंत्र्यानंतरच्या रायगड जिल्ह्यातील आदिवासी समाजातील ठाकर समाजाच्या आर्थिक स्थितीचा अभ्यास (२०१० ते २०१५) – डॉ.सुधीर वाघमारे, पाचल, ता.राजापूर, जि.रत्नागिरी --------- २६

५ स्वातंत्र्योत्तर भारतातील शेतकरी चळवळीचा विकास
– डॉ.अशोक पाटील, पाचल, ता.राजापूर, जि.रत्नागिरी -------------------- ३१

६ भारतीय स्वातंत्र्योत्तरकालीन ग्रंथालयातील नवे प्रवाह: एक अभ्यास
– डॉ.जयंत मेश्राम, रिसोड, जि.वाशिम ------------------------------ ३६

७ स्वातंत्र्योत्तर काळातील वाढते शहरीकरण
– डॉ. प्रतिभा देसाई, गारगोटी, ता.भुदरगड, जि.कोल्हापूर -------------------- ३८

८ स्वातंत्र्योत्तर कालखंडात सार्वजनिक व शैक्षणिक ग्रंथालयांचा विकास
– डॉ. शशिकांत वानखडे, आर्णी, जि.यवतमाळ ------------------------- ४२

९ स्वातंत्र्योत्तर हिंदी पत्रकारिता
– डॉ.संतोष रायबोले, फोंडाघाट, जि.सिंधुदुर्ग ------------------------- ४७

१० स्वातंत्र्यप्राप्ती आणि सुरेश भट
– डॉ. चैनलाल राणे, गोरेगाव, जि.गोंदिया --------------------------- ५१

११ डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांच्या ग्रंथालयशास्त्राच्या पाचव्या सिद्धांतानुसार महाविद्यालयीन ग्रंथालयातील ग्रंथसंख्येत झालेली वाढ : एक अभ्यास
– अंबादास खिलारे, डॉ.दिलीप मेस्त्री, पनवेल, नवी मुंबई ------------------ ५५

१२ मानवी हक्क व दलित कविता
– डॉ. नरेंद्र घरत, डॉ.कविता लुटे, नागपूर ------------------------------ ५८

१३ स्वातंत्रोत्तर भारतीय शिक्षण व्यवस्थेवर महात्मा गांधींचा प्रभाव
– डॉ.नंदकिशोर मने, गडचिरोली ------------------------------------ ६४

१४ भारतीय ग्रंथालय कायदे : महाराष्ट्र सार्वजनिक ग्रंथालय कायदा १९६७ चे सार्वजनिक ग्रंथालय विकासात महत्त्व – अनंत थोरात, रोहा, जि.रायगड ------------------------ ६८

१५ स्वातंत्रोत्तर काल मे महिला सशक्तिकरण एवं शिक्षा का महत्व
– डॉ.रजनी वाढई, गडचिरोली ------------------------------------- ७५

१६ स्वातंत्र्योत्तर महाराष्ट्राच्या जडणघडणीत दैनिक संचार'चे संपादक रंगा वैद्य यांचे योगदान
– शंकर पवार, कोल्हापूर -- ७९

१७ स्वातंत्रोत्तर भारतातील आदिवासींची स्थिती, संविधानिक तरतुदी व कायदे
– डॉ.नरेश मडावी, गडचिरोली. ------------------------------------- ८४

Scanned with CamScanner

ISSN No. 2394-5990

स्वातंत्र्योत्तर हिंदी पत्रकारिता

डॉ. संतोष रायबोले
कला एवं वाणिज्य महाविद्यालय, फोंडाघाट, जि. सिंधुदुर्ग–४१६६०१.
मोबा.– ९४२०७४१५२०, Email santosh.raibolegmail.com

शोध सार :

पत्रकारिता एक रचनाशील विधा है। इसके बगैर समाज को बदलना असंभव है। अतः पत्रकारों को अपने दायित्व और कर्तव्यों का निर्वाह निष्ठापूर्वक करना चाहिए क्योंकि उन्हीं के पैरों के छालों से इतिहास लिखा जाएगा ख प्रामाणिकता ही पत्रकारिता की पहली और अंतिम कसौटी है। जिसमें मिशन की पत्रकारिता और समाचार की पवित्रता विश्वसनीयता के बूते तथ्यपूर्णता की बुनियाद बनाती है। प्रस्तुत शोधपत्र में स्वातंत्र्योत्तर हिंदी पत्रकारिता का इतिहास एवं महत्त्व विस्तृत रूप में स्पष्ट किया है ख

बीज शब्द : स्वातंत्र्योत्तर हिंदी पत्रकारिता, हिंदी पत्रकारिता, पत्रकारिता

प्राक्कथन :

पत्रकारिता वैचारिक मूल्यों की संवाहिका और स्वतंत्र समाज की संरक्षिका है। हिंदी भाषा तथा साहित्य के विकास में हिंदी पत्रकारिता की भूमिका उल्लेखनीय है। श्री युगल किशोर शुक्ल ने ३० मई सन् १८२६ में हिंदी का प्रथम पत्र 'उदन्त मार्तण्ड' से आरंभ किया गया सामाजिक प्रतिबद्धता का कार्य आज भी चलायमान है। समय और समाज के सन्दर्भ में सजग रहकर नागरिकों में दायित्व – बोध कराने की कला को पत्रकारिता कहते हैं। पत्रकारिता के द्वारा सत्य का शोध एवं मूल्य प्रतिष्ठापना की जद्दोजहद को वाणी दी जाती है। १९४७ में स्वतंत्रता के पश्चात पत्रकारिता का नया संघर्षमय दौर शुरू हो गया। कई चुनौतियों के बावजूद भारतीय संविधान की अभिव्यक्ति स्वतंत्रताने हिंदी पत्रकारिता का कायाकल्प किया। १९७७ का आपातकाल पत्रकारिता के लिए मायुसीभरा था। वर्तमान में पत्रकारिता पूंजीपति और सत्ता की अक्सर पैरवी करती दिखाई देती है। संचार क्रांति ने पत्रकारिता में चार चाँद लगा दिए ।

स्वातंत्र्योत्तर काल में 'नवभारत टाइम्स' का प्रकाशन हरिशंकर द्विवेदी के नेतृत्व में होने लगा। आगे चलकर इसके अज्ञेय प्रधान संपादक बनें। अंग्रेजों के एकाधिकार को समाप्त करना इसका लक्ष्य था। हिंदी जगत में 'दैनिक जागरण', 'स्वतंत्र भारत' और 'प्रदीप' का अन्वेषण हिंदी साहित्य के लिए अमूल्य धरोहर है। हिंदी में सबसे अधिक बिकने वाला पत्र साप्ताहिक धर्मयुग बना। आज बडे–बडे औद्योगिक समूह पत्रकारिता के क्षेत्र में आ जाने से पत्रकारिता 'मिशन' न होकर 'व्यवसाय' बन गया। आर्थिक लाभ कमाना पत्रकारिता का प्रमुख उद्देश्य बन गया। महात्मा गाँधी की मान्यता है कि पत्रकारिता पूंजीवाद की चापलूसी की अपेक्षा जनता के लिए जवाबदेह है और वह पैसा कमाने का माध्यम तो बिल्कुल ही नही है, पत्रकारिता का पहला उद्देश्य जनता की इच्छाओं और विचारों को समझना तथा उन्हें व्यक्त करना है। दूसरा उद्देश्य जनता में वांछनीय भावनाओं को जागृत करना, तथा तीसरा उद्देश्य सार्वजनिक दोषों को निर्भीकतापूर्वक प्रकट करना है।''[१] पत्रकारिता इन उद्देश्यों की आपूर्ति करने में असफलता दर्शा रही है। परिणामत लोकतांत्रिक मूल्यों का ऱ्हास हो रहा है।

सन १९६० में 'सारिका' ने पाठकों को श्रेष्ठ कथा साहित्य से परिचित कराया। इसी वर्ष 'कादंबरी' का प्रकाशन महत्वपूर्ण माना जाता है। १९६५ में अज्ञेय के संपादन में 'दिनमान' साप्ताहिक पत्रिका प्रकाशित हुई यह अपने समय की सशक्त, समृद्ध और प्रभावी साप्ताहिक पत्र है। १९८३ का 'जनसत्ता' १९८५ 'इंडिया टुडे' पत्रिका जनवादी प्रगतिशीलता की कायल है। सामाजिक दूरी पाटने का कार्य और अपेक्षित साहित्यिक खुराक इन पत्रिकाओं के द्वारा निरंतर मिलती रही। समाज को बदलने की संभावना इस दौर में चमत्कारी थी। लेकिन धीरे–धीरे इसका जादू उतरने लगा और पत्रकारिता समाज के प्रति तटस्थ होने लगी। लोभ–लाभ और दाँव–पेच केंद्रीय मुद्दे बनेंख जबकि नेपोलियन चार हजार संगीनों से अधिक खतरनाक चार विरोधी पत्र को बताते हैं। 'अकबर' इलाहाबादी अखबार की महत्ता दर्ज करते हैं,

खींचो न कमानों को न तलवार निकालो।
जब तोप मुकाबिल हो तो अखबार निकालोख[२]

जेम्स मैकडोनल्ड पत्रकारिता को रणभूमि से भी बडी चीज समझता है। जो पेशा न होकर स्वेच्छापूर्वक समर्पन

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1 Cover Page :

Sanshodhak

UGC Care Listed
ISSN No. 2394 - 5990
Year 90
March 2022
Special Edition 09

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.

2 ISSN Page

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.

Edition : March 2022 (Quarterly)

Year : SAke 1944   Years Completed : 90 Editions 9

Editorial Board :
Principal Dr. Sarjerao Bharmare , Prof. Dr. Mrudula Varma , Prof. Shripad Nandedkar

Guest Editors:
Prof Dr. R. B. Mhaske , prof. Dr. Dipali Bhave, Prof. Prafulla Rajuhwade.

Publisher:
Mr. Sanjay Mundada
Working President, E. V. K. Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule - 424001.
Tel. No. (02562) 233848, 9404577020
Office Time: Morning 9.30 to1.00 Evening 4.30 to 8.00
Price Rs. 100/-
Yearly Fee: Rs. 500 , Life time Membership : Rs. 5000/- (14 Years)
Special Note: Subscription Fee of Sanshodhak Quarterly Magazine should send using cheque or draft to ' Sanshodhak Traimasik Rajavade Mandal, Dhule.)

Typesetting : Anil Sathaye, Bavdhan, Pune 21.

Maharashtra State Board of Literature and Culture has given grant for the publication of this magazine. The board and the government do not necessarily agree with the views of the writers in this magazine.

3 **Content:**

4

64. Review of India' s isolationist policy and US relations (1947 to 2000) –
Dr. D. B. Taderao – **284**

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

• वर्ष : ९० • मार्च २०२२ • पुरवणी मराठी विशेषांक ०७

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

।। संशोधक ।।

पुरवणी अंक – मार्च २०२२ (त्रैमासिक)

● शके १९४४ ● वर्ष : ९० ● पुरवणीअंक : ७

संपादक मंडळ

● प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे ● प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा ● प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक :

● डॉ. प्रमोद एस. मेश्राम ● डॉ.बळवंत टी. दाभाडे ● श्री.मनोहर आर. कोंडागुर्ले

✲ प्रकाशक ✲

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

मूल्य ₹ १००/-

वार्षिक वर्गणी ₹ ५००/-; आजीव वर्गणी ₹ ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे 21.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

ISSN No. 2394-5990

१८ स्वातंत्र्योत्तर भारतामध्ये गीताचार्य तुकारामदादा यांचे सामाजिक कार्य : एक ऐतिहासिक अध्ययन
- प्रीती ठिकरे, नंदकिशोर मने, गडचिरोली ---------------------------------- ८८

१९ आधुनिक भारतात आदिवासी महिलांचे स्थान
- डॉ.प्रमोदकुमार नंदेश्वर, रिसोड, जि.वाशिम -------------------------------- ९२

२० स्वातंत्र्योत्तर काळातील दलित आत्मकथने : समाजपरिवर्तनाचा एक दस्तऐवज
- डॉ.सतीश कामत, फोंडाघाट, सिंधुदुर्ग. -------------------------------- ९७

२१ स्वातंत्र्योत्तर काळातील नागरी इतिहासाची मांडणी आणि पुनर्मांडणी : विशेष संदर्भ पूर्व मध्यकालीन महाराष्ट्र - प्रा. लखन गौडदाब, कराड, जि.सातारा ---------------------------- १०१

२२ स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतीय साहित्य
- डॉ.उज्ज्वला सामंत, मालवण, सिंधुदुर्ग -------------------------------- १०७

२३ विसाव्या शतकातील पर्यावरण व स्त्रियांच्या चळवळी
- प्रा. अभय पाटील, कराड, जि.सातारा. ---------------------------------- ११२

२४ स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील भारतीय शिक्षणाच्या विकासाची प्रक्रिया
- डॉ.निलिमा मिरजकर, गोरेगाव, रायगड ---------------------------------- ११७

२५ शरद जोशी – भारतीय शेतकरी आंदोलनाला दिशा देणारा नेता
- पंकज घाटे, प्रा.डॉ.स्वप्ना समेळ, मुंबई ---------------------------------- १२१

२६ भारताचे परराष्ट्र धोरण आणि २०१४ नंतरचे बदलते संदर्भ
- डॉ. प्रशांत सराफ, परभणी -- १२६

२७ स्वतंत्रता प्राप्ति के पश्चात महिला सक्षमीकरण के बदलते स्वरूप
- अमिता कुमारी, वाराणसी -- १३०

२८ स्वातंत्र्योत्तर काळ आणि स्त्रिवाद
- डॉ.रवि साखरे, गोरेगाव, गोंदिया ------------------------------------ १३४

२९ आधुनिक भारतातील भूगोल विषयाच्या बदलत्या स्वरूपाचे विश्लेषणात्मक अध्ययन
- डॉ.कल्पना देशमुख, यवतमाळ. ------------------------------------ १३९

३० भारतीय हवामान बदलाचे – कारणे व उपाय
- डॉ. राजेश कांबळे, ब्रह्मपुरी, जि.चंद्रपूर ---------------------------------- १४२

३१ स्वातंत्र्योतर भारतातील कामगार विषयक धोरण
- डॉ.बी.आय.परदेशी, शिरपूर, जि.धुळे ------------------------------------ १४५

३२ स्वातंत्र्योत्तर काळातील भारतीय शिक्षण
- श्री.दिपक यादव, चिपळूण, जि.रत्नागिरी. -------------------------------- १४७

३३ स्वातंत्र्योत्तर काळातील प्रसारमाध्यमांचे पर्यटन विकासातील योगदान
- डॉ.हिरालाल पाटील, शहादा, जि.नंदुरबार ---------------------------------- १५२

३४ मान्यवर कांशीराम यांच्या विशेष संदर्भात स्वातंत्र्योत्तर काळातील दलित–बहुजन चळवळ
- डॉ.प्रविण बोरकर, उल्हासनगर, जि.ठाणे -------------------------------- १५६

३५ स्वातंत्रोत्तर भारतातील महिलांचे राजकीय सक्षमीकरण
- डॉ.लोकेशकुमार नंदेश्वर, ब्रह्मपुरी, चंद्रपूर ------------------------------ १६१

Scanned with CamScanner

ISSN No. 2394-5990

स्वातंत्र्योत्तर काळातील दलित आत्मकथने : समाजपरिवर्तनाचा एक दस्तऐवज

डॉ. सतीश नारायण कामत
कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय फोंडाघाट (सिंधुदुर्ग)
चल भाष – ९४२२१३७२५२, ईमेल – satishkamat76gmail.com

प्रस्तावना :

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या संघर्षामुळे आणि त्यांच्या क्रांतिकारी विचाराच्या प्रभावामुळे भारतीय समाजातील दलित, आदिवासी आणि भटक्या समाजाचे वैचारिक परिवर्तन होऊ लागले. परिणामी आजवर समाजव्यवस्थेने मुकी ठेवलेली ही माणसे बोलू लागली, लिहू लागली. दलितांच्या या लेखनाला 'दलित साहित्य' असे संबोध जाऊ लागले. दलित साहित्य प्रवाहामध्ये 'दलित आत्मकथन' हा एक समृद्ध साहित्य प्रकार आहे. धर्मांतराच्या महान घटनेमुळे नव्या जाणिवांची ओळख पटलेल्या आणि शिक्षणामुळे आत्मभान आलेल्या दलित तरुणांनी आपल्या व्यथा वेदनांना शब्दरूप देण्यासाठी आत्मकथने लिहिली आहेत. ही आत्मकथने व्यक्तिमनाबरोबर समाजमनाचे दर्शन घडवितात. म्हणून दलित आत्मकथनातील 'स्व' हा व्यक्तीचा प्रतीक समाजाचा द्योतक आहे असेच म्हणावे लागते. हा 'स्व' म्हणजेच आत्मकथनकर आपल्याविषयी कमी आणि आपल्या समाजाविषयी अधिक लिहितो. त्याला आपल्यापेक्षा समाजाच्या दुःखाला वाचा फोडायची असते. 'स्व'चा शोध घेत आपल्या समाजाचे स्थान शोधायचे असते. या शोधप्रक्रियेतून दलित आत्मकथने जन्मास आलेली आहेत.

दया पवार यांच्या 'बलुतं' (१९७८) पासून सुरू झालेली दलित आत्मकथनांची परंपरा आजही अखंडपणे चालू आहे. 'आठवणींचे पक्षी' (प्र. ई. सोनकांबळे), 'उपरा' (लक्ष्मण माने), 'काट्यावरची पोटं' (उत्तम बंडू तुपे), 'तराळ अंतराळ' (शंकरराव खरात), 'गबाळ' (दादासाहेब मोरे), 'गावकी' (रुस्तुम अचलखांब), 'अक्करमाशी' (शरणकुमार लिंबाळे), 'बेरड' (भीमराव गस्ती), 'आमचा बाप आम्ही' (नरेंद्र जाधव), 'उचल्या' (लक्ष्मण गायकवाड), 'मरणकळा' (जना गिन्हे), 'आदोर' (नजुबाई गावीत) ही काही सुरुवातीच्या काळात लोकप्रिय झालेली आत्मकथने आहेत. तर 'कोल्हाट्याचं पोर' (किशोर शांताबाई काळे), 'आयदान' (उर्मिला पवार), 'बिराड' (अशोक पवार), 'चोरटा' (संतोष पवार) ही अलीकडची लक्षणीय आत्मकथने आहेत. जवळपास दीडदोनशेचा आकडा पार केलेली आत्मकथने काही प्रमाणात सारखी वाटत असली तरी यातील समाजदर्शन परास्परापेक्षा वेगळे आहे. या आत्मकथनांतून आविष्कृत झालेल्या समाज, संस्कृती, देव – धर्म, उत्सव, जीवमूल्ये, रुढी – परंपरा, अज्ञान – अंधश्रद्धा, अन्याय – अत्याचार, मानवी नातेसंबंध, लोकसमजुती या घटकांद्वारे गेल्या ५०-६० वर्षात दलित समाजात घडून आलेल्या बदलाचे चित्र पाहायला मिळते.

आत्मकथनकार व त्यांच्या समाजाच्या वाट्याला आलेले जगणे मानवतेला काळीमा फासणारे आहे. हे अमानवी जीवन येथील जातीव्यवस्थेमुळे त्यांना भोगावे लागले आहे. परंतु आत्मकथनकारांनी ही व्यवस्था नाकारली आणि नरकप्राय जगण्यातून स्वतःची सुटका करून घेतली. काहींनी तर स्वतःबरोबर स्वसमाजालाही मुक्तीचा मार्ग दाखवला. त्यादृष्टीने या आत्मकथनकारांना परिवर्तनवादी सैनिक मानता येईल. डॉ. अनिल सुर्या म्हणतात, डॉ. आंबेडकरांना अपेक्षित समाजाची निर्मिती व्हावी, स्वाभिमानासह स्वातंत्र्य – समता बंधुतेसह एक व्यक्ती दुसऱ्या व्यक्तीशी मिळावी असे स्वकधनकारांचे स्वप्न आहे. भेदभाव विरहित आणि जातीविरहीत समाज निर्माण व्हावा, असे परिवर्तन स्वकथनकारांना अपेक्षित आहे. (सूर्या २००८ : २२०) हे परिवर्तन घडून यावे म्हणून आणि आपली न्याय मागणी मांडण्याचे माध्यम म्हणून दलित लेखक आत्मकथनांकडे वळलेले दिसून येतात.

समाजात परिवर्तनाचा विचार डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी रुजविला, दलितांच्या आंदोलनाला वैचारिक व संघटनात्मक कणा दिला. म्हणूनच मानवतेचे मूल्य केंद्रस्थानी ठेवून सामाजिक परिवर्तन घडविण्याचा प्रयत्न आत्मकथनकार करत आहेत. अस्मितेकरिता हे परिवर्तन घडवायचे आहे. याची जाणीव आत्मकथनकारांना असून त्यासाठीच त्यांनी या जीवघेण्या व्यवस्थेविरुद्ध संघर्ष पुकारलेला आहे. यासंदर्भात शरणकुमार लिंबाळे म्हणतात, दलित आत्मकथा गुलामीची जशी जाणीव करून देतात,

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1 Cover Page :

Sanshodhak

UGC Care Listed
ISSN No. 2394 - 5990
Year 90
March 2022
Special Edition 09

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.

2 ISSN Page

Publication : Itihasacharya V. K. Rajavade Sanshodhan Mandal, Dhule.

Edition : March 2022 (Quarterly)

Year : SAke 1944   Years Completed : 90 Editions 9

Editorial Board :
Principal Dr. Sarjerao Bharmare , Prof. Dr. Mrudula Varma , Prof. Shripad Nandedkar

Guest Editors:
Prof Dr. R. B. Mhaske , prof. Dr. Dipali Bhave, Prof. Prafulla Rajuhwade.
Publisher:
Mr. Sanjay Mundada
Working President, E. V. K. Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule - 424001.
Tel. No. (02562) 233848, 9404577020
Office Time: Morning 9.30 to1.00 Evening 4.30 to 8.00
Price Rs. 100/-
Yearly Fee: Rs. 500 , Life time Membership : Rs. 5000/- (14 Years)
Special Note: Subscription Fee of Sanshodhak Quarterly Magazine should send using cheque or draft to ' Sanshodhak Traimasik Rajavade Mandal, Dhule.)

Typesetting : Anil Sathaye, Bavdhan, Pune 21.

Maharashtra State Board of Literature and Culture has given grant for the publication of this magazine. The board and the government do not necessarily agree with the views of the writers in this magazine.

3 Content:

20. Dalit autobiographies in the post independence period: Document of social change –
Dr. Satish Kamat - 97

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

संशोधक

• वर्ष : ९० • मार्च २०२२ • पुरवणी मराठी विशेषांक ०७

स्थापना : १ जानेवारी १९२७

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

।। संशोधक ।।

पुरवणी अंक – मार्च २०२२ (त्रैमासिक)

● शके १९४४ ● वर्ष : ९० ● पुरवणी अंक : ७

संपादक मंडळ

● प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे ● प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा ● प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक :

● डॉ. प्रमोद एस. मेश्राम ● डॉ.बळवंत टी. दाभाडे ● श्री.मनोहर आर. कोंडागुर्ले

※ प्रकाशक ※

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

मूल्य ₹ १००/-

वार्षिक वर्गणी ₹ ५००/-; आजीव वर्गणी ₹ ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने 'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे 21.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

ISSN No. 2394-5990

५५ महिला सक्षमीकरणाचे बदलते स्वरुप – प्रा.उमा पाटील, पन्हाळा, जि.कोल्हापूर ---------- २४९

५६ भारतीय शेती उद्योगाचे आधुनिकीकरण – प्रा.नागोराव ताक, खालापूर, जि.रायगड --------- २५३

५७ महिला सक्षमीकरणाचे बदलते स्वरुप – डॉ.मनिषा नागपुरे, नागपूर ------------------ २५७

५८ भारतीय स्वातंत्र्यानंतरचे बदलते शैक्षणिक धोरण – प्रा.कविता मांजे, कल्याण, ठाणे -------- २६१

५९ महिलांचा उद्योजकतेमधील वाढता सहभाग व महिला सबलीकरण – प्रा.चंद्रप्रभा, नाशिक ---- २६६

६० भारताची कायदा व्यवस्था – डॉ.अरविंद पुनवटकर, सावनेर, नागपूर ----------------- २७१

६१ स्वातंत्र्योत्तर आंदोलनों के विविध परिदृश्य – डॉ.दत्तात्रय अनारसे, माढा, सोलापूर -------- २७४

६२ पंडित नेहरूंच्या काळातील आर्थिक विकासाचे चिकित्सक मूल्यमापन
– प्रा.विजय साळुंके, अमळनेर, जि.जळगाव. ------------------------------ २७७

६३ इचलकरंजीची यंत्रमाग कामगार व्यवस्था आणि बदलते स्वरूप
– श्री.कुबेर शेकाप्पा कट्टीमनी, इचलकरंजी, जि.सांगली ------------------------ २८०

६४ भारताचे अलिप्ततावादी धोरण आणि अमेरिका सहसंबंधाचा आढावा (इ.स. १९४७ ते इ.स.२०००)
– डॉ.डी.बी ताडेराव, फोंडाघाट, जि.सिंधुदुर्ग ----------------------------- २८४

६५ अ. ब. वालावलकर यांचे इतिहास संशोधनविषयक कार्य–
– डॉ.सोमनाथ कदम, कणकवली, सिंधुदुर्ग. -------------------------- २८९

६६ स्वातंत्र्योत्तर भारतीय परराष्ट्रीय धोरण – डॉ.संजय बेंद्रे, म्हसळा, जि.रायगड ------------ २९२

६७ माहितीची गरज आणि सोशल मिडिया – सौ.स्मीता पाटोळे, सातारा; डॉ.सुधीर पाटील, जळगाव २९५

६८ हवामान बदलाचा लांजा तालुक्यातील शेतीवर झालेला परिणाम
– डॉ.काशिनाथ चव्हाण, लांजा, जि.रत्नागिरी. ------------------------- ३००

६९ भारतीय स्वातंत्र्योत्तर काळातील ग्रंथालय चळवळ – डॉ.अनिता पाटील, बडनेरा --------- ३०५

७० 'गोडसे गांधी.कॉम – नाटक की रंगमंचीयता' – विजय देवकर, राजापूर, रत्नागिरी -------- ३११

७१ स्त्री सक्षमीकरणासाठी शिक्षण – डॉ.संगीता पैकेकरी, माढा, जि.सोलापूर. ------------- ३१५

७२ हिंदी उपन्यासों में चित्रित आदिवासी जीवन संघर्ष – हिरामण पवार, राजापूर, जि.रत्नागिरी --- ३१९

७३ सातारा जिल्ह्यातील शतकोत्तर ग्रंथालयाचा इतिहास – सौ.आशा जिरगे, सातारा. ---------- ३२५

७४ महाराष्ट्र शासनाच्या जलसिंचन अधिनियमांचा चिकित्सक अभ्यास
– कु. वनिता पाटील, कबनूर, कोल्हापूर ----------------------------- ३३०

७५ स्वातंत्र्योत्तर कालखंडातील दलित चळवळीतील क्रांतीनायक बॅरे.राजाभाऊ खोब्रागडे : एक ऐतिहासिक अध्ययन – डॉ.पंकज मून, वडनेर, ता.हिंगणघाट, जि.वर्धा --------------- ३३५

७६ भारतीय स्वातंत्र्यानंतरची राजकीय व साहित्यिक स्थिती – डॉ.नामदेव शिंदे, माढा, जि.सोलापूर – ३४०

७७ महिला सक्षमीकरणाचे बदलते स्वरूप – डॉ.शर्मिला घाटगे, कोल्हापूर. --------------- ३४३

७८ माहिती तंत्रज्ञानाचे मानवी समाजावर होणाऱ्या परिणामाचे अध्ययन
– प्रा. रेखा वाठ, कळंब, जि.यवतमाळ ------------------------------ ३४७

७९ स्वातंत्र्योत्तर भारतातील शिक्षण आणि कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे विचार व कार्य
– प्रा.सुमन केंद्रे, पंढरपूर, जि.कोल्हापूर, ----------------------------- ३५३

८० डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या कालखंडातील दलित चळवळीचा अभ्यास
– डॉ.अनिल टिके, फलटण, जि.सातारा. ------------------------------- ३५७

Scanned with CamScanner

भारताचे अलिप्ततावादी धोरण आणि अमेरिका सहसंबंधाचा आढावा (इ.स. १९४७ ते इ.स.२०००)

प्रा. डॉ. ताडेराव डी. बी.
इतिहास विभाग प्रमुख,
कला आणि वाणिज्य महाविद्यालय, फोंडाघाट, जि. सिंधुदुर्ग – ४१६६०१
मो.न. ९४२०१८५७७२, Email - rajtaderao@gmail.com

गोषवारा :

युनायटेड स्टेट्स ऑफ अमेरिका आणि भारत हे खरे मित्र किंवा शत्रू नाहीत. दोन्ही देशांमधील संबंधांमध्ये वारंवार चढ-उतार आले आहेत जे शीतयुद्धाच्या काळापासून आजच्या धोरणात्मक अभिसरणाच्या काळात वेगवेगळ्या मार्गांनी गेले आहे. २१ व्या शतकात भारत हे अमेरिकन भू-राजनीती आणि जागतिक धोरणांमध्ये केंद्रस्थानी आहे. कारण दोन लोकशाहींमधील वाढत्या संबंधांना २१ व्या शतकातील एक परिभाषित भागीदारी म्हणून पाहिले जाऊ शकते. कारण अमेरिकेत भारताची सॉफ्ट पॉवर वाढल्याने ही भागीदारी आणखी मजबूत झाली आहे.

शीतयुद्धाच्या काळात अमेरिकेचे मुख्य ध्येय साम्यवादास दूर ठेवणे हे होते. परंतु भारताला शीतयुद्धाच्या धोरणापासून दूर राहायचे होते. त्यामुळे भारताने कोणत्याही गटात सामील न होता आलिप्ततावादी धोरण स्वीकारले. भारताचे ही परराष्ट्र नीती अमेरिकेला आवडली नाही. त्यामुळे १९५०मध्ये अमेरिकेने पाकिस्तानला शस्त्रास्त्रे पुरवली तेव्हा दोन्ही देशांमधील संबंध ताणले गेले. परंतु अमेरिका पीएल ४८० अंतर्गत भारताला अन्नधान्य पुरवत होता. तसेच चीनच्या आक्रमणादरम्यान अमेरिकेने केलेल्या मदतीमुळे दोन्ही देशात मैत्रीचे संबंध सुधारले. पण ते अल्पायुषी ठरले. त्यानंतर बांगलादेश युद्धात अमेरिकेने पाकिस्तानला उघड पाठिंबा दिला आणि बंगालच्या उपसागरात यूएसएस एंटरप्राइज पाठवल्यामुळे दोन्ही देशातील संबंध खालच्या टप्प्यावर पोहोचले. परंतु जेव्हा अमेरिकेने १९९९मध्ये नियंत्रण रेषेवरून आपले सैन्य मागे घेण्यासाठी पाकिस्तानवर दबाव आणला आणि भारताला अण्वस्त्रे असलेला जबाबदार देश मानले.

१. प्रास्ताविक :

दुसऱ्या महायुद्धानंतर युनायटेड स्टेट्स ऑफ अमेरिका आणि सोव्हिएत रशिया ही दोन राष्ट्रे जागतिक महासत्ता म्हणून उदयास आली. अमेरिकेने लोकशाही व भांडवलशाही अर्थव्यवस्थेचे समर्थन केले तर सोव्हिएत रशियाने साम्यवादी विचारसरणीचा पुरस्कार केला. या दोन्ही महासत्ता परस्पर विरोधी विचाराच्या होत्या. विशेष म्हणजे ही दोन्ही राष्ट्रे लष्करी आणि आर्थिक दृष्ट्या इतकी शक्तिशाली होती की, ते जगाच्या कोणत्याही कोपऱ्यात आपली शक्ती प्रक्षेपित करू शकत होते. या वैचारिक आधारावर नवीन स्वतंत्र झालेल्या परंतु अविकसीत असलेल्या राष्ट्रांना या दोन्ही शक्तिनी आपापल्या गटात सामील करून घेण्यास सुरूवात केली. परंतु नवोदित स्वतंत्र भारताला अशा गटात सामील होऊन आपले अस्तित्व गमावण्याची इच्छा नव्हती. दुसरे म्हणजे कोणत्याही एका गटात सामील झाले म्हणजे दुसऱ्या शक्तिशी काही कारण नसताना शत्रुत्व पत्करण्यासारखे होते.[1] अशा द्विधास्थितीत भारताने कोणत्याही महासत्तेत सहभागी न होता स्वतंत्र अलिप्ततावादी धोरणाचा स्वीकार केला.

भारताने स्वीकारलेले अलिप्ततेचे धोरण हे नवोदित राष्ट्रांना सुद्धा उपयुक्त वाटले. कारण या धोरणामुळे नवोदित स्वतंत्र होणाऱ्या देशांना या दोन्ही शक्तिपासून स्वतंत्र राहून त्यांची मैत्री व सहकार्य प्राप्त करता येणार होते. भारताच्या अलिप्ततेच्या धोरणामुळे कोणत्याही गटाच्या दबावाखाली न राहता राष्ट्रविकासासाठी कोणत्याही राष्ट्राकडून तांत्रिक आणि आर्थिक मदत घेणे सोपे झाले. भारताने रशिया आणि अमेरिका या राष्ट्राकडून तसेच त्यांच्या प्रभावाखाली असलेल्या विविध राष्ट्रांकडून आर्थिक आणि तांत्रिक मदत घेतली. परंतु आपल्या मूलभूत अशा अलिप्ततेच्या धोरणात कोणत्याही प्रकारची तडजोड केली नाही किंवा त्यात परिवर्तन ही केले नाही. एवढेच नव्हे तर आर्थिक सहाय्य करणाऱ्या राष्ट्रांनी जर काही प्रतिबंध लावण्याचा प्रयत्न केला तर त्या राष्ट्राकडून मिळणारी मदतच भारताने नाकारली.

२. उद्देश :

१. शीतयुद्धाच्या काळात भारत-अमेरिका संबंधांमध्ये निर्माण झालेल्या समस्याचा शोध घेणे.
२. समकालीन घडामोडींच्या संदर्भात भारताचे अलिप्ततावादी

संशोधक

UGC CARE LISTED
ISSN No.2394-5990

● वर्ष : ९० ● मार्च २०२२ ● पुरवणी मराठी विशेषांक ०७

इतिहासाचार्य वि. का.राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे

Scanned with CamScanner

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक – मार्च २०२२ (त्रैमासिक)

● शके १९४४ ● वर्ष : ९० ● पुरवणीअंक : ७

संपादक मंडळ

● प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे ● प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा ● प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक :

● डॉ. प्रमोद एस. मेश्राम ● डॉ.बळवंत टी. दाभाडे ● श्री.मनोहर आर. कोंडागुर्ले

※ प्रकाशक ※

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.

दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

मूल्य ₹ १००/-

वार्षिक वर्गणी ₹ ५००/-; आजीव वर्गणी ₹ ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने 'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे 21.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

Scanned with CamScanner

८१ आधुनिक ग्रामीण महाराष्ट्रातील सामाजिक संबंध आणि वतनदारी व्यवस्था
- डॉ.संतोष सुरडकर, गडचिरोली -- ३६२
८२ रानडेंचा सुधारणावाद आणि भक्ती चळवळीविषयीचे चिंतन
- डॉ.संतोष सुरडकर, गडचिरोली -- ३६७
८३ Educational & Social Reforms In India During British Period
- Dr.Sudhakar Lahupachang, Kalamboli, New Mumbai ---------------- ३७१
८४ Revisiting Quit India Movement: A Case Study on Northeastern region of Maharashtra - Dr. Prakash Masram, Mumbai ---------------- ३७४
८५ Study of Post-Independence Indian Libraries: A Special Reference to Academic Libraries -Manohar Kondagurle, Dr.Rashid Khatik ---------------- ३७९
८६ Collection Development Practices for e-Resources: A Survey of Academic Law Libraries affiliated to Savitribai Phule Pune University Pune
- Madhukar Togam, Dr.Deelip Mestri, Panvel, Navi Mumbai ---------------- ३८४
८७ The Role of Translation in Post-Independence Era: English Translations of Dalit Literature in India -Dr. Dharampal Fulzele, Brahmapuri, Chandrapur ------ ३९०
८८ Folklore's Editor Sankar Sen Gupta's Three Decade Devotion to Bring Cultural Enhancement after Independence
- Dr.Neeta Khandpekar, Kalina, Santakruz, Mumbai ---------------- ३९६
८९ Changing Educational Policy after Indian Independence
- Prof. Shital Barge, Rajapur, Ratnagiri. ---------------- ४०४
९० POST-INDEPENDENCE TOURISM POLICY: GEOGRAPHICAL ANALYSIS
-Dr. Rajaram Patil, Phondaghat, Dist.Sindhudurg. ---------------- ४०७
९१ Nation, Nationalism, Minorities in M. J. Akbar's Blood Brothers
- Ashutosh Popate, Chimur, Chandrapur ---------------- ४११
९२ A study on Irrigation Development for agriculture Development in Kolhapur District (Maharashtra) - Mr.Sohel Mujawar, Dr.S.M.Bhosale, Kolhapur ------- ४१५
९३ Reflection of 21st century woman: A Critical Analysis of Baby Halder's "Life Less Ordinary" - Rashmi Purke, Uran, Navi Mumbai ---------------- ४२३
९४ Industrial Policy of Maharashtra 2019: A Study
- Saddamso Pirjade, Sarud, Kolhapur ४ ---------------- ४२७
९५ Depiction of Sociocultural Realities in the Novels of J. M. Coetzee
- Mr.Anup Atram, Dr.Sandeep Joshi, Morshi, Amravati ---------------- ४३२
९६ Cyber Security and Cyber Crime Awareness Need of Time: A Critical Analysis
- Nandini Gaikwad, Pooja Thakur, Nitin Sasane, Ravindra Morbeka, Sanjay Gaikwad, Panvel, Navi Mumbai ---------------- ४३६
९७ Women's Economic Empowerment in India After Independence
- Neha Singh, Dr.Vishnu Fulzele, Ulhasnagar, Thane ---------------- ४४१
९८ District Central Co-operative Bank : An Overview
- Prof. Rupali Dikonda, Mhada, Solapur ---------------- ४४५
९९ Revisiting India's Policy towards her Diaspora Since Independence
-Dr. Karmveer Singh, Jaipur ---------------- ४५०

संशोधक ISSN No. 2394-5990

POST-INDEPENDENCE TOURISM POLICY: GEOGRAPHICAL ANALYSIS

Dr.Rajaram Patil,
Head Department of Geography,
Arts and Commerce College, Phondaghat, District: Sindhudurg, Maharashtra.
Affiliated to University of Mumbai.
Email- drrajaram75@gmail.com. Mob. 9421148078

Abstract :

Tourism is the curiosity and modern economic activity of human life. Tourism in India is already diverse. So many cultures developed in India. The natural resources of India were the mainstay of tourism industry. Due to the natural diversity in India, tourism is backbone of Indian Economy. In the pre-independence period, many places were known for their cool air, historical architecture, forts, beaches, reserved forests, mountain valleys, desert areas, snow-capped peaks. After independence, investment and development of all public sectors started as planned. A network of roads, railways and airways developed. Indian Tourism Development Corporation (ITDC) was established. Tourism information became available to all through various mediums. The number of tourists for tourism is increasing in various states of India. This research analyzes the changes that have taken place in the tourism activity since independence as well as various tourism sectors. Due to the importance of tourism industry in India, it is becoming useful for generating employment. It accounts for one-third of the foreign exchange earnings of India and also gainfully employs the highest number of people compared to other sectors.

Keywords : tourism industry, heritage site, tourist flow, natural resources.

Introduction :

India has a great source of attraction to the world from Ancient time. Tourism is tertiary activity in the world. Indian tourism industry is one of the fastest growing industries in Asian continent and tourism industry contributes 6.23 % GDP. The total employment in tourism sector are 8.78 % engaged in India. Tourism industry has consisting 11% of world's Gross Product and world's revenue from tourism has also increased tremendously in last 25 years. (WTO-2007). India is known as the leading and developing country in Asia in tourism sector. As compare to the worlds culture, India has great and oldest culture. India's geographical personality is very conducive to tourism. India has an empire of biodiversity. Tourism is essentially a geographical phenomenon, regarding the transfer of people and services through space and time. Tourism today has become an important segment of Indian economy contributing substantially to sustainable development of the country. November to March is the best time for tourists from temperate and cold regions to visit India. Tourism is defined as travel for leisure, pleasure, recreation and business purposes (WTO). Tourism industry depends upon natural resources of particular region. This industry is now a days increasing in India and abroad. There are all types of tourism patches in Indian states.

Objectives :

1) To study the historical background of post-independence tourism activity in India.
2) To review the post-independence tourism development in India.

Research Methodology :

While preparing this research paper, information has been obtained from primary and secondary data. The data are also supplemented by some published and unpublished sources. Collected data from Books, Journals, and reports of ministry of tourism, government of India, Reports and Internet were analyzed.

Study Region :

India is rich in cultural diversity and biodiversity Cultural diversity is unparalleled in India. There is

Scanned with CamScanner

20-21

ISSN 2229-4406

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

UNIVERSAL
RESEARCH ANALYSIS

EDITOR IN CHIEF
Dr. BALAJI KAMBLE

Scanned with CamScanner

डॉ. रघु सलोने

IMPACT FACTOR 6.10

ISSN 2229-4406

UGC Approved International Registered & Recognized Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS

URA

UGC APPROVED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue - XXI, Vol. IV
Year - XI (Half Yearly)
Sept. 2020 To Feb. 2021

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 -241913
9423346913 / 9503814000
9637935252 / 7276301000

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Publisher :
Jyotichandra Publication
Latur, Dist. Latur - 413531. (MS)

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Professor & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya,
Latur, Dist. Latur(M.S.)India.

EXECUTIVE EDITORS

Dr. E. Siva Nagi Reddy
Director, National Institue of Hospitality & Tourism Management,
Hyderabad (A.P.)

Dr. D. Raja Reddy
Chairman, International Neuro Surjery Association,
Banjara Hill, Hayderabad (A.P.)

Dr. Rajendra R. Gavhale
Head, Dept. of Economics,
G. S. Mahavidyalaya,
Khamgaon, Dist. Buldhana

Dr. Nilam Chhangani
Head, Dept. of Economics,
SKNG Mahavidyalaya
Karanja Lad, Dist. Washim (M.S.)

Dr. Yu Takamine
Professor, Fafulty of Law & Letters,
University of Ryukyas,
Okinawa, (Japan).

Dr. A. H. Jamadar
Chairman, BOS Hindi,SRTMUN &
Head, Dept. of Hindi, BKD College,Chakur, Dist. Latur (M.S.)

Dr. Shaikh Moinoddin G.
Dept. of Commerce,
Lal Bahadur Shastri College,
Dharmabad, Dist. Nanded(M. S.)

Scott A. Venezia
Director, School of Business,
Ensenada Campus,
California, (U.S.A.)

DEPUTY-EDITOR

Dr. N. G. Mali
Head, Dept. of Geography,
M. B. College,
Latur,Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Babasaheb M. Gore
Principal,
Smt. S.D.D.M.College
Latur, Dist. Latur (M.S.)

CO-EDITORS

Dr. V.J. Vilegave
Head, Dept. of P.A.,
Shri. Guru Buddhiswami College,
Purna, Dist. Parbhani (M.S.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History
Shivjagruti College, Nalegaon,
Dist. Latur. (M.S.)

Dr. S. B. Wadekar
Dept. of Dairy Science,
Adarsh College,
Hingoli, Dist. Hingoli.(M.S.)

Dr. Shivanand M. Giri
Dept. of Marathi,
Bhai Kishanrao Deshmukh College,
Chakur Dist. Latur.(M.S.)

Scanned with CamScanner

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Growth and Development of non-Banking Financial Companies in India **Dr. Balaji A. Survase**	1
2	Nature Trail Mapping and its 3D Visualization **Nagesh Mane**	11
3	Participation of women in skill development and vocational education **Dr. Savita Sangwan, Dr. Nidhi Vats**	17
4	Industry-Institute Linkage **N. D. Korpe**	24
5	A comparative study of Cardiovascular Endurance between government and Private High School Girls of Bagalakot District **Mahadevi.S.Injangerei**	27
6	Dynamics of Indian Federalism **Mohd Yasin Wani, Ashfaq Hamid Dar**	31
7	मैत्रेयी पुष्पा के साहित्य में चित्रित ग्रामीण समाज एवं संस्कृति **डॉ. गोपाळ शंकरराव भोसले**	42
8	उत्तर भारतीय संगीत के कतिपय समान स्वर वाले रागों के स्वरुप निर्धारण में रागांग की भूमिका : एक अध्ययन **दयाशंकर**	48
9	आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धेत विद्यार्थीनींचा सहभाग व पालकाची अभिवृत्ती **ए. ए. माजीद ए. रशिद**	53
10	महिला आरक्षण व महिला नेतृत्व **राजेश कचरु गायकवाड**	57

Scanned with CamScanner

1

Growth and Development of non-Banking Financial Companies in India

Dr. Balaji A. Survase
Head, Dept. of Economics,
Arts and Commerce College,
Phondaghat, Dist. Sindudurg

Research Paper - Computer Science

ABSTRACT

It is accepted by everyone that NBFCs have been playing an important role in channelizing the scarce financial resources in capital formation. NBFCs have been supplementing the role of the organised banking sector by bridging the credit gaps, i.e., in meeting the increasing financial needs of the corporate sector, delivering credit to the unorganized sector and to small local borrowers. NBFCs have enjoyed a more flexible structure than banks in the organised sector. From time to time, the Central Government as well as Reserve Bank of India have been working towards regulation of these NBFCs. The Department of Non- Banking Supervision of RBI has been indulged in these activities of regulating as well as supervising the NBFCs.The contribution made by these NBFCs in the economic growth as well as in meeting the credit needs of the economy is needed to be appreciated and there is also a need to keep an eye on their functioning as some of these NBFCs have looted people's money who were innocent investors to them.The present paper "Growth and Development of Non-Banking Financial Companies in India" have given focus on areas like defining the term NBFCs, evolution, growth and development of NBFCs, regulatory authorities and supervision of NBFCs. The paper is an attempt to analyse evolution, growth and development of Non-Banking Financial Companies in India.

Keywords : Non-Banking Financial Companies, Organised Banking Sector, Financial Institutions, Financial Supermarkets, Reserve Bank of India, Supervision

Scanned with CamScanner

ISSN 2231-6671

International Registered and Recognized
Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

Hi-TECH RESEARCH ANALYSIS

Hi-Tech Research Analysis

EDITOR IN CHIEF
DR. BALAJI KAMBLE

Scanned with CamScanner

IMPACT FACTOR 6.05

डॉ. रघुनाथ

ISSN 2231- 6671

International Registered & Recognized

Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

HI-TECH
RESEARCH ANALYSIS

UGC APPROVED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XXI, Vol. - VI
Year - XI, (Half Yearly)
Aug. 2020 To Jan. 2021

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 - 241913
09423346913 / 09503814000
07276305000 / 09637935252

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published by :
JYOTICHANDRA PUBLICATION
Latur, Dist. Latur - 413531 (M.S.)India

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya,
Latur, Dist. Latur.(M.S.) (Mob. 09423346913)

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Sunanda Rodge
Principal
Govt. B.Ed. College,
Nanded, Dist. Nanded (M.S)

Scott. A. Venezia
Director, School of Business,
Ensenada Campus,
California, (U.S.A.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur.(M.S.)

Bhujang R. Bobade
Director Manuscript Dept.,
D. A. & C. Research Institute,

Dr. Dileep S. Arjune
Professor & Head, Dept. of Economics
J. E. S. College,
Jalna, Dist. Jalna(M.S.)

Dr. U. Takataka Mine
Tokiyo (Japan)

Dr. Babasaheb M. Gore
Dean- Faculty of Education & M.C.
Member,S.R.T.M.U, Nanded.(M.S.)

Dr. Nilam Chhanghani
Dept. of Economics,
KNG Mahavidyalaya
Karanja Lad, Dist. Washim (M.S.)

DEPUTY-EDITOR

Dr. G. V. Menkudale
Dept. of Dairy Science,
Mahatma Basweshwar College,
Latur, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. C.J. Kadam
Head, Dept. of Physics,
Maharashtra Mahavidyalaya,
Nilanga, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Balaji S. Bhure
Dept. of Hindi,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Bharat S. Handibag
Dean, Faculty of Arts,
Dr. B.A.M.U. Aurangabad(M.S).

Dr. S.B. Wadekar
Dept. of Dairy Science,
Adarsh College,
Hingoli, Dist. Hingoli.(M.S.)

Dr. Shivaji Vaidya
Dept. of Hindi,
B. Raghunath College,
Parbhani , Dist. Parbhani.(M.S.)

CO-EDITORS

Dr. R.N. Salve
Head, Dept. of Sociology,
Shivaji University,
Kolhapur, Dist. Kolhapur.(M.S.)

Ghansham S. Baviskar
Dept. of English,
RNC & NSC College,
Nasik, Dist. Nasik.(M.S.)

Dr. Kailash Tombare
Head, Dept. of Economics,
Devgiri Mahavidyalaya,
Aurangabad.(M.S.)

Dr. Kailash R. Nagulkar
Head, Dept. of History,
Gulab Nabi Azad College,
Barshi Takli, Dist. Akola.(M.S.)

Scanned with CamScanner

IMPACT FACTOR
6.05
ISSN 2231- 6671
Aug. 2020 To Jan. 2021

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Role of FDI in Banking in Generating Wealth to Indian Economy **Dr. Balaji A. Surwase**	1
2	Women Empowerment **Arun Kale**	7
3	Literacy Scenario in Maharashtra : A Geographical Analysis **Santosh Kamble**	11
4	LIS Education in India : Sepcial Reference to Distance Education Mode and Major Challenges **R. R. Bhise**	18
5	Best Practices in Librarianship and Marketing of Library and Information **Dr. Ekata Menkudale**	28
6	Thin Film Deposition Processes **Dr. S. D. Misal**	33
7	कालीदासाच्या साहित्यातील स्त्री पात्रे **सागर शेषेराव गवई**	44
8	व्यंकटेश माडगुळकरांच्या कथेतील व्यक्तिचित्रे **डॉ. पंडीत राठोड**	49
9	अण्णाभाऊ साठे यांच्या साहित्यातील बंडखोर स्त्री नायिका **डॉ. शंकर गड्डमवार**	54
10	क्रीडा शिक्षकाचे सामाजिक योगदान : एक चिकीत्सक अभ्यास **ए. ए. माजीद ए. रशिद**	59

Scanned with CamScanner

Issue - XXI, Vol. VI
HI-TECH RESEARCH ANALYSIS
IMPACT FACTOR 6.05
ISSN 2231-6071
Aug. 2020 To Jan. 2021

1

Role of FDI in Banking in Generating Wealth to Indian Economy

Dr. Balaji A. Surwase
Head, Dept. of Economics,
Arts and Commerce College,
Phondaghat, Dist. Sindudurg

Research Paper - Economics

ABSTRACT

Indian banking sector has created golden path in the development of Indian economy and in generating wealth to the economy. In 1998 when US economy got into trouble, the financial sector of India got affected but the only sector which has maintained its growth is Indian Banking system. This paper discuss about the history of banking system, necessity of FDI in banking system, guidelines for FDI and also shows the statistics of FDI in Indian banking sector.

KEY WORDS : FDI, RBI, NBFC, SBI, FII, WOS

Introduction

The banking system in India is significantly different from that of other Asian nations because of the country's unique geographic, social, and economic characteristics. India has a large population and land size, a diverse culture, and extreme disparities in income, which are marked among its regions. There are high levels of illiteracy among a large percentage of its population but, at the same time, the country has a large reservoir of managerial and technologically advanced talents. Between about 30 and 35 per cent of the population resides in metro and urban cities and the rest is spread in several semi-urban and rural centres. The country's economic policy framework combines

Scanned with CamScanner

Peer reviewed Journal Impact Factor: 7.265 ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred Journal

April-2021 Volume-11 Issue-9

Recent Trends in Social Sciences

Chief Editor
Dr. R. V. Bhole
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.)

Guest Editor
Dr. R. B. Chougule
I/C Principal,
Kankavli College, Kankavli,
(Maharashtra)

Executive Editors
Dr. S. N. Patil
Dr. R. A. Mumbarkar
Mr. Y. V. Mahalinge

Co- Editors
Dr. S. D. Kadam
Lt. (Dr.) B. L. Rathod
Mr.T.N.Jaykar

Address
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

Scanned with CamScanner

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal

April-2021 Volume-11 Issue-9

On

Recent Trends in Social Sciences

Chief Editor
Dr. R. V. Bhole
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

Guest Editor
Dr. R. B. Chougule
I/C Principal,
Kankavli College, Kankavli, (Maharashtra)

Executive Editors
Dr. S. N. Patil
Dr. R. A. Mumbarkar
Mr. Y. V. Mahalinge

Co- Editors
Dr. S. D. Kadam
Lt. (Dr.) B. L. Rathod
Mr.T.N.Jaykar

Editorial Board

Dr. A. K. Farakate	*Dr.B.G.Gawade*	*Dr. S. T. Disale*
Mr. S. B. Patil	*Mr. S. S. Rane*	*Dr. M. P. Chavan*
Mr. G. A. Tekale	*Mr. S. M. Sonawane*	*Mrs. V. V. Rasam*
Mr. S. R. Darpe	*Mr. V. P. Ilkar*	*Mr. A. M. Umrikar*

Published by- Principal, Kankavli College, Kankavli (Maharashtra)

The Editors shall not be responsible for originality and thought expressed in the papers. The author shall be solely held responsible for the originality and thoughts expressed in their papers.

© All rights reserved with the Editors

Scanned with CamScanner

28	QR Code Technology in Academic Libraries: Local to Global **Mrs. Pritam Vikas Maral, Dr. S. B. Telke**	95-98
29	Agripreneurship: An Introduction on Employment Generation through Agricultural Entrepreneurship **Prof. Gaikwad D. S.**	99-102
30	A Rediscovery of Harpullia arborea (Blanco) Redlk. from Konkan and a New Record for Sindhudurg District. **Dr. Balkrishna Ganpat Gavade**	103-104
31	Population Growth of Scheduled Caste in Sindhudurg District **Kamlesh R Kamble**	105-106
32	SWOT Analysis and Academic Libraries: Current perspective **Mrs. Raykar Durga Dr. Sontakke Shivaji**	107-111
33	Lessons From Covid-19 Pandemic And Its Impact on Human Life **Prof..Mohammed Nawaz, Dr. S. N. Venkatesh**	112-114
34	Spatio-Temporal Analysis of Development of Ghulewadi Towns in Ahmednagar District Using Remote Sensing and GIS Techniques **Dr. Dilip G. Mane, Mr. Thigale Sushil Deepak**	115-117
35	A Historical Study of Mahishasur Mardini at Pendur in Malvan Taluka **Dr. Maroti Poma Chavan**	118-121
36	The 'Gully-nization' in Indian Desi Rap Videos The usage of 'Gully' in the rap video of Indian Desi Rapper after the release of "Mere Gully Mein" rap song. **Dr. Yatindra Ingle**	122-126
37	Economic Development in India: A Review **Dr. S. G. Gavade**	127-130
38	The Unutilized Front- A Case Study of Chapatali Village- Alipurduar, West Bengal **Arunima Bhattacharya**	131-133
39	Study of Butterfly Diversity of Belapur Forest, Cbd-Belapur, Thane, Maharashtra, India. **Utkarsha Chavan, Umesh Avadootha, Sudhir Metkari and Sana Khan**	134-139
40	Women Empowerment in India: Issues and Challenges **Dr. Sarala A. Arbole**	140-143
41	Issues and Challenges for Management: in the Context of Employee in Bihar State Power Holding Company Limited **Ritu Prasad**	144-145
42	Social Accouting : A Coming of Age **Shaikh Sabiha Khatoon Akhtar, Dr. Kadrekar Prakash**	146-148
43	Potable of Cold Spring: A Case Study of Taked (Igatpuri) **Dr. Ganesh M. Gangurde, Dr. Ravindra S. Deore**	149-151
44	A Spatio-Temporal Analysis of Fertiliser Consumption in Kolhapur District (Maharashtra) (1990-91 and 2019-20) **Mr. Tejas Jaykar, Dr. S. D. Shine, Dr. S. N. Patil**	152-154
45	Multiculturalism in Chetan Bhagat's 2 States: The Story of My Marriage **Mr. Nagesh Sambhaji Gaikwad**	155-156
46	The Role of Krantiguru Lahuji Salve in the Education of Untouchable Societies ***Dr. Raj Bhujangrao Taderao***	157-159
47	Postmodern Feminism in Sudha Murthy's Gently Falls the Bukula **Prof. Santosh M. Akhade**	160-161
48	Voice of Resistance: A Study of Kamala Das' Selected Poems **Mr. Vijay Prakash Ilkar**	162-164
49	Women Entrepreneurship in India: Problems and Perspectives **Dr. Agnes John Kharat**	165-168
50	Role of Financial Market in Globle Economy **Prof. Miss Manisha Shivaji Sawant**	169-171
51	Nalanda University: An ideal International University of ancient world **N. R. Hedulkar**	172-174
52	'Need For Special Tourism Zone' -With Reference To Konkan Region of Maharashtra **Dr. Kuntewad Datta U.**	175-177
53	Growth and Changing Land-Use Pattern In In Uran, Taluka of Raigad District **Mrs. Aupama Rajkumar Kamble**	178-181
54	The Physico Chemistry and Bacterial Diversity of Meteoritic Crater of Lonar Lake Water **Arwind M. Umrikar**	182-184
55	Empirical Study of Tourism Potential in Akole Tahsil of Ahmednagar District, Maharashtra ***Rajendra S. Pawar***	185-187
56	Syncretism and Inter-Culturalism: Hindu Elements in Christian Traditions of Goa **Dr. Varsha V. Kamat**	188-191
57	Modern Trends in Islamic Studies as an Academic Discipline **Dr. A. K. Ampotti, Dr. Hassan J, Dr. Manu T**	192-193

Scanned with CamScanner

The Role of Krantiguru Lahuji Salve in the Education of Untouchable Societies

Dr. Raj Bhujangrao Taderao
Department of History Arts & Commerce College, Phondaghat Dist. Sindhudurg-416601

The 19th century is considered to be the century of social and religious reforms in the history of India. Especially due to the British policy, reformist ideas were emerging in the youth of Maharashtra. The board of social reformers that was formed to carry out these reforms in the Pune area. In it, Lahuji Salve has to be mentioned first. Because in Indian society, untouchables and women were forbidden to get education. As a result, the condition of both women and the untouchables was deplorable. The condition of women, especially in the untouchable society, was one of slavery. But during the British rule, the doors of education were opened for the lower castes and the untouchables, which helped in the social expansion of education. But according to the infiltration theory put forward by the British, education was limited to the upper castes without reaching the general public. During this time some Christian missionaries taught. But this education did not reach the lower castes and untouchables. At this time, for the first time, Mahatma Jotirao Phule gave priority to the education of girls. Lahuji Salve also plays an important role in this work.

The British rule in India had brought about a lot of changes. In such a situation, Lahuji Salve had taken up the cause of education for the overall development of Indian women and untouchables. But they were finding it difficult to do so. At that time, Jotirao Phule was the only option in front of Lahuji Salve. Because Jotirao Phule, a well-educated and progressive thinker, was taking lessons in wrestling and military education under the tutelage of Lahuji Salve.[1] On this occasion, Lahuji Salve told Jotirao Phule that due to lack of education in Indian women and untouchable society, ignorance and superstition are deeply ingrained. So education is the only way to get rid of this ignorance. ' So we should take the initiative for this workThus Lahuji Salve not only inspired Jotirao Phule for women's education but promised to co-operate with all of them and similarly traveled all over Pune and helped Jotirao Phule to set up schools for women's education in the early days.

Mahatma Jotirao Phule started a girl's school in August, 1948 at Tatya Bhide's mansion in Pune. This is the first school set up by a native for the education of a girl. The school started with the admission of four Brahmins and two Bahujan girls. For this, Lahuji Salve, Sadashivrao Gowande and Sakharam Paranjape were instrumental. Later, Lahuji Salve drew Jotirao Phule's attention to the education of the untouchable community. Accordingly, a school for untouchable boys and girls was established in 1852. Education is very important for the overall development of untouchable brothers like Indian women. Lahuji Salve was aware of this. Therefore, he drew Jotirao Phule's attention to the education of the untouchables and strongly supported his educational work.[2]

Untouchables should have the right to education. For this, Lahuji Salve encouraged Mahatma Jotirao Phule and brought educational awareness in the untouchable society. Became a broadcaster of the school of untouchability founded by Jotirao Phule, he promoted women's education. Similarly, there was a question of space for an untouchable school. At this time, Lahuji Salve took the initiative by giving space for the first school in his training in Pune. Therefore, for the first few days, the school of untouchables was filled with the training of Lahuji Salve. Some hardworking people in Pune had opposed the educational and social work of Jotirao Phule. At this time, Lahuji Salve took the news of the educational opponents and also encouraged the teachers of Jotirao Phule's school for educational work. Collected donations to get financial help for the school established by Jotirao Phule.[3] Adult education was started by starting night school in his training so that untouchable brothers could learn the alphabet. At this time, teachers in the upper caste community were indifferent about teaching untouchables. Because the pressure of Karmat Sanatani people in Pune had increased on him. At this time, Jotirao Phule, in collaboration with Lahuji Salve, took up the responsibility of educating untouchable boys and girls. Lahuji Salve's contribution was significant. Ganu Shivji Mang & Dhuraji Appaji Chambhar Lahuji disciple who took adult education in this traning with his help was responsible for educating Untouchable boys and girls of Lahuji Salve.

The untouchable humanity was on the verge of death due to the oppression of eternity. The self-esteem required for one's own upliftment was not alive in the untouchable society. It is not our destiny to live and get education due to the prevailing norms, due to the intense racist violence of the upper castes and the crazy understanding of pre-existing sins and virtues. With such a feeling, there was a terrible depression in the untouchable society at that time. But due to the egalitarian role of the British and the abolition of untouchability by Lahuji Salve and Jotirao Phule, the untouchables began to understand the importance of education. How

Scanned with CamScanner

Peer reviewed Journal Impact Factor: 7.265 ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred Journal

April-2021 Volume-11 Issue-9

Recent Trends in Social Sciences

Chief Editor
Dr. R. V. Bhole
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.)

Guest Editor
Dr. R. B. Chougule
I/C Principal,
Kankavli College, Kankavli,
(Maharashtra)

Executive Editors
Dr. S. N. Patil
Dr. R. A. Mumbarkar
Mr. Y. Y. Mahalinge

Co-Editors
Dr. S. D. Kadam
Lt. (Dr.) B. L. Rathod
Mr. T. N. Jaykar

Address
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

Scanned with CamScanner

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal

April-2021 Volume-11 Issue-9

On

Recent Trends in Social Sciences

Chief Editor
Dr. R. V. Bhole
'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

Guest Editor
Dr. R. B. Chougule
I/C Principal,
Kankavli College, Kankavli, (Maharashtra)

Executive Editors
Dr. S. N. Patil
Dr. R. A. Mumbarkar
Mr. Y. V. Mahalinge

Co- Editors
Dr. S. D. Kadam
Lt. (Dr.) B. L. Rathod
Mr.T.N.Jaykar

Editorial Board

Dr. A. K. Farakate | *Dr.B.G.Gawade* | *Dr. S. T. Disale*
Mr. S. B. Patil | *Mr. S. S. Rane* | *Dr. M. P. Chavan*
Mr. G. A. Tekale | *Mr. S. M. Sonawane* | *Mrs. V. V. Rasam*
Mr. S. R. Darpe | *Mr. V. P. Ilkar* | *Mr. A. M. Umrikar*

Published by- Principal, Kankavli College, Kankavli (Maharashtra)

The Editors shall not be responsible for originality and thought expressed in the papers. The author shall be solely held responsible for the originality and thoughts expressed in their papers.

© All rights reserved with the Editors

Scanned with CamScanner

28	QR Code Technology in Academic Libraries: Local to Global **Mrs. Pritam Vikas Maral, Dr. S. B. Telke**	95-98
29	Agripreneurship: An Introduction on Employment Generation through Agricultural Entrepreneurship **Prof. Gaikwad D. S.**	99-102
30	A Rediscovery of Harpullia arborea (Blanco) Redlk. from Konkan and a New Record for Sindhudurg District. **Dr. Balkrishna Ganpat Gavade**	103-104
31	Population Growth of Scheduled Caste in Sindhudurg District **Kamlesh R Kamble**	105-106
32	SWOT Analysis and Academic Libraries: Current perspective **Mrs. Raykar Durga Dr. Sontakke Shivaji**	107-111
33	Lessons From Covid-19 Pandemic And Its Impact on Human Life **Prof..Mohammed Nawaz, Dr. S. N. Venkatesh**	112-114
34	Spatio-Temporal Analysis of Development of Ghulewadi Towns in Ahmednagar District Using Remote Sensing and GIS Techniques **Dr. Dilip G. Mane, Mr. Thigale Sushil Deepak**	115-117
35	A Historical Study of Mahishasur Mardini at Pendur in Malvan Taluka **Dr. Maroti Poma Chavan**	118-121
36	The 'Gully-nization' in Indian Desi Rap Videos The usage of 'Gully' in the rap video of Indian Desi Rapper after the release of "Mere Gully Mein" rap song. **Dr. Yatindra Ingle**	122-126
37	Economic Development in India: A Review **Dr. S. G. Gavade**	127-130
38	The Unutilized Front- A Case Study of Chapatali Village- Alipurduar, West Bengal **Arunima Bhattacharya**	131-133
39	Study of Butterfly Diversity of Belapur Forest, Cbd-Belapur, Thane, Maharashtra, India. **Utkarsha Chavan, Umesh Avadootha, Sudhir Metkari and Sana Khan**	134-139
40	Women Empowerment in India: Issues and Challenges **Dr. Sarala A. Arbole**	140-143
41	Issues and Challenges for Management: in the Context of Employee in Bihar State Power Holding Company Limited **Ritu Prasad**	144-145
42	Social Accouting : A Coming of Age **Shaikh Sabiha Khatoon Akhtar, Dr. Kadrekar Prakash**	146-148
43	Potable of Cold Spring: A Case Study of Taked (Igatpuri) **Dr. Ganesh M. Gangurde, Dr. Ravindra S. Deore**	149-151
44	A Spatio-Temporal Analysis of Fertiliser Consumption in Kolhapur District (Maharashtra) (1990-91 and 2019-20) **Mr. Tejas Jaykar, Dr. S. D. Shine, Dr. S. N. Patil**	152-154
45	Multiculturalism in Chetan Bhagat's 2 States: The Story of My Marriage **Mr. Nagesh Sambhaji Gaikwad**	155-156
46	The Role of Krantiguru Lahuji Salve in the Education of Untouchable Societies ***Dr. Raj Bhujangrao Taderao***	157-159
47	Postmodern Feminism in Sudha Murthy's Gently Falls the Bukula **Prof. Santosh M. Akhade**	160-161
48	Voice of Resistance: A Study of Kamala Das' Selected Poems **Mr. Vijay Prakash Ilkar**	162-164
49	Women Entrepreneurship in India: Problems and Perspectives **Dr. Agnes John Kharat**	165-168
50	Role of Financial Market in Globle Economy **Prof. Miss Manisha Shivaji Sawant**	169-171
51	Nalanda University: An ideal International University of ancient world **N. R. Hedulkar**	172-174
52	'Need For Special Tourism Zone' -With Reference To Konkan Region of Maharashtra **Dr. Kuntewad Datta U.**	175-177
53	Growth and Changing Land-Use Pattern In In Uran, Taluka of Raigad District **Mrs. Aupama Rajkumar Kamble**	178-181
54	The Physico Chemistry and Bacterial Diversity of Meteoritic Crater of Lonar Lake Water **Arwind M. Umrikar**	182-184
55	Empirical Study of Tourism Potential in Akole Tahsil of Ahmednagar District, Maharashtra ***Rajendra S. Pawar***	185-187
56	Syncretism and Inter-Culturalism: Hindu Elements in Christian Traditions of Goa **Dr. Varsha V. Kamat**	188-191
57	Modern Trends in Islamic Studies as an Academic Discipline **Dr. A. K. Ampotti, Dr. Hassan J, Dr. Manu T**	192-193

Scanned with CamScanner

'Postmodern Feminism in Sudha Murthy's Gently Falls the Bukula'

Prof .Santosh M .Akhade,
Department of English, Arts and Commerce College, Phondaghat, Dist .Sindhudurg)Maharashtra.(

Mrs .Sudha Murthy is an Indian social worker and writer have written many short stories and novel in a style so provocative depicting a realistic picture of all social issues women empowerment, identity crisis and the need for ethical value to make life meaningful.Her value based writing focuses immensely on ordinary lifestyle where in the reader can identify themselves in some characters.Her writing are embedded in Indian culture and incident are drawn from day -to -day realities events and experiences.These realities, reveals that womens are unable to speak out on over there is really deserve .Passive suffering, stoic, sacrifice family relationship, silence, social indifference negation,fear loneliness ,fear isolation, rejection, failure acceptance, individualism, loud protest, violating the social norms has remained a dormant .Women in the novel taken from the studies such as a shrimati, Mridula and Mahasweta etc .become victims under their own circumstances.At a later stage of their life they realise their potential and rebound.A women need not bind herself with the limitation and fixed ideas to please society, she has to transcend beyond and awaken herself to several other possibilities to realize her own aspirations .She has to embark on a new journey from within .All these above said thoughts loom large in the scenic portrayal of the women character depicted by Sudha Murthy .

Sudha Murthy is one of the well known female writer in Indian writing in English today writing on a dominant issue related to women in modern India in the age of globalisation .Murthy's writing is a marked by her impartial way of looking at man's relation with women and women's relation with other women's .Her four novel deals with the rider ideas aspiration of educated girls and their struggle of space in traditional Indian society .Girl stand out as a condition human being in her works.

The term 'Postmodern -feminism' is amalgamation of postmodernism, post structuralism in French feminism .It is first appeared in the work of Judith Butlers 1990 book Gender Trouble, Post modern feminism opposes feminist perspective which give single explanation for grand theory; It represents the progress of feminism .Post modern feminism has emerged in recent years and developed from the thought of Michael Foucault Simon de Beavoir,Jack Lacan and Lucy Irigary. Postmodernism feminism refuses to develop one comprehensive explanation and emphasises on plurality and multiplicity .It is used describe a reaction against contradiction and absence in feminism .The purpose of postmodern feminism is to unstable to patriarchal norms rooted in society that have lead to gender inequality .Germany Green urged women to break down the social barriers to epoch in Female Eunuch .Many women in post modern era choose their career over housework, and marriages where delete to make them economically independent .Economic independent helps many dissatisfied to live their life courageous be without any support and independently .Sudha Murthy is well known for her works How I taught my grandmother to Read and other Stories, Wise and Otherwise, Mahasweta Gently Falls the Bakula and the novella The Mother I Never Knew.

Gently Falls the Bakula portraits the drudgery life of the female protagonist, Shrimati, who seems to experience the pain from a marriage but her husband Shrikant fail to realise the sacrifice of her life .the Bakula of flowers is considered a souvenir of their love, even though it would dry up, its fragrance will be same like their love .Gently Falls the Bukula is the story about Shrikant Deshpande and Shrimati Shrikant deshpande the protogonist is a hyper intelligent girl .She was a very much of found of History subject .It helps her to have a good knowledge on Indian history and its architecture .Shrimati stand first in essay competition .Srikanth friends could not tolerate his defect so he tried to console his friend Ravi by saying "history is not great subject ....real intelligence is scoring in science . "Hence, to prove second is not correct, Shrimati attain state first rank in in S.S.L.C board examination .While hearing his rivals rank Shrikant could not tolerate, as a man he is not ready to wear his rival of female .Shrikant's mind went numb Mr Kulkarni chatter continued but Srikanth did not hear a word .Had a thunderbolt struck him or had he touch a live wire? To repay Srikant's educational loan Shrimati plans to work for money to repay as possible.The day we send the last installment, I will stop working and pursue my studies .It doesn't matter if I am late by year .Can you please find a job for me? As

A typical Indian women's he sacrifices her intellectual longing and supports her husband as a submissive wife .Shrimati gives off her passion and ends up and dutiful wife to her husband, after marriage .By doing the approves and accept him with his good and bad .Hear the literature resembles Shrimati with the characters of Bhamati who sacrificed her whole life to support her sage husband without expecting anything from him .When everyone praises the sage achievement and fail to notice Bhamati sacrifice, the sage says as follows

Scanned with CamScanner

21-2

ISSN 0976-0377
RNI. MAHMUL02805/2010/33461

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

Editor In Chief
Dr. Balaji Kamble

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02805/2010/33461

IMPACT FACTOR 6.20

ISSN 0976-0377

International Registered & Recognized Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

UGC APPROVED, REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XXIII, Vol. IV
Year - 12 (Half Yearly)
(Jan. 2021 To June 2021)

Editorial Office :
'Gyandeep',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 - 241913
09423346913,09637935252,
09503814000,07276301000

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com
drkamblebg@rediffmail.com

Publisher :
Jyotichandra Publication,
Latur, Dist. Latur.-415331
(M.S.) India

Price: ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Latur, Dist. Latur (M.S.)
Mob. 09423346913, 9503814000

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Aloka Parasher Sen
Professor, Dept. of History & Classics,
University of Alberta, Edmonton,
(CANADA).

Dr. Laxman Satya
Professor, Dept. of History,
Lokhevan University, Loheavan,
PENSULVIYA (USA)

Dr. Huen Yen
Dept. of Inter Cultural
International Relation
Central South University,
Changsha City, (CHAINA)

Bhujang R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Insitutute,
Malakpet, Hyderabad. (A.P.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur. (M.S.)

Dr. Sadanand H. Gone
Principal,
Ujwal Gramin Mahavidyalaya,
Ghonsi , Dist. Latur. (M.S.)

Dr. G.V. Menkudale
Dept. of Dairy Science,
Mahatma Basweshwar College,
Latur, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Balaji S. Bhure
Dept. of Hindi,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur.(M.S.)

DEPUTY-EDITORS

Dr. S.D. Sindkhedkar
Vice Principal
PSGVP's Mandals College,
Shahada, Dist. Nandurbar (M.S.)

Veera Prasad
Dept. of Political Science,
S.K. University,
Anantpur, (A.P.)

Dr. C.J. Kadam
Head, Dept. of Physics
Maharashtra Mahavidhyalaya,
Nilanga, Dist. Latur.(M.S.)

Johrabhai B. Patel,
Dept. of Hindi,
S.P. Patel College,
Simaliya (Gujrat)

CO-EDITORS

Sandipan K. Gaike
Dept. of Sociology,
Vasant College,
Kej, Dist. Beed (M.S.)

Dr. Shivaji Vaidya
Dept. of Hindi,
B. Raghunath College,
Parbhani,Dist. Parbhani.(M.S.)

Ambuja N. Malkhedkar
Dept. of Hindi
Gulbarga, Dist. Gulbarga,
(Karnataka State)

Dr. Shivanand M. Giri
Dept. of Marathi,
B.K. Deshmukh College,
Chakur Dist. Latur.(M.S.)

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02808/2010/33401 Interlink Research Analysis IMPACT FACTOR 6.20 ISSN 0976-0377
Issue:XXIII,Vol.IV, Jan. 2021ToJune 2021

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Information seeking behavior of Agricultural scientists **Dr. Dipali R. Deshmukh**	1
2	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विचारधारा प्रभावित-दोहरा अभिशाप **डॉ.गोपाळ शंकरराव भोसले**	5
3	समकालीन हिन्दी कविता में पर्यावरण संवेदना **डॉ. पंढरीनाथ शिवदास पाटील**	10
4	ग्रामीण भागातील महिला बचतगट व स्वावलंबन **डॉ. बालाजी आण्णासाहेब सुरवसे**	14
5	सावित्रीबाई फुले आणि स्त्रीमुक्ती चळवळ **रत्ना पालकर**	19
6	कोरोना महामारीचा फळ उत्पादक शेतकऱ्यांवर झालेला परिणाम **डॉ. सुनिता सावरकर**	25
7	आरक्षण धोरणाची ऐतिहासिक मिमांसा आंबेडकराची भूमिका **डॉ. विजय तांबारे**	30
8	उत्तर वैदिक कालीन वर्णव्यस्थेचा अभ्यास **डॉ सुरेश नांदे**	37
9	पाथरवटाच्या करूण वेदना 'उचल्या' **सोमराथ त्र्यंबक व्यवहारे**	40
10	कादंबऱ्यांची नाटयरुपांतरे **डॉ. मोहन श्रीरंग कांबळे**	51
11	शारिरीक शिक्षणाचे ऐतिहासिक स्वरूप व सामाजिक उपयोगिता **ए. ए. माजीद ए. रशिद**	59

Scanned with CamScanner

20-21

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page:**

ISSN 0976 - 0377
RNI. MAHMUL02805/2010/33461

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects.

Interlink Research Analysis

Editor In Chief
Dr. Balaji Kamble

2. **Content :**

4. Rural Women's Self Help Groups and Self Dependence
Dr. Balaji Annasaheb Survase. 51

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02805/2010/33461 IMPACT FACTOR 6.20 ISSN 0976-0377
Interlink Research Analysis Issue : XXIII, Vol.IV, Jan. 2021 To June 2021

ग्रामीण भागातील महिला बचतगट व स्वावलंबन

डॉ. बालाजी आण्णासाहेब सुरवसे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
फोंडाघाट, जि. सिंधुदुर्ग

4 Research Paper - Economics

प्रस्तावना :

ग्रामीण क्षेत्रातील आर्थिक विकासाचा अभ्यास करत असताना खऱ्या अर्थाने महिला चा आर्थिक विकासात सहभाग आहे हे अभ्यासावे लागते.

महिलांनी आपल्या विकासासाठी बचतगट याच्या माध्यमातून स्वतःचे स्वावलंबन केले आहे हे निदर्शनात येते. महिलांमधील कर्मशक्ती सामर्थ्यांचे बळखटीचे पंख देणारी संस्था म्हणजे बचत गट म्हणून ओळखले जाते.

प्रत्येक घराच्या दृष्टीने आजच्या काळात आर्थिक नियोजन आवश्यक आहे. आर्थिक नियोजन हे बचतीपेक्षा कमालीचे असते, परंतु सर्वसामान्य वर्गाचा विचार करता लहान-लहान बचत ही बचतीची कल्याणकारी योजना म्हणून ओळखली जाते.

बचत गटातील सुरुवात बांग्लादेशातील चितगाव विद्यापीठातील अर्थशास्त्रज्ञ व ग्रामीण बँकेचे प्रणेते व नोबेल विजेते डॉ. महंमद युनुस यांनी स्वयंसहाय्यता गटाची प्रथम सुरुवात केली आहे. सन 1983 साली ग्रामीण बँक प्रकल्पाचे रुपांतर ग्रामीण बँकेत करून लहान लहान गटांना बँकेच्या मुख्य व्यवहारात आणले तेच गट आज बचतगट, स्वयंसाहाय्यगट, लघुवित्त रोजगार गट या नावाने वाटचाल करीत आहेत.

भारत देशात सर्व प्रथम कर्नाटक राज्याने सन 1986-87 मध्ये बचत गटाची चळवळ उभी केली. सन 2001 पासून भारत देशात महिलांच्या आर्थिक क्रांतीसाठी सुरुवात झाली. देशातील ग्रामीण भागात मोठ्या प्रमाणात लोक वास्तव्य करतात, विविध समस्यांना तोंड देत स्वतःच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी विविध मार्गांचा अवलंब करतात त्यांने मुख्य बचत गट हा एक मार्ग दिसून येतो.

भारत देशात सहकारी चळवळ भारतीय पहिला कायदा 1904 पासून पतसंस्था निर्माण झाल्या नरंतु एक उद्देशीय संस्था असल्याने भारतीय सहकार दुसरा कायदा 1912 अस्तित्वात आला व बहुउद्देशीय धोरण राबवले जाऊ लागले यातच ग्रामीण क्षेत्राच्या विकासाला चालना मिळाली.

Scanned with CamScanner

20-21

ISSN 0976-0377
RNI. MAHMUL02805/2010/33461

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

Editor In Chief
Dr. Balaji Kamble

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02805/2010/33461

IMPACT FACTOR 6.20

ISSN 0976-0377

International Registered & Recognized Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

अं - २५२८२७

REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XXII, Vol. V
Year - 11 (Half Yearly)
(July 2020 To Dec. 2020)

Editorial Office :
'Gyandeep',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 - 241913
09423346913,09637935252,
09503814000,07276301000

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com
drkamblebg@rediffmail.com

Publisher :
Jyotichandra Publication,
Latur, Dist. Latur.-415331
(M.S.) India

Price: ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Latur, Dist. Latur (M.S.)
Mob. 09423346913, 9503814000

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Aloka Parasher Sen
Professor, Dept. of History & Classics,
University of Alberta, Edmonton,
(CANADA).

Dr. Laxman Satya
Professor, Dept. of History,
Lokhevan University, Lohoavan,
PENSULVIYA (USA)

Dr. Huen Yen
Dept. of Inter Cultural
International Relation
Central South University,
Changsha City, (CHAINA)

Bhujang R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Institute,
Malakpet, Hyderabad. (A.P.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur. (M.S.)

Dr. Sadanand H. Gone
Principal,
Ujwal Gramin Mahavidyalaya,
Ghonsi , Dist. Latur. (M.S.)

Dr. G.V. Menkudale
Dept. of Dairy Science,
Mahatma Basweshwar College,
Latur, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Balaji S. Bhure
Dept. of Hindi,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur.(M.S.)

DEPUTY-EDITORS

Dr. S.D. Sindkhedkar
Vice Principal
PSGVP's Mandals College,
Shahada, Dist. Nandurbar (M.S.)

Veera Prasad
Dept. of Political Science,
S.K. University,
Anantpur, (A.P.)

Dr. C.J. Kadam
Head, Dept. of Physics
Maharashtra Mahavidhyalaya,
Nilanga, Dist. Latur.(M.S.)

Johrabhai B. Patel,
Dept. of Hindi,
S.P. Patel College,
Simaliya (Gujrat)

CO-EDITORS

Sandipan K. Gaike
Dept. of Sociology,
Vasant College,
Kej, Dist. Beed (M.S.)

Dr. Shivaji Vaidya
Dept. of Hindi,
B. Raghunath College,
Parbhani,Dist. Parbhani.(M.S.)

Ambuja N. Malkhedkar
Dept. of Hindi
Gulbarga, Dist. Gulbarga,
(Karnataka State)

Dr. Shivanand M. Giri
Dept. of Marathi,
B.K. Deshmukh College,
Chakur Dist. Latur.(M.S.)

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02805/2010/33401
Interlink Research Analysis IMPACT FACTOR 6.20 ISSN 0976-0377
Issue:XXII,Vol. IV, July 2020 To Dec. 2020

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Floral Biology and Diversity of insect Visitors on Ocimum Sanctum Linn. (Lamiacease **Vithoba Sadashive Thite**	1
2	The Lower and Uppear Solutions Method for First order Differential inclusions with nonlinear Boundary Conditions **Somnath B. Biradar**	6
3	Motor Nerve Conduction Velocity of Tribal Adolescents **Ajaypal Upadhyay**	19
4	Comparative Study of Selected Anthropometric Measurements and Jumping Ability of Volleyball Players of Kerla and Maharashtra States **A. A. Majid A. Rasid**	23
5	Tribal Development in India : Some Observations **Dr. R. T. Kulsange**	32
6	Biodiversity of Butterflies in Western Ghats **Dr. P. B. Brahmapurikar**	43
7	पर्यावरण संतुलन भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोरील आवाहन **डॉ. बालाजी आण्णासाहेब सुरवसे**	51
8	सुफी आणि संगीत कला **नाना भडके**	56
9	भगवान गौतम बुध्दा आणि सम्यक अजिविका : एक मीमांसा **कल्पना तायवाडे**	63

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page :**

ISSN 0976 - 0377
RNI. MAHMUL02805/2010/33461
International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects.
Journal Name : Interlink Research Analysis

Editor In Chief
Dr. Balaji Kamble

2. **Content :**

7. Environmental Balance: A Challenge for Indian Economy - Dr. Balaji Annasaheb Survase. - Page 51

Scanned with CamScanner

पर्यावरण संतुलन भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोरील आवाहन

डॉ. बालाजी आण्णासाहेब सुरवसे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
फोंडाघाट, जि. सिंधुदुर्ग

7 **Research Paper - Economics**

गोषवारा :

प्रदुषण होत असतांना पर्यावरणीय घटकांची गुणवत्ता न्हास पावत असते आणि सजिव सृष्टीवर त्याचा हानीकारक परिणाम होतो. वायु प्रदुषण ही सर्वात मोठी समस्या आहे. त्यातुनच जागतिक तापमान वाढीचा राक्षस जन्माला आला. आर्थिक विकासाकडे इंधनाचा झालेला अती वापर त्यामुळे हवेतील वाढलेले कार्बनडाय ऑक्साईडचे प्रमाण जागतिक तापमान वाढीला कारणीभुत आहे. जागतिक तापमान वाढीमुळे पृथ्वीवरील बर्फ वितळून समुद्रातील पाणी पातळी वाढत आहे. भारताला तीन बाजुने लाभलेला समुद्र किनारा व समुद्राचे पाण्यात होणारी वाढ यामुळे भारताच्या समुद्र किनाऱ्या वरील भाग पाण्याखाली जाण्याची शक्यता आहे. तसेच या तापमान वाढीमुळे भारताला पाणी टंचाई, दुष्काळ, पुर चक्रीवादळ अशा आपत्तींना सुध्दा सामोरे जावे लागणार आहे. शेतीमध्ये वापरली जाणारी रासायनिक खते, किटकनाशके, घनकचऱ्याची यथोचीत न झालेली विल्हेवाट इ. मुळे जमीनीची सुपीकता कमी होत आहे. शेतातील रासायनिक खत, किटकनाशके, कारखान्यातून बाहेर पडणारे रासायनिक पदार्थ, सामाजिक व धार्मिक विधी, तेलगळती इ. मुळे भारतात जलप्रदुषण मोठ्या प्रमाणात होत आहे. भारतामध्ये ध्वनी प्रदुषण सुध्दा मोठ्या प्रमाणात होतांना दिसते. शाळा, धार्मिक स्थळे, यांच्या जवळपास ध्वनी प्रदुषण होतांना दिसते. लोकसंख्या वाढ, वाहनांची वाढती संख्या, छोटे रस्ते, यामुळे ध्वनी प्रदुषण वाढत आहे. धार्मिक रुढी, सण उत्सव यामधील फटाके ध्वनी प्रदुषणाला कारणीभुत ठरत आहेत. सर्वच प्रकारच्या प्रदुषणाला आळा घालण्याकरीता लोकसंख्या वाढीवर नियंत्रण तसेच प्रदुषण रोखणाऱ्या कायद्याची कडक अंमलबजावणी व लोकांना पर्यावरण साक्षर करणे, पेट्रोलचा काटकसरीने वापर, सायकल व सार्वजनिक वाहनाचा वापर या उपाययोजना करणे गरजेचे आहे.

Scanned with CamScanner

20-21

ISSN 0976-0377
RNI. MAHMUL02805/2010/33461

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS
IRA

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

Editor In Chief
Dr. Balaji Kamble

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02805/2010/33461

IMPACT FACTOR 6.20

ISSN 0976-0377

International Registered & Recognized Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

INTERLINK RESEARCH ANALYSIS

डॉ. बालाजी वेदरवार

UGC APPROVED, REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XXI, Vol. VI
Year - 11 (Half Yearly)
(July 2020 To Dec. 2020)

Editorial Office :
'Gyandeep',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 - 241913
09423346913, 09637935252,
09503814000, 07276301000

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com
drkamblebg@rediffmail.com

Publisher :
Jyotichandra Publication,
Latur, Dist. Latur.-415331
(M.S.) India

Price: ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Latur, Dist. Latur (M.S.)
Mob. 09423346913, 9503814000

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Aloka Parasher Sen
Professor, Dept. of History & Classics,
University of Alberta, Edmonton,
(CANADA).

Dr. Huen Yen
Dept. of Inter Cultural
International Relation
Central South University,
Changsha City, (CHAINA)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur. (M.S.)

Dr. G.V. Menkudale
Dept. of Dairy Science,
Mahatma Basweshwar College,
Latur, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Laxman Satya
Professor, Dept. of History,
Lokhevan University, Loheavan,
PENSULVIYA (USA)

Bhujang R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Institute,
Malakpet, Hyderabad. (A.P.)

Dr. Sadanand H. Gone
Principal,
Ujwal Gramin Mahavidyalaya,
Ghonsi , Dist. Latur. (M.S.)

Dr. Balaji S. Bhure
Dept. of Hindi,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur.(M.S.)

DEPUTY-EDITORS

Dr. S.D. Sindkhedkar
Vice Principal
PSGVP's Mandals College,
Shahada, Dist. Nandurbar (M.S.)

Dr. C.J. Kadam
Head, Dept. of Physics
Maharashtra Mahavidhyalaya,
Nilanga, Dist. Latur.(M.S.)

Veera Prasad
Dept. of Political Science,
S.K. University,
Anantpur, (A.P.)

Johrabhai B. Patel,
Dept. of Hindi,
S.P. Patel College,
Simaliya (Gujrat)

CO-EDITORS

Sandipan K. Gaike
Dept. of Sociology,
Vasant College,
Kej, Dist. Beed (M.S.)

Ambuja N. Malkhedkar
Dept. of Hindi
Gulbarga, Dist. Gulbarga,
(Karnataka State)

Dr. Shivaji Vaidya
Dept. of Hindi,
B. Raghunath College,
Parbhani,Dist. Parbhani.(M.S.)

Dr. Shivanand M. Giri
Dept. of Marathi,
B.K. Deshmukh College,
Chakur Dist. Latur.(M.S.)

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02808/2010/33461 IMPACT FACTOR ISSN 0976-0377
Interlink Research Analysis 6.20
Issue:XXI,Vol.VI,July 2020 To Dec. 2020

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Bank Marketing in World : An Overview **Dr. Ritesh Bajranglal Vyas**	1
2	Conversing Mutilated Body and Physical Relation in J. M. Coetzee's Slow Man **Dr. Deepali N. Deshmukh**	7
3	Collection Development in Digital Decades **Dr. D. B. Maske**	14
4	राष्ट्रीय सुरक्षेच्या संदर्भात नक्षलवादाची समस्या आणि उपाय **डॉ. जी. एन. सोनवणे**	22
5	भारतीय कृषी क्षेत्र आणि नवीन कृषी कायदे **डॉ. बालाजी आण्णासाहेब सुरवसे**	28
6	इयत्ता नववीच्या पर्यावरण विषयातील संकल्पनांच्या आकलन सुलभतेसाठी अध्यापन पिटकांचा विकास आणि त्यांची परिणामकारकता **धीरज शं. मसराम, डॉ. हेमचंद्र ससाने**	34
7	राजर्षी शाहू यांच्या आरक्षण धोरणाचा ऐतिहासिक अभ्यास **डॉ. महानंदा श्रीराम राऊतखेडकर**	44
8	महात्मा गांधीजींचे ग्रामस्वराज्य संबंधी चे विचार : तुलनात्मक व टीकात्मक **डॉ. एच. पी. कदम**	50
9	महात्मा बसवेश्वर व महात्मा गांधी यांचे धार्मिक विचार **शंकरय्या करिबसय्या कळीमठ, डॉ. अजय गव्हाणे**	54

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page :**

ISSN 0976 - 0377
RNI. MAHMUL02805/2010/33461

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects.
Journal Name : Interlink Research Analysis

Editor In Chief
Dr. Balaji Kamble

2. **Content :**

5. Indian Agriculture Sector and New Agriculture Acts. - Dr. Balaji Annasaheb Survase. - Page 28

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02805/2010/33461
Interlink Research Analysis
IMPACT FACTOR 6.20
ISSN 0976-0377
Issue : XXI, Vol.VI, July 2020 To Dec. 2020

भारतीय कृषी क्षेत्र आणि नवीन कृषी कायदे

डॉ. बालाजी आण्णासाहेब सुरवसे
अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख,
कला व वाणिज्य महाविद्यालय,
फोंडाघाट, जि. सिंधुदुर्ग

5 Research Paper - Economics

गोषवारा

संपूर्ण जगात भारताला आजही कृषीप्रधान देश म्हणून ओळखले जाते. भारतातील एकूण लोकसंख्येच्या ५५ ते ६० टक्के लोकसंख्या ही शेतीक्षेत्रावर अवलंबून आहे. स्वातंत्र्यपूर्व कालखंडापासूनच शेतीक्षेत्रावर अवलंबून असलेल्या प्रचंड लोकसंख्येमुळे भारताची ओळख जगात कृषीप्रधान देश म्हणून झालेली आहे. असे असले तरी भारतातील शासकीय धोरणे मात्र शेतीला प्राधान्यक्रमावर न ठेवता आखलेली आहेत. ब्रिटीश शासन कालखंडात शेती समस्यांची मांडणी महात्मा ज्योतिबा फुले यांनी आपल्या 'गुलामगिरी' (१८७३), 'शेतकऱ्यांचा आसूड' (१८८३) आणि 'इशारा' (१८८५) इ. महत्वाच्या ग्रंथांमध्ये केल्याचे दिसून येते. यामध्ये फुलेंनी शेतकऱ्यांच्या समस्या ब्रिटीश शासनासमोर प्रखरपणे मांडल्याचे दिसते. भारतीय स्वातंत्र्यानंतर भारताचे पहिले कृषी मंत्री स्व.डॉ.पंजाबराव देशमुख, अण्णाभाऊ साठे यांनी देखील शेतकऱ्यांच्या समस्या मांडण्याचा प्रयत्न केला. वेळोवेळी शेतीची दुरवस्था विचारात घेऊन त्या त्या वेळच्या शासनकर्त्यांनी कृषीपूरक धोरणे राबवली नाहीत. परिणामी भारतीय शेती संकटात सापडून लाखो शेतकऱ्यांनी आत्महत्या केल्याचे आढळून येते. भारतात जे वेळोवेळी कृषी कायदे आणि चोरणे राबवण्यात आली त्यापैकी सप्टेंबर २०२० मध्ये जे नवीन तीन कृषी कायदे संमत करण्यात आले त्याचा भारतीय कृषी क्षेत्रावर काय परिणाम झाला त्याचा ऊहापोह या लेखात करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

सुचनक शब्द : कृषी कायदे, हमी भाव, किमान समर्थन मूल्य

प्रास्ताविक :

भारतातील हरितक्रांतीचे जनक एम.एस.स्वामीनाथन यांच्या अध्यक्षतेखाली १८ नोव्हेंबर २००४ रोजी 'राष्ट्रीय शेतकरी आयोगाची' स्थापना करण्यात आली. या आयोगाने डिसेंबर २००४, ऑगस्ट २००५, डिसेंबर २००५, एप्रिल २००६, ऑक्टोबर २००६ असे पाच अहवाल भारतातील शेती

ISSN 2229-6190
RNI. MAHMUL02937/2010/35848

International Registered and Recognized
Research Journal Related to Higher Education for Social Sciences

2019-20 19-20

SOCIAL GROWTH

CHIEF EDITOR

DR. BALAJI KAMBLE

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 **IMPACT FACTOR - 5.90** ISSN 2229-6190

International Registered & Recognized
Research Journal Related to Higher Education for Social Sciences

SOCIAL GROWTH

UGCAPPROVED, REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XVIII, Vol. V

Year - IX (Half Yearly)

(May 2019 To Oct. 2019)

Editorial Office :

'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : - (02382) 241913
09423346913 / 09503814000
09637935252 / 07276301000

Webside
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published by :
JYOTICHANDRA PUBLICATION
Latur, Dist. Latur - 413531 (M.S.)India

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar College, Latur, Dist. Latur (M.S.) India.

EDITOR

Robert Huet
Professor, Dept. Of History,
University of Lowa (USA).

Dr. Arun Tawar
Head Dept. of Economics,
D.S.M. College,
Parbhani, Dist. Parbhani (M.S.)

Michael Strayss,
Director,
International Relation & Diplomacy,
Schiller International University,
Paris. (France)

Verena Blechinger Talcott
Director, Dept. of History
& Cultural Studies,
University of Barlin.
Barlin. (Germany)

EXECUTIVE EDITORS

B.R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Insititute,
Hyderabad. (A.P.)

Dr. Nilam Changani
Dept. of Economics,
SKNG Mahavidyalaya,
Karanja Lad, Dist. Washim(M.S.)

Dr. Sadanand H. Gone
Principal,
Ujwal Gramin Mahavidyalaya,
Ghonsi, Dist.Latur. (M.S.)

Dr. Laxman Satya
Professor, Dept. of History
Lokhevan University, Lokheavan,
Pensulviya, (USA)

DEPUTY-EDITORS

Dr.Santosh Kute
Chairman, BOS,Economics,
SGB Amravati University,
Amravati, Dist. Amravati (M.S.)

Dr. Karamsingh Rajput
Head Dept. of Economics,
Lokmanya Tilak College,
Vani, Dist. Yavatmal (M.S.)

CO-EDITORS

Prof. Veeraprasad
Dept. of Political Science & P. A.,
S.K. University,
Anantpur (A.P.)

Dr. Babasaheb Gore
Principal,
Smt. Sushiladevi Deshmukh Mahila
College, Latur, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. P.M. Shinde
Head, Dept. of Sociology,
D.S.M. College,
Jintur, Dist. Parbhani. (M.S.)

Dr. Baban D. Todkar
Head, Dept. Defence Study
New Arts, Sci.& Comm. College
Ahmednagar, (M.S.)

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02037/2010/35848 IMPACT FACTOR -5.90 ISSN 2229-6190

SOCIAL GROWTH Issue : XVIII, Vol. V, May 2019 To Oct. 2019

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
1	Role of Small Scale Industries in Economic Development **Dr. Balaji A. Survase**	1
2	Special Economic Zones in India **Dr. Balaji G. Kamble**	7
3	Poverty, Unemployment and Inflation and Major Challenges before India's Vision of Sustainable Development **Dr. S. S. Devnalkar**	16
4	Investigation of Before-Compitition State Anxiety of Baseball Players **A. A. Majid A. Rasid**	25
5	बौद्ध दर्शन के परिप्रेक्ष्य में आधुनिक हिन्दी साहित्यकार **डॉ. गोपाळ शंकरराव भोसले**	30
6	नांदेड जिल्हयातील सेवा केंद्राची केंद्रीयता : भौगोलिक विश्लेषण **श्रीहरी रामराव गायकवाड**	35
7	लातूर जिल्हयातील यात्रास्थळाचे स्थलकालपरत्वे भौगोलिक विश्लेषण **संगमेश्वर ज्ञानोबा भांगे**	42
8	नाशिक जिल्हयातील पोस्ट ऑफिस सेवा : एक भौगोलिक अभ्यास **बाळासाहेब रघूनाथ चकोर**	48
9	तिरु जलसिंचन प्रकल्प प्रभाव क्षेत्रातील साक्षरतेचा भौगोलिक अभ्यास **महेश एस. मोरे, डॉ. ए. एस. काळगापूरे**	54
10	इंदिरा गांधी आणि भारतीय लोकशाही **राजेश कचरु गायकवाड**	60

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 IMPACT FACTOR - 5.90
SOCIAL GROWTH
ISSN 2229-6190
Issue : XVIII, Vol. V, May 2019 To Oct. 2019 | 1

1

Role of Small Scale Industries in Economic Development

Dr. Balaji A. Survase
Head, Dept. of Economics,
Arts and Commerce College,
Phondaghat, Dist. Sindudurg

Research Paper - Economics

Introduction -

Small scale industries are important because it helps in increasing employment and economic development of country. It improves the growth of the country by increasing urban and rural growth. Role of Small and medium scale enterprises are to help the government in increasing infrastructures and manufacturing industries, reducing issues like pollution, slums, poverty, and many development acts. Small scale manufacturing industries and cottage industries play a very important role in the economic development of India. If any amount of capital is invested in small scale industries it will help in reducing unemployment in country and increasing self-employment. The industry is a sector in which the production of goods is a segment of the economy. The present paper is focused on the role of Small Scale Industries in economic development in country.

Meaning of SSI:

According to Micro, Small and Medium Enterprises Development (MSMED) Act 2006, the micro, small and medium enterprises (MSMEs) are classified into two classes, namely, manufacturing enterprises that are engaged in the manufacture or production of goods pertaining to any industry specified in the first schedule to the Industries (Development and Regulation) Act, 1951 and service enterprises. The limit for investment

Scanned with CamScanner

ISSN 2229-6190
RNI. MAHMUL02937/2010/35848

International Registered and Recognized
Research Journal Related to Higher Education for Social Sciences

19-20

SOCIAL GROWTH

CHIEF EDITOR

DR. BALAJI KAMBLE

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 **IMPACT FACTOR - 6.10** ISSN 2229-6190

International Registered & Recognized
Research Journal Related to Higher Education for Social Sciences

SOCIAL GROWTH

UGC APPROVED, REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XIX, Vol. I
Year - X (Half Yearly)
(Nov. 2019 To April 2020)

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : - (02382) 241913
09423346913 / 09503814000
09637935252 / 07276301000

Webside
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published by :
JYOTICHANDRA PUBLICATION
Latur, Dist. Latur - 413531 (M.S.)India

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar College, Latur, Dist. Latur (M.S.) India.

EDITOR

Robert Huet
Professor, Dept. Of History,
University of Lowa (USA).

Dr. Arun Tawar
Head Dept. of Economics,
D.S.M. College,
Parbhani, Dist. Parbhani (M.S.)

Michael Strayss,
Director,
International Relation & Diplomacy,
Schiller International University,
Paris. (France)

Verena Blechinger Talcott
Director, Dept. of History
& Cultural Studies,
University of Barlin.
Barlin. (Germany)

EXECUTIVE EDITORS

B.R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Insititute,
Hyderabad. (A.P.)

Dr. Nilam Changani
Dept. of Economics,
SKNG Mahavidyalaya,
Karanja Lad, Dist. Washim(M.S.)

Dr. Sadanand H. Gone
Principal,
Ujwal Gramin Mahavidyalaya,
Ghonsi, Dist.Latur. (M.S.)

Dr. Laxman Satya
Professor, Dept. of History
Lokhevan University, Lokheavan,
Pensulviya, (USA)

DEPUTY-EDITORS

Dr.Santosh Kute
Chairman, BOS,Economics,
SGB Amravati University,
Amravati, Dist. Amravati (M.S.)

Dr. Karamsingh Rajput
Head Dept. of Economics,
Lokmanya Tilak College,
Vani, Dist. Yavatmal (M.S.)

CO-EDITORS

Prof. Veeraprasad
Dept. of Political Science & P. A.,
S.K. University,
Anantpur (A.P.)

Dr. Babasaheb Gore
Principal,
Smt. Sushiladevi Deshmukh Mahila
College, Latur, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. P.M. Shinde
Head, Dept. of Sociology,
D.S.M. College,
Jintur, Dist. Parbhani. (M.S.)

Dr. Baban D. Todkar
Head, Dept. Defence Study
New Arts, Sci.& Comm. College
Ahmednagar, (M.S.)

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02937/2010/35048 IMPACT FACTOR-6.10 ISSN 2229-6190
SOCIAL GROWTH
Issue : XIX, Vol. I, Nov. 2019 To April 2020

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
1	Role of Small Scale Industries in Economic Development **Dr. Balaji A. Survase**	1
2	Poverty, Unemployment and Inflation and Major Challenges before India's Vision of Sustainable Development **Dr. Balaji G. Kamble**	7
3	Library Consortia in India **Kishan K. Talgane**	15
4	Investigation of Before-Compitition State Anxiety of Baseball Players **A. A. Majid A. Rasid**	23
5	रायगड जिल्हयातील प्राथमिक आरोग्य उपकेंद्रांच्या वितरणाचा भौगोलिक अभ्यास **अनिल निवृत्ती शिंदे**	27
6	नांदेड जिल्हयातील सेवा केंद्राची केंद्रीयता : भौगोलिक विश्लेषण **श्रीहरी रामराव गायकवाड**	33
7	लातूर जिल्हयातील यात्रास्थळाचे स्थलकालपरत्वे भौगोलिक विश्लेषण **संगमेश्वर ज्ञानोबा भांगे**	40
8	महात्मा गांधी यांचे कार्य **शिवाजी पाडदे**	46
9	परराष्ट्र धोरण निर्धारीत करणाऱ्या घटकांचे विश्लेषण **डॉ. एस. व्ही. शेटे**	53

Scanned with CamScanner

RNI. MAHMUL02037/2010/35048 IMPACT FACTOR - 6.10 ISSN 2229-6190
SOCIAL GROWTH Issue : XIX, Vol. I, Nov. 2019 To April 2020

1

Role of Small Scale Industries in Economic Development

Dr. Balaji A. Survase
Head, Dept. of Economics,
Arts and Science College,
Phondaghat, Dist. Sindudurg

Research Paper - Economics

Introduction -

Small scale industries are important because it helps in increasing employment and economic development of country. It improves the growth of the country by increasing urban and rural growth. Role of Small and medium scale enterprises are to help the government in increasing infrastructures and manufacturing industries, reducing issues like pollution, slums, poverty, and many development acts. Small scale manufacturing industries and cottage industries play a very important role in the economic development of India. If any amount of capital is invested in small scale industries it will help in reducing unemployment in country and increasing self-employment. The industry is a sector in which the production of goods is a segment of the economy. The present paper is focused on the role of Small Scale Industries in economic development in country.

Meaning of SSI:

According to Micro, Small and Medium Enterprises Development (MSMED) Act 2006, the micro, small and medium enterprises (MSMEs) are classified into two classes, namely, manufacturing enterprises that are engaged in the manufacture or production of goods pertaining to any industry specified in the first schedule to the Industries (Development and Regulation) Act, 1951 and service enterprises. The limit for investment in plant and machinery equipment for manufacturing/service enterprises is shown in Table.

Scanned with CamScanner

ISSN 2250-169X

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education For All Subjects

VISION
RESEARCH REVIEW

CHIEF EDITOR

DR. BALAJI KAMBLE

Scanned with CamScanner

IMPACT FACTOR 6.20

ISSN 2250-169X

International Registered & Recognized
Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

VISION RESEARCH REVIEW

UGC APPROVED, REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue - XIX, Vol. - V
Year-X, Bi-Annual(Half Yearly)
(Dec. 2019 To May 2020)

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Professor & Head,
Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar College,
Latur, Dist. Latur. (M.S.)India.

SPECIAL EDITOR

Dr. E. Sivanagi Reddy
'Sthapathi'
Dept of Archaeology & Museums,
Hyderabad (A.P.)

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Sachin Napate
Pune, Dist. Pune M.S.

Verena Blechinger Talcott
Director, Dept. of History
& Cultural Studies,University of Barlin.
Barlin. (Jermany)

Michael Strayss,
Director,
International Relation & Diplomacy,
Schiller International University,
Paris. (France)

Dr. Deelip S. Arjune
Professor, Head, Dept. of History
J. E. S. Mahavidyalaya,
Jalna, Dist. Jalna (M.S.)

Dr. Nilam Chhangani
Dept. of Economics,
S.K.N.G. College,
Karanja Lad, Dist. Sashim(M.S.)

Dr. Rajendra R. Gawhale
Head, Dept. of Economics,
G. S. College,
Khamgaon, Dist. Buldana (M.S)

DEPUTY EDITORS

Dr. Rajendra Ganapure
Professor,Head, Dept. of Economics,
S. M. P. Mahavidyalaya,
Murum, Dist. Osmanabad (M.S.)

Dr. B. K. Shinde
Professor, Head, Dept. of Economics,
D. S. M. Mahavidyalaya,
Jintur, Dist. Parbhani (M.S.)

Dr. Vijay R. Gawhale
Head, Dept. of Commerce,
G. S. Mahavidyalaya,
Khamgaon, Dist. Buldana (M.S.)

Bhujang R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Institute, Hyderabad. (A.P.)

Dr. Mahadeo S. Kamble
Dept. of History
Vasant Mahavidyalaya,
Kaij, Dist. Beed (M.S.)

Dr. S. R. Patil
Professor, Dept. of Economics,
Swami Vivekanand Mahavidyalaya,
Shirur Tajband, Dist. Latur(M.S.)

CO - EDITORS

Dr. Allabaksha Jamadar
Professor, Head, Dept. of Hindi,
B.K.D. College,
Chakur, Dist. Latur (M.S.)

Dr. Murlidhar Lahade
Dept. of Hindi,
Janvikas Mahavidyalaya,
Bansarola, Dist. Beed (M.S.)

Dr. Shyam Khandare
Dept. of Sociology,
Gondawana University,
Gadhciroli, Dist. Gadchiroli (M.S.)

Dr. M. Veeraprasad
Dept. of Political Science,
S.K. University,
Anantpur, Dist. Anantpur (A.P.)

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 -241913
9423346913 / 7276301000
9637935252 / 9503814000

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published By :
Jyotichandra Publication
Latur, Dist. Latur - 413531. (M.S.)

Price : ₹ 200/-

Scanned with CamScanner

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No.
1	The Study of Groundwater Management& the problems in Marathwada **Dr. Balaji A. Survase**	1
2	Relationship between Concentration and Productivity of Sugarcane in Osmanabad District **Uddhav Shivaji Gambhire**	8
3	The Morphology of weekly market in Koregaon Tehsil - A Geographical Analysis **Prashant Mohan Salve**	16
4	A General Overview on Parenting Styles/Attitudes **Archana Kundlikrao Chavare**	24
5	Psychological Perspectives personality development **Tukaram Mehatra**	28
6	Problems of Old Age, Social Securities, Remidies &Welfare Programs **Dr. D. N. Damawale**	32
7	एक मानवतावादी गजलकार : जहीर कुरैशी **डॉ. हणमंत पवार**	44
8	लोक जीवनातील निवडक खेळ प्रकार **डॉ. शानूर नूर सय्यद**	48
9	आधुनिक युगात शारीरिक शिक्षणाची गरज **ए. ए. माजीद ए. रशीद**	55
10	सुरक्षित मातृत्व समाजशास्त्रीय चिंतन **मृणाली स्वप्निल पलभाटकर**	62

Scanned with CamScanner

1

The Study of Groundwater Management& the problems in Marathwada

Dr. Balaji A. Survase
Head, Dept. of Economics,
Arts and Commerce College,
Phondaghat, Dist. Sindudurg

Research Paper - Economics

ABSTRACT

India is the largest user of groundwater in the world. Currently, about 85% of rural water supplies are dependent on groundwater and more than 60% of irrigated agriculture is possible due to groundwater in the country. This dependency has had its consequences. Today about 60% of the districts in the country are reeling from the problems linked to either groundwater availability or groundwater quality. This depleting groundwater availability and deteriorating quality of the resource has been a direct impact of the development of the resource for various anthropogenic uses.

Large parts of Maharashtra are witnessing an alarming dip in groundwater levels, according to the latest survey by the state's Groundwater Survey and Development Agency.Today, groundwater is being used through 24 lakh sources in form of bore-wells, dug-wells and handpumps for various purposes in the state.Of the 76 talukas in Marathwada's eight districts, 72 are facing serious depletion in groundwater levels, with more than 5,000 villages in this region recording a dip of more than one metre when compared to the five-year average. In the year 2019, the rainfall was deficient, the monsoon was erratic. But this scenario has been similar for many years. Especially from last 8-10 years the intensity of such narratives is increasing.

Scanned with CamScanner

ISSN 2229-4406

International Registered & Recognized
Research Journal Related To Higher Education for all Subjects

UNIVERSAL
RESEARCH ANALYSIS

EDITOR IN CHIEF
Dr. BALAJI KAMBLE

Scanned with CamScanner

IMPACT FACTOR 6.10

ISSN 2229-4406

UGC Approved International Registered & Recognized Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS

UGC APPROVED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue - XIX, Vol. V
Year - X (Half Yearly)
Sept. 2019 To Feb. 2020

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 -241913
9423346913 / 9503814000
9637935252 / 7276301000

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Publisher :
Jyotichandra Publication
Latur, Dist. Latur - 413531. (MS)

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Professor & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya,
Latur, Dist. Latur(M.S.)India.

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Rajendra R. Gavhale
Head, Dept. of Economics,
G. S. Mahavidyalaya,
Khamgaon, Dist. Buldhana

Dr. D. Raja Reddy
Chairman, International Neuro Surjery Association,
Banjara Hill, Hayderabad (A.P.)

Dr. E. Siva Nagi Reddy
Director, National Institue of Hospitality & Tourism Management,
Hyderabad (A.P.)

Dr. A. H. Jamadar
Chairman, BOS Hindi,SRTMUN &
Head, Dept. of Hindi, BKD College,Chakur, Dist. Latur (M.S.)

Dr. Yu Takamine
Professor, Fafulty of Law & Letters,
University of Ryukyas,
Okinawa, (Japan).

Dr. Shaikh Moinoddin G.
Dept. of Commerce,
Lal Bahadur Shastri College,
Dharmabad, Dist. Nanded(M. S.)

Prashant Kshirsagar
Dept. of Marathi,
Vasant Mahavidyalaya
Kaij, Dist. Beed (M.S.)

Scott A. Venezia
Director, School of Business,
Ensenada Campus,
California, (U.S.A.)

DEPUTY-EDITOR

Dr. N. G. Mali
Head, Dept. of Geography,
M. B. College,
Latur,Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Babasaheb M. Gore
Principal,
Smt. S.D.D.M.College
Latur, Dist. Latur (M.S.)

CO-EDITORS

Dr. V.J. Vilegave
Head, Dept. of P.A.,
Shri. Guru Buddhiswami College,
Purna, Dist. Parbhani (M.S.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History
Shivjagruti College, Nalegaon,
Dist. Latur. (M.S.)

Dr. S.B. Wadekar
Dept. of Dairy Science,
Adarsh College,
Hingoli, Dist. Hingoli.(M.S.)

Dr. Shivanand M. Giri
Dept. of Marathi,
Bhai Kishanrao Deshmukh College,
Chakur Dist. Latur.(M.S.)

Scanned with CamScanner

URA
Issue : XIX, Vol. V
UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS
IMPACT FACTOR 6.10
ISSN 2229-4406
Sept. 2019 To Feb. 2020

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Humourous and Ironical Understatement in R. K. Narayan's The Bachelor of Arts **Bharat Jadhav**	1
2	Fostering Phonetics for Teaching English to ESL Students **Dr. Anuja Jadhav**	10
3	Agricultural land degradation in Maharashtra **Dr. Balaji A. Surwase**	15
4	Reference Services : Electronic, Telephone & Correspondence Modes **Shyam Dharasurkar**	19
5	Human Resource Management and Its Future **R. R. Bhise**	24
6	Higher Education : Challenges and Issues **A.A. Majid A. Rasid**	30
7	खानदेशातील शेतकरी चळवळीचा इतिहास **डॉ. एच. एम. शेख**	38
8	ग्रंथालयातील परिपूर्ण गुणवत्ता व्यवस्थापन तंत्राचे महत्व **सुग्रीव जी. क्षीरसागर**	47
9	बलदत्या राजकारणाचा वेध : नामदार श्रीमती **डॉ. दिलीप गायकवाड**	51
10	जागतिकीकरणाचा विविध क्षेत्रातील व्यावहारिक मराठी भाषेवरील परीणाम **डॉ. अनिल व्यंकटराव मुंढे**	55

Scanned with CamScanner

3

Agricultural land degradation in Maharashtra

Dr. Balaji A. Surwase
Head, Dept. of Economics
Arts and Commerce College,
Phondaghat, Dist. Sindudurg

Research Paper - Economics

In Maharashtra, the land degradation takes place due to various reasons such as vast expansion of urban development, industrial activities, expansion of airports, expressways, ports, tourist resorts, rural and urban migration and extensive packages of concessions to multinational and Indian companies. The Mumbai Metropolitan Region (MMR) has been extended to cover Thane, Kalyan, Bhiwandi, Ulhasnagar and Vasai tehsils of Raigad district in order to overcome population pressure. Vast areas of agricultural land and forests are being taken over for urban and industrial development with disastrous consequences on agriculture and fisheries sectors. Since Mumbai is treated as financial centre of the country, it has been an attractive destination Sincee NRI's, foreigners and even local investors. They continue to purchase more and more sector inthe State for meeting their requirement for industrial, commercial and residential purposes. This has resulted in manifold jump in land prices within a short pan of period. Most of the MNCs are showing interest to locate their industries in the Konkan districts as it has coastal area, which facilitates import-export business. Besides, the seacoast supplies ample water and sufficient place for discharging effluents. Thus, the effect of rise in land prices is more prominent in the Konkan region, Mumbai-Pune conurbation and other major cities of Maharashtra. Large scale land use changes are degrading land resources. Some major reasons for land degradation in the State are as follows.

Land Acquisition:

The GoM has an extensive programme of land acquisition for industry, airports,

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 24 January, 2020
ISSN 2277-4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary Peer Reviewed
National Level Research Journal

Half-Yearly

KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA

Chief Editor
Dr. R. B. Patil

KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA
SINDHUDURG - MAHARASHTRA - 416602

Scanned with CamScanner

Journal Volume 24, January 2020
ISSN 2277 - 4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary National Level Research Journal of the
KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA

INDEX

S.N.	Name of the Research Paper	Author	Page No.
1	Human Life and Co-relation of Environment and Agriculture	Dr. H. M. Pednekar	1-2
2	A Geographical Analysis of Rainfall distribution in Karnataka State	Dr. C. Mallanna Prof. D. A. Kolhapure	3-8
3	Food Crops versus Cash Crops: Policy Interventions : A Case Study of Kerala	Arunima Bhattacharya	9-14
4	Migration of Workers	Dr. S. A. Thakur Pradnya Nikam	15-18
5	Floods in India with special reference to Duars in W. Bengal	Dr. Moushumi Datta	19-22
6	Use of Agro Meteorological Instruments in Agriculture	Dr. S. B. Jadhav Mr. Rajesh S. Kamble	23-27
7	Flood : Climate Change the only Reason for Flooding in the Western Ghats - A Geographical Analysis	Dr. Prakash B. Holer	28-33
8	Geographical Analysis of Tehsil-Wise General Landuse Pattern in Ratnagiri district of Maharashtra	Gurav S. T. Dr. D. C. Kamble	34-38
9	The Impact of Modern Agriculture on Public Health in Belgaum District: Organic Farming A Solution	Dr. S. I. Biradar Prof. D. A. Kolhapure Shri. B. N. Yaligar	39-44
10	Arvind Adiga's The White Tiger: Study of Social Issues	Prof. Santosh Akhade	45-46
11	Literacy – A qualitative aspect of Human Resource – A Geographical study in the district of Purulia.	Bhakta Ranjan Mahato Dr. Bhupal K. Mahto	47-52
12	Floods in Kerala and its Impact on Human Life	Dr. Achole P. B.	53-55
13	Geomorphological Regions of the Baghmundi-Ajodhya upland of the Purulia district West Bengal.	Dr. Arijit Kumar Ghosh	56-64
14	Climate change and its Impact on Indian Agriculture	Mrs. Anupama Kamble	65-67
15	Agriculture Labour in India : Problems	Prof. Kamlesh Kamble	68-70
16	Analysis of Management in Small Businesses	Prof. Madhura Sawant	71-72
17	Changing Agricultural Landuse Pattern in Raigad Dist.of MS	Deepak S. Narkhede	73-75
18	Study of Bagasse Based Co-generation Power Project Affiliated to Sugar Factory in Kolhapur Dist Benefited to Sugar Factories	Dr. Dafale B. Y.	76-78
19	To Study of Impact of Rainfall in Agri. Reduce Production in MS	Prof. Sarika S. Rane	79-80
20	A Study Role of MicroLevel Planning for Rural Development	Mr. Suryakant P. Mane	81-84
21	रत्नागिरी जिल्हातील दळणवळणातील मुलभूत सुविधांचा आणि साधनाचा विकास जिह्यावर झालेला परिणाम ः एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ. आर. बी. पाटील प्रा. आर. डी. कांबळे	85-89
22	मराठी ग्रामीण कादंबऱ्यांतील दुष्काळाचे चित्रण	प्रा. डॉ. सतीश कामत	90-92
23	भारतातील शाश्वत शेतीचा अभ्यास	प्रा. रूपाली माने	93-95
24	पश्चिम घाटातील महाजैवविविधता आणि जैवविविधतेचा -हास ः भोगोलिक अभ्यास	डॉ. आर. बी. पाटील प्रा. डी. ए. केंगार प्रा. आर. डी. कांबळे	96-100

Scanned with CamScanner

THE KONKAN GEOGRAPHER
Vol. No. 24, January 2020
ISSN 2277–4858

'Arvind Adiga's the White Tiger : Study of Social Issues'

Prof. Santosh M. Akhade
Dept. of English, Arts and Com. College, Phondaghat, Tal. Kankavali, Dist. Sindhudurg.

Research Paper Accepted on 23-12-2019, Edited on 05-01-2020

Arvind Adiga was born in India in 1974, and educated in India and Australia. Adiga began his journalistic career as a financial Journalist interning of the Financial Times. He was also a farmer correspondent for Times Magazine in India.Adiga'sarticles appeared also in Financial Times, Independent and Sunday Times, during his freelance period. He currently lives in Mumbai India. Adiga's debut novel, The White Tiger won the 2008 Booker Prize. He is the fourth Indian born author to win the prize. Salman Rushdie, Arundhati Roy and V. S. Naipal are these writers tobag the Man Booker prize.

The novel is described through letters by BalramHalwai to the premier of China. The premier of China will shortly be visiting India. The White Tiger is all about insignificant awareness in which the protagonist Balram narrates his story of life. Balram, the protagonist of the novel, is a representative voice of lower class symbolically depicted as rooster coop. Balram, the White Tiger has no friends. He is labeled as deprived class hero. He is struggling to liberate from age old slavery and misuse. The protagonist was raised in a large, poor family from the caste of Halwai.Balram's village is conquered and exploited by the four landlords. Balram becomes class aware. He journeys from rags to riches on account of his education. Education plays a role as an instrument of liberation for him. Arvind Adiga has represented the struggle of deprived class for liberation from social restrictions imposed on deprived class by upper class. He correctly gives a message that the Marginals are motionless waiting for their betterment and rights.

The White Tiger is mainly about contemporary Indian Social reality. It is a critique of India as a country lagging behind China and other developed countriesinmany fields. Poverty, corruption, ill practices, terrorism and pollution come in the progress of our country. We have to get ridof these problems.

Poverty is one of the serious problems in contemporary India. In villages feudal landlords control the poor tenants and the labourer class. The stork family exploit the small farmers, labourers and those who depend upon them. When Ashok wassmall his father and others were exploited and unjustly treated by the rich landlord and when he becomes driver he finds that the poor have to remain the Rooster Coop. He notices social injustice, exploitation and lives a wretched kind of life. He observes the life of drivers, servants, slum dwellers in cities. So they steal, pick up bad habits and become criminals. Poverty creates monsters. Balram himself is just such a monster. Those who cannot tolerate social injustice they become criminals.

Corruption in Indian society, politics and other fields is one of the important problems. As the novel progresses, corruption in the social and political life in India becomes more and more apparent. There is bribery between politician and wealthy top caste men. They give money to the politician so that during an election, their campaign and victory will be assured. The stork family finds a fixer and pays money to the minister to be exempt from paying taxes. The same political party led by the great socialist keeps getting elected over and over again corruption is at work in politics.

The police are corrupt and can be caught off with money easily by someone who is rich and powerful. Anexample of this is when Balram gives the police an envelopeof rupees to smooth over the situation when one of the drivers accidently runs over aboy. The police can also be bribed to do investigative work. This occurred when Balram given the police more than ten thousands rupees in exchange for raiding and disbanding a taxi service so that Balram could start up his

Scanned with CamScanner

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 24 January, 2020
ISSN 2277-4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary Peer Reviewed
National Level Research Journal"

Half-Yearly

Chief Editor
Dr. R. B. Patil

KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA
SINDHUDURG - MAHARASHTRA - 416602

Scanned with CamScanner

Journal Volume 24, January 2020
ISSN 2277 - 4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary National Level Research Journal of the
KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA

INDEX

S.N.	Name of the Research Paper	Author	Page No.
1	Human Life and Co-relation of Environment and Agriculture	Dr. H. M. Pednekar	1-2
2	A Geographical Analysis of Rainfall distribution in Karnataka State	Dr. C. Mallanna Prof. D. A. Kolhapure	3-8
3	Food Crops versus Cash Crops: Policy Interventions : A Case Study of Kerala	Arunima Bhattacharya	9-14
4	Migration of Workers	Dr. S. A. Thakur Pradnya Nikam	15-18
5	Floods in India with special reference to Duars in W. Bengal	Dr. Moushumi Datta	19-22
6	Use of Agro Meteorological Instruments in Agriculture	Dr. S. B. Jadhav Mr. Rajesh S. Kamble	23-27
7	Flood : Climate Change the only Reason for Flooding in the Western Ghats - A Geographical Analysis	Dr. Prakash B. Holer	28-33
8	Geographical Analysis of Tehsil-Wise General Landuse Pattern in Ratnagiri district of Maharashtra	Gurav S. T. Dr. D. C. Kamble	34-38
9	The Impact of Modern Agriculture on Public Health in Belgaum District: Organic Farming A Solution	Dr. S. I. Biradar Prof. D. A. Kolhapure Shri. B. N. Yaligar	39-44
10	Arvind Adiga's The White Tiger: Study of Social Issues	Prof. Santosh Akhade	45-46
11	Literacy – A qualitative aspect of Human Resource – A Geographical study in the district of Purulia.	Bhakta Ranjan Mahato Dr. Bhupal K. Mahto	47-52
12	Floods in Kerala and its Impact on Human Life	Dr. Achole P. B.	53-55
13	Geomorphological Regions of the Baghmundi-Ajodhya upland of the Purulia district West Bengal.	Dr. Arijit Kumar Ghosh	56-64
14	Climate change and its Impact on Indian Agriculture	Mrs. Anupama Kamble	65-67
15	Agriculture Labour in India : Problems	Prof. Kamlesh Kamble	68-70
16	Analysis of Management in Small Businesses	Prof. Madhura Sawant	71-72
17	Changing Agricultural Landuse Pattern in Raigad Dist.of MS	Deepak S. Narkhede	73-75
18	Study of Bagasse Based Co-generation Power Project Affiliated to Sugar Factory in Kolhapur Dist Benefited to Sugar Factories	Dr. Dafale B. Y.	76-78
19	To Study of Impact of Rainfall in Agri. Reduce Production in MS	Prof. Sarika S. Rane	79-80
20	A Study Role of MicroLevel Planning for Rural Development	Mr. Suryakant P. Mane	81-84
21	रत्नागिरी जिल्हातील दळणवळणातील मुलभूत सुविधांचा आणि साधनाचा विकास जिह्यावर झालेला परिणाम ः एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ. आर. बी. पाटील प्रा. आर. डी. कांवळे	85-89
22	मराठी ग्रामीण कादंबऱ्यांतील दुष्काळाचे चित्रण	प्रा. डॉ. सतीश कामत	90-92
23	भारतातील शाश्वत शेतीचा अभ्यास	प्रा. रूपाली माने	93-95
24	पश्चिम घाटातील महाजैवविविधता आणि जैवविविधतेचा -हास ः भोगोलिक अभ्यास	डॉ. आर. बी. पाटील प्रा. डी. ए. केंगार प्रा. आर. डी. कांवळे	96-100

Scanned with CamScanner

THE KONKAN GEOGRAPHER
Vol. No. 24, January 2020
ISSN 2277–4858

Study of Bagasse Based Co-generation Power Project Affiliated to Sugar Factory in Kolhapur District Benefited to Sugar Factories

Dr. Dafale B. Y.
Assit. Prof., Dept. of Commerce, Arts and Commerce College, Phondaghat

Research Paper Accepted on 27-12-2019, Edited on 05-01-2020

Abstract :

Sugar industry is the largest agro-based industry located in the rural India. About 45 million sugarcane farmers, their dependence and a large mass of agricultural labour are involved in sugarcane cultivation, harvesting and ancillary activities. About 0.5 million skilled and semiskilled workers, mostly from the rural sector. The sugar industry in India has been instrumental in accelerating the socio-economic development in villages through mobilizing rural resources leading to generate of employment increase in income and overall improvement in facilities for transport and communication. Co-generation is the concept of producing two forms of energy from one fuel. One of the forms of energy must always be heat and the other may be electrical or mechanical energy. Sugar industry has been traditionally practicing cogeneration by using bagasse as a fuel. The cooperative and private sugar factories have pivotal role livelihood activities in rural areas. All these sugar factories engaged in cogeneration because of these by-products contributed in their main project. All the cooperative and private sugar factories fast return on investment increase the economy viability of sugar factory.

Introduction:

Sugar industry is the largest agro-based industry located in the rural India. About 45 million sugarcane farmers, their dependence and a large mass of agricultural labour are involved in sugarcane cultivation, harvesting and ancillary activities. About 0.5 million skilled and semiskilled workers, mostly from the rural sector. The sugar industry in India has been instrumental in accelerating the socio-economic development in villages through mobilizing rural resources leading to generate of employment increase in income and overall improvement in facilities for transport and communication. Further may sugar factories have established schools, colleges, medicals centres and hospitals for the benefit of rural population, A large number of sugar factories have diversified into by-product based industries and have invested and set up distilleries, ethanol and ENA plant, power plant and co-generation plant.

Concept of Cogeneration :

Co-generation is the concept of producing two forms of energy from one fuel. One of the forms of energy must always be heat and the other may be electrical or mechanical energy. Sugar industry has been traditionally practicing cogeneration by using bagasse as a fuel. With the advancement in the technology for generation and utilization of steam at high temperature and pressure, sugar industry can produce electricity and steam for their own requirements. It can also produce significant surplus electricity for sale to the grid using same quantity of bagasse.

Bagasse was traditionally used in the paper industry, but is now largely being used as fuel feedstock for cogeneration of electricity. The regulatory regime for cogeneration is part and parcel of the regulatory regime for renewable energy. The issues relating to cogeneration pertain to implementation of Electricity Act provisions and regulations framed there under for all forms of renewable energy. These fall within the domain of States and State Electricity Regulatory Commissions.

Scanned with CamScanner

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 22, June-July 2019
ISSN 2277-4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary Peer Reviewed
*National Level Research Journal***

Half-Yearly

KONKAN GEOGRAPHERS' ASSOCIATION OF INDIA

Chief Editor
Dr. R. B. Patil

KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA
SINDHUDURG - MAHARASHTRA - 416602

Scanned with CamScanner

Journal Volume 22, June-July 2019
ISSN 2277 - 4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary National Level Research Journal of the
KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA

INDEX

Sr. No.	Name of the Research Paper	Author	Page No.
1.	Spatial Analysis of Demographic Development in Kongu Uplands Tamilnadu, India	Jasim H. R. And Kumaraswamy K.	1 - 8
2.	Impact of Changes In Rainfall Pattern on Agriculture In Haveri District of Karnataka - A Geographical Analysis	Dr. Prakash B. Holer	9 - 15
3.	Idol Immersion Threats in Ganga - Saving the River	Arunima Bhattacharya	16 - 19
4.	An Analysis of The Impact of Fiscal Deficit on Fdi in Haryana Since 2005	Dr. Kartik Arora Dr. Rajesh Kundu	20 - 24
5.	Generic Walk - Score, Children Specific Walk-Score and Walkability Index of Mumbai Metropolitan Region	Dr. Sumant Sovani	25 - 30
6.	Simulation of Hydrology in Pulicat Watersheds using SWAT Model	V. N. Indhiya Selvan Dr. S. Sanjeevi Prasad Dr. Uma Shankar Panda	31 - 35
7.	Injuries in Karate - A study including types of injuries, causes, treatment, prevention and suggestions for preparation	Abhijit H. Wadikar Dr. Sandipraj S. Autade	36 - 38
8.	Malabar migration and its impact on Land use and land cover, A case study of Taliparamba Block, Kannur District, Kerala	Surabhi Rani	39 - 46
9.	सेंद्रिय शेती - एक दृष्टिकोन	प्रा. के. एस. कुणकेरकर	47 - 50
10.	सिंधुदूर्ग जिल्हयाचा पर्यटनातून आर्थिक विकास	प्रा.डॉ. आर. बी. पाटील	51 - 56

Scanned with CamScanner

2019-20

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page**

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 22, June - July 2019
ISSN 2277-4858

The Konkan Geographer

(Interdisciplinary Peer Reviewed National Level Research Journal.)
Half Yearly Journal

Chief Editor: Dr. R. B. Patil

Publisher: Konkan Geographer Association Of India, Sindhudurg - Maharashtra - 416602

2. **Content:**

10. Economic Development of Sindhudurg District through Tourism.
Prof. Dr. R.B. Patil - **51 to 60**

Scanned with CamScanner

THE KONKAN GEOGRAPHER
Vol. No. 22, June-July 2019
ISSN 2277–4858

सिंधुदूर्ग जिल्हयाचा पर्यटनातून आर्थिक विकास

प्रा. डॉ. आर. बी. पाटील
Asst. Prof. & Head Dept. of Geography, A & C College Phondaghat, Dist-Sindhudurg (M.S.)

Research Paper Accepted on 14-05-2019, Edited on 15-07-2019

• प्रस्तावना :

प्राचीन काळापासून 'प्रवास' हा मानवी जीवनाचा एक अविभाज्य भाग बनलेला आहे. सध्या ज्या मानवी व्यवसायाला 'पर्यटन' म्हणतात. त्याचे मुळ या प्राचीन प्रवासात आढळते. प्रवासाच्या तुलनेत पर्यटन ही संकल्पना आधुनिक व शास्त्रीय आहे. पर्यटन हा अत्याधूनिक व झपाटयाने विकास होणारा मानवाचा आर्थिक व्यवसाय आहे. सिंधुदूर्ग जिल्हा नैसर्गिक व सांस्कृतीक विविधतेच्या बाबतीत अग्रेसर आहे. म्हणूनच सिंधुदुर्ग जिल्हा हा १९९७ मध्ये "पर्यटन जिल्हा" म्हणून जाहीर करण्यात आलेला आहे. या जिल्हयामध्ये एकूण आठ तालूके आहेत. वैभववाडी, कणकवली, कूडाळ, सावंतवाडी, दोडामार्ग, देवगड, मालवण, वेंगुर्ला इ. यापैजी देवगड, मालवण व वेंगुर्ला हे समुद्रकिनारी तालुके आहेत. या जिल्हयाची राजधानी 'सिंधुदूर्ग नगरी' हे ठिकाण असून ते कुडाळ तालुक्यात आहे.

या पर्यटन जिल्हयात मालवण येथे सिंधुदूर्ग किल्ला आहे. विजयदूर्ग हा सागरी किल्ला असून शिवगड, मनोहरगड, पारगड, हनुमंतगड, मगदंतगड हे डोंगरी किल्ले आहेत. आंबोली हे थंड हवेचे ठिकाण असून अनेक धबधबे आहेत. देवगड येथे कुणकेश्वर हे तिर्थक्षेत्र आहे. सागरी पर्यटनामध्ये बोटींग, सफरींग व पाज्याजालील सजीव सृष्टी पहाण्याची सोय आहे. मालवण व तेरेखोल येथे पर्यटन जास्त होते. या जिल्हयामध्ये उंच-सजल प्रदेश, खाडया, सहयाद्री पर्वतामधून उगम पावणाऱ्या व अरबी समुद्राला जावून मिळणाऱ्या नदया, किल्ले, गड, देखणी सागरी पुळण (बीचेस), माड पोफळीची झाडे, वनौषधी, फूले, बांबूची बेटे, आंबा काजू, रतांबा, फणस, केळी, यांच्या बागा, झरे, धबधबे, अभयारण्ये, गुहा, प्राचीन मंदीरे अशा अनेक भौगोलिक, सांस्कृतिक घटकांची समृध्दी आहे.

दिवसेंदिवस वाढत जाणाऱ्या पर्यटनाला सर्व प्रकारच्या सुविधा पुरविण्यासाठी आज पर्यटनाचा विकास करणे काळाची गरज बनली आहे. कारण या पर्यटन व्यवसायातून स्थानिक रोजगार उपलब्धता, साधनसंपत्तीच्या उपलब्धतेवर आधारीत लघु व कुटीर उदयोगांचा विकास, परकिय चलनात वाढ, वाहतुकीचे जाळे, प्रादेशिक विकास, पर्यटनातील गुंतवणूक या सर्वांमध्ये वाढ निश्चितपणे होईल. महाराष्ट्रातील कोकण विभागातील सिंधुदूर्ग नगरी आर्थिक विकासासाठी, लोकांचा राहणीमान दर्जा उंचावण्यासाठी, पर्यटनासारज्या व्यवसायाची गरज आहे. या जिल्हयात पर्यटन विकासासाठी अनुकूल असे वातावरण आहे. म्हणून अभ्यास क्षेत्रासाठी सिंधुदूर्ग जिल्हयाची निवड केलेली आहे. या जिल्हयाच्या उत्तरेकडील शुकनदी व वाघोटन खाडी ही रत्नागिरी व सिंधुदूर्ग जिल्हयाची सरहद्द (सिमा) आहे. तर तेरेखोल नदी व खाडी ही सिंधुदूर्ग आणि गोवां सरहद्द (सिमा) आहे. कोकणचा माणूस गरीब आहे, श्रध्दाळू आहे, अन सहनशिल आहे. आपल्या भोवताली अमाप सृष्टी सौंदर्य आहे. याची त्याला जाणीव फार कमी आहे. कोकणची दारीद्रय रेषा पूसून टाकण्याचे सामर्थ्य पर्यटन व्यवसायात आहे. पण येथील पर्यटन व्यवसाय विकसित करताना येथील भूमिपूत्र नजरेसमोर ठेवून पर्यटनाबाबतची धोरणे आखायला हवीत. यातूनच या भूमिपूत्रांचा आर्थिक विकास निश्चित होवू शकेल.

• अभ्यास क्षेत्र :

पर्यटनातून जिल्हयाचा आर्थिक विकास साध्य करण्यासाठी व पर्यटनाच्या विकासासाठी अनुकूल वातावरण/घटक जिल्हयात असल्याने अभ्यास क्षेत्रासाठी सिंधुदूर्ग जिल्हयाची निवड केलेली आहे. या सिंधुदूर्ग जिल्हयामध्ये भौगोलिक विविधता अधिक आहे. या जिल्हयाचा आर्थिक विकास करण्याच्या दृष्टीने पर्यटनाला

Scanned with CamScanner

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 24 January, 2020
ISSN 2277-4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary Peer Reviewed
National Level Research Journal

Half-Yearly

KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA

Chief Editor
Dr. R. B. Patil

KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA
SINDHUDURG - MAHARASHTRA - 416602

Scanned with CamScanner

Journal Volume 24, January 2020
ISSN 2277 - 4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary National Level Research Journal of the
KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA

INDEX

S.N.	Name of the Research Paper	Author	Page No.
1	Human Life and Co-relation of Environment and Agriculture	Dr. H. M. Pednekar	1-2
2	A Geographical Analysis of Rainfall distribution in Karnataka State	Dr. C. Mallanna Prof. D. A. Kolhapure	3-8
3	Food Crops versus Cash Crops: Policy Interventions : A Case Study of Kerala	Arunima Bhattacharya	9-14
4	Migration of Workers	Dr. S. A. Thakur Pradnya Nikam	15-18
5	Floods in India with special reference to Duars in W. Bengal	Dr. Moushumi Datta	19-22
6	Use of Agro Meteorological Instruments in Agriculture	Dr. S. B. Jadhav Mr. Rajesh S. Kamble	23-27
7	Flood : Climate Change the only Reason for Flooding in the Western Ghats - A Geographical Analysis	Dr. Prakash B. Holer	28-33
8	Geographical Analysis of Tehsil-Wise General Landuse Pattern in Ratnagiri district of Maharashtra	Gurav S. T. Dr. D. C. Kamble	34-38
9	The Impact of Modern Agriculture on Public Health in Belgaum District: Organic Farming A Solution	Dr. S. I. Biradar Prof. D. A. Kolhapure Shri. B. N. Yaligar	39-44
10	Arvind Adiga's The White Tiger: Study of Social Issues	Prof. Santosh Akhade	45-46
11	Literacy – A qualitative aspect of Human Resource – A Geographical study in the district of Purulia.	Bhakta Ranjan Mahato Dr. Bhupal K. Mahto	47-52
12	Floods in Kerala and its Impact on Human Life	Dr. Achole P. B.	53-55
13	Geomorphological Regions of the Baghmundi-Ajodhya upland of the Purulia district West Bengal.	Dr. Arijit Kumar Ghosh	56-64
14	Climate change and its Impact on Indian Agriculture	Mrs. Anupama Kamble	65-67
15	Agriculture Labour in India : Problems	Prof. Kamlesh Kamble	68-70
16	Analysis of Management in Small Businesses	Prof. Madhura Sawant	71-72
17	Changing Agricultural Landuse Pattern in Raigad Dist.of MS	Deepak S. Narkhede	73-75
18	Study of Bagasse Based Co-generation Power Project Affiliated to Sugar Factory in Kolhapur Dist Benefited to Sugar Factories	Dr. Dafale B. Y.	76-78
19	To Study of Impact of Rainfall in Agri. Reduce Production in MS	Prof. Sarika S. Rane	79-80
20	A Study Role of MicroLevel Planning for Rural Development	Mr. Suryakant P. Mane	81-84
21	रत्नागिरी जिल्हातील दळणवळणातील मुलभूत सुविधांचा आणि साधनाचा विकास जिह्यावर झालेला परिणाम ः एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ . आर . वी . पाटील प्रा . आर . डी . कांबळे	85-89
22	मराठी ग्रामीण कादंबऱ्यांतील दुष्काळाचे चित्रण	प्रा . डॉ . सतीश कामत	90-92
23	भारतातील शाश्वत शेतीचा अभ्यास	प्रा. रूपाली माने	93-95
24	पश्चिम घाटातील महाजैवविविधता आणि जैवविविधतेचा -हास ः भोगोलिक अभ्यास	डॉ . आर . वी . पाटील प्रा . डी . ए . केंगार प्रा . आर . डी . कांबळे	96-100

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. **Cover Page**

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 22, June - July 2019
ISSN 2277-4858

The Konkan Geographer

(Interdisciplinary Peer Reviewed National Level Research Journal.)
Half Yearly Journal

Chief Editor : Dr. R. B. Patil

Publisher : Konkan Geographer Association Of India, Sindhudurg - Maharashtra - 416602

Content:

22. Presenting Draught Situations in Rural Marathi Novels. –
Dr. Satish Kamat -

Scanned with CamScanner

THE KONKAN GEOGRAPHER
Vol. No. 24, January 2020
ISSN 2277-4858

मराठी ग्रामीण कादंबऱ्यांतील दुष्काळाचे चित्रण

प्रा. डॉ. सतीश कामत
प्र. प्राचार्य/मराठी विभागप्रमुख, आर्टस् ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज फोंडाघाट, जि. सिंधुदुर्ग.

Research Paper Accepted on 18-12-2019, Edited on 05-01-2020

भारत हा कृषीप्रधान देश आहे. शेती हेच भारतीयांच्या उपजीविकेचे महत्त्वाचे साधन आहे. परंतु भारतात पडणारा पाऊस लहरी स्वरूपाचा म्हणून ओळखला जातो. हा वेभरवशाचा पाऊस कधी कमी, कधी जास्त तर कधी अजिवातच पडत नाही. त्यामुळे कुठे पाणीटंचाई, कुठे अवर्षण तर कुठे ओला दुष्काळ या नैसर्गिक संकटांचा सामना करावा लागतो. १३९६ ते १४०८ असा सलग बारा वर्षे महाराष्ट्रात पडलेला दुर्गादेवीचा दुष्काळ सर्वश्रुत आहे. या दुष्काळाने गांजलेल्या लोकांनी त्या काळात मोठ्या प्रमाणावर स्थलांतर केले. मनुष्यप्राण्यांसह सर्व सजीवांचे जनजीवन मोठ्या प्रमाणावर प्रभावित झाले. दुष्काळामुळे लोकांचे जगणे अशक्यप्राय होते. पाणीटंचाई, चाराटंचाई, बेरोजगारी, रोगराई, उपासमार, कुपोषण, कर्जबाजारीपणा, आत्महत्या असे अनेक सामाजिक प्रश्न निर्माण होतात. दुष्काळाचे भीषण आणि रौद्ररूप रेखाटताना दत्ता देसाई म्हणतात, "दुष्काळाचे परिणाम एवढे भीषण असत की, अन्नधान्य आणि पाण्याच्या अभावी गावेच्या गावे ओस पडत आणि हजारोलाखो लोक मृत्युमुखी पडत. अन्न आणि पाण्याच्या शोधात लाखो लोकांना स्थलांतर करावे लागे. या आपत्तीमुळे अक्षरश: सगळे समाजजीवन उद्ध्वस्त होऊन जाई. राजे, सरंजामदार, मोठे व्यापारी, सावकार, जमीनदार इत्यादी मूठभर लोक वगळता सगळी जनता दुष्काळात होरपळून निघे."१ दुष्काळाचे असे भयंकर परिणाम लोकांच्या जीवनावर होत होते.

हवामान बदलाचे आणि दुष्काळाची चित्रण करणाऱ्या मराठी ग्रामीण कादंबऱ्यांचा शोध प्रस्तुत निबंधात घ्यावयाचा आहे. १९०३ साली प्रकाशित झालेल्या 'पिराजी पाटील' या कादंबरीपासून हा विचार करता येईल. सुका आणि ओला दुष्काळ हे विषय घेऊन निर्माण झालेल्या कादंबऱ्यांतून दुष्काळ आणि त्यामुळे निर्माण झालेल्या विदारक परिस्थितीचे चित्रण केले गेले आहे. १९०३ ते १९४८ या काळात ब्रिटिश राजवटीत एकूण अकरा मोठे दुष्काळ पडले. २ या काळात हवामान बदलाचे चित्रण करणाऱ्या कादंबऱ्याही मोठ्या प्रमाणात लिहिल्या गेल्या आहेत. ग. ल. ठोकळ, र.वा. दिघे, म. भा. भोसले, उद्धव शेळके, अण्णाभाऊ साठे, व्यंकटेश माडगूळकर, शंकर पाटील, रणजित देसाई या कादंबरीकारांनी दुष्काळ हा विषय कादंबऱ्यांतून मांडला. धनुर्धारी यांनी 'पिराजी पाटील' या कादंबरीत पाणीटंचाईचे प्रभावी चित्रण केले आहे. सर्व नक्षत्रे कोरडी गेल्याने दुष्काळाची परिस्थिती उद्‌भवते. पिण्यासाठीही पाणी मिळत नाही. शेती तर अक्षरशः करपून जाते. कादंबरीचा नायक म्हणतो, "मळ्यातल्या विहिरी अगदी कोरड्या ठणठणीत झाल्या. पाण्याचा टिपूस नाही!" ३ इंग्रजी राजवटीतील दुष्काळाचे विदारक रूप येथे पाहावयास मिळते. स्वातंत्र्योत्तर काळात लिहिलेली वनगरवाडी १९५५ ही कादंबरीही त्या दृष्टीने महत्त्वाची आहे. दुष्काळामुळे एका खेडे गावाची होणारी वाताहत व्यंकटेश माडगूळकर यांनी मांडली आहे. मास्तर म्हणून नोकरीला आलेल्या राजाराम सौदनकरला कारभारी म्हणतो, "पाण्याची वरड हाय गा वाडीला. उन्हाळ्यात पार वाळवण हुतं" ४ सगळी वनगरवाडी पाण्याअभावी ओस पडायला लागते. मेंढपाळ मेंढ्यांसह परमुलखात जातात. विहिरी आटल्याने प्रसंगी चिखल मिश्रित पाणी प्यावे लागते. दुष्काळाने गांजलेल्या ग्रामीण जीवनाचे चित्रण करण्यात लेखक कमालीचा यशस्वी झालेला आहे.

'चारापाणी' या रा. रं. बोराडे यांच्या कादंबरीत पाणी आणि चाऱ्याच्या संकटामुळे सजीवांचे कसे हाल होतात याचे चित्रण आलेले आहे. नायक गावी आल्यावर त्याला या दुष्काळाची प्रचिती येते. बाजेवर बसून अंघोळ करावी

Scanned with CamScanner

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 24 January, 2020
ISSN 2277-4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary Peer Reviewed
National Level Research Journal

Half-Yearly

Chief Editor
Dr. R. B. Patil

KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA
SINDHUDURG - MAHARASHTRA - 416602

Scanned with CamScanner

Journal Volume 24, January 2020
ISSN 2277 - 4858

THE KONKAN GEOGRAPHER

Interdisciplinary National Level Research Journal of the
KONKAN GEOGRAPHERS ASSOCIATION OF INDIA

INDEX

S.N.	Name of the Research Paper	Author	Page No.
1	Human Life and Co-relation of Environment and Agriculture	Dr. H. M. Pednekar	1-2
2	A Geographical Analysis of Rainfall distribution in Karnataka State	Dr. C. Mallanna Prof. D. A. Kolhapure	3-8
3	Food Crops versus Cash Crops: Policy Interventions : A Case Study of Kerala	Arunima Bhattacharya	9-14
4	Migration of Workers	Dr. S. A. Thakur Pradnya Nikam	15-18
5	Floods in India with special reference to Duars in W. Bengal	Dr. Moushumi Datta	19-22
6	Use of Agro Meteorological Instruments in Agriculture	Dr. S. B. Jadhav Mr. Rajesh S. Kamble	23-27
7	Flood : Climate Change the only Reason for Flooding in the Western Ghats - A Geographical Analysis	Dr. Prakash B. Holer	28-33
8	Geographical Analysis of Tehsil-Wise General Landuse Pattern in Ratnagiri district of Maharashtra	Gurav S. T. Dr. D. C. Kamble	34-38
9	The Impact of Modern Agriculture on Public Health in Belgaum District: Organic Farming A Solution	Dr. S. I. Biradar Prof. D. A. Kolhapure Shri. B. N. Yaligar	39-44
10	Arvind Adiga's The White Tiger: Study of Social Issues	Prof. Santosh Akhade	45-46
11	Literacy – A qualitative aspect of Human Resource – A Geographical study in the district of Purulia.	Bhakta Ranjan Mahato Dr. Bhupal K. Mahto	47-52
12	Floods in Kerala and its Impact on Human Life	Dr. Achole P. B.	53-55
13	Geomorphological Regions of the Baghmundi-Ajodhya upland of the Purulia district West Bengal.	Dr. Arijit Kumar Ghosh	56-64
14	Climate change and its Impact on Indian Agriculture	Mrs. Anupama Kamble	65-67
15	Agriculture Labour in India : Problems	Prof. Kamlesh Kamble	68-70
16	Analysis of Management in Small Businesses	Prof. Madhura Sawant	71-72
17	Changing Agricultural Landuse Pattern in Raigad Dist.of MS	Deepak S. Narkhede	73-75
18	Study of Bagasse Based Co-generation Power Project Affiliated to Sugar Factory in Kolhapur Dist Benefited to Sugar Factories	Dr. Dafale B. Y.	76-78
19	To Study of Impact of Rainfall in Agri. Reduce Production in MS	Prof. Sarika S. Rane	79-80
20	A Study Role of MicroLevel Planning for Rural Development	Mr. Suryakant P. Mane	81-84
21	रत्नागिरी जिल्हातील दळणवळणातील मुलभूत सुविधांचा आणि साधनाचा विकास जिह्यावर झालेला परिणाम ः एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ. आर. वी. पाटील प्रा. आर. डी. कांवळे	85-89
22	मराठी ग्रामीण कादंबऱ्यांतील दुष्काळाचे चित्रण	प्रा. डॉ. सतीश कामत	90-92
23	भारतातील शाश्वत शेतीचा अभ्यास.	प्रा. रूपाली माने	93-95
24	पश्चिम घाटातील महाजैवविविधता आणि जैवविविधतेचा -हास ः भोगोलिक अभ्यास	डॉ. आर. वी. पाटील प्रा. डी. ए. केंगार प्रा. आर. डी. कांवळे	96-100

Scanned with CamScanner

Translation of Cover Page, ISBN Page and Content Page of Research Papers published in Regional Language.

1. Cover Page

Interdisciplinary Journal
Registration No. 3341/2010

Vol. No. 22, June - July 2019
ISSN 2277-4858

The Konkan Geographer

(Interdisciplinary Peer Reviewed National Level Research Journal.)
Half Yearly Journal

Chief Editor : Dr. R. B. Patil

Publisher : Konkan Geographer Association Of India, Sindhudurg - Maharashtra - 416602

Content:

23. Degradation of Extreme Bio-diversity and Bio Diversity in Western Ghat.
Dr. R. B. Patil -

Scanned with CamScanner

THE KONKAN GEOGRAPHER
Vol. No. 24, January 2020
ISSN 2277-4858

पश्चिम घाटातील महाजैवविविधता आणि जैवविविधतेचा -हास ः भोगोलिक अभ्यास

प्रा. डॉ. आर. बी. पाटील (भूगोल विभाग प्रमुख, आर्टस् अँण्ड कॉमर्स कॉलेज फोंडाघाट, जि. सिंधुदुर्ग)
प्रा. डी. ए. केंगार (वीर वाजेकर ए. एस. सी. कॉलेज फुंडे, उरण, जि. रायगड)
प्रा. आर. डी. कांबळे (वीर वाजेकर ए. एस. सी. कॉलेज फुंडे, उरण, जि. रायगड)

Research Paper Accepted on 21-12-2019, Edited on 05-01-2020

सारांश ः

मानवाला जगण्यासाठी आणि पुढील कालखंडात जीवनमान टिकवून ठेवण्यासाठी पर्यावरण आणि पृथ्वीवरिल सजीवांसाठी जैव-विविधतेची गरज आहे. प्रस्तुत शोधनिबंधात पश्चिम घाटातील महाजैव-विविधतेचा अभ्यास करण्यात आला आहे. या शोधनिबंधात मांडण्यात आला आहे. सजीवांची संख्या, विविध वनस्पती, प्राण्यांच्या जाती, पिके इत्यादिचा अभ्यास करण्यात आला आहे. तसेच जैवविधता कमी होण्याची उपाय योजना सांगण्यात आली आहे.

दोन शब्द ः पश्चिम घाटतील जैव- विविधता प्राणी, वनस्पत आणि संवर्धन.

प्रस्तावना ः

जगामध्ये १२ देशात जैव -विविधता आढळते. या देशाना महाजैव-विविधतेचे देश असे म्हणतात. या देशात भारताचा समावेश आहे. जैव-विविधतेच्या वावतीत भारताचा जगात सातवा कमांक लागतो. भारतामध्ये महा जैव-विविधतेचे चार प्रमुख विभाग आहेत. **विभाग पहिला** ः इशान्य भारताचा भाग होय. या भागात अरूणाचल,शिक्किम आणि नागालॅड या भागाचा समावेश होतो. **विभाग दुसरा** ः स्थानावर पश्चिमघाट येते, **विभाग तीसरा** ः स्थानावर पुर्व हिमालयीन प्रदेश त्यात जम्मु कश्मीर, उत्तरांचल अणि हिमाचल पदेश यांचा समावेश होतो. **विभाग चार** ः स्थनावर भारतीय वेटांचा समावेश होतो. अंदमान -निकोवार वेटसमुह आहेत. यातील पश्चिम घाग याचे एक महत्त्वपुर्ण असे वैशिष्ट्य आहे. जगाच्या पाठीवर अत्यंत दुर्मिळ वनस्पती आणि प्राणी या भागात आढळतात. त्या वनस्पती आणि प्रण्याना एन्डेनिक म्हणतात. येथील वनस्पती आणि प्रणी इतर जगाच्या पाठीवर कोठेही आढळत नाहीत.

पश्चिम घाटाचे स्थान ः

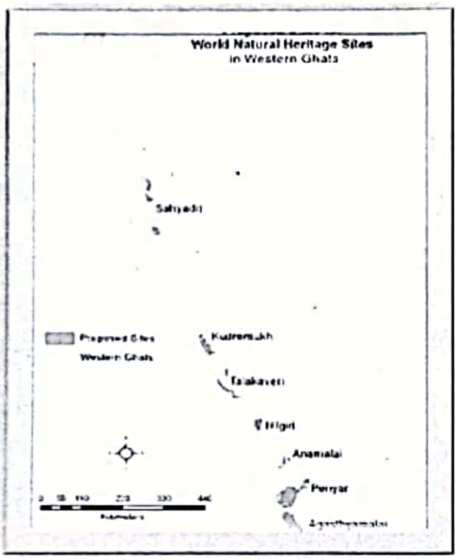

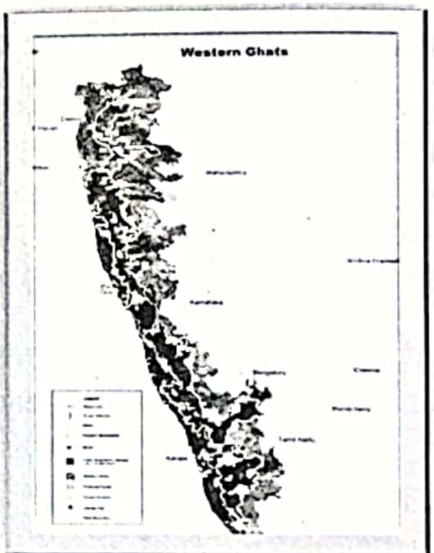

Scanned with CamScanner